

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 13

FÖRSTA KAMMAREN

1965

23—24 mars

Debatter m. m.

Tisdagen den 23 mars

Sid.

Svar på enkla frågor:

av herr Adolfsson om fast färjeförbindelse mellan Ystad och den polska hamnstaden Swinoujście	3
av herr Nilsson, Ferdinand, ang. bidrag av automobilskattemedel till tunnelbanor	4
Svar på interpellation av herr Pettersson, Harald, ang. taxan för köttbesiktning vid kontrollslakterier	6

Onsdagen den 24 mars

Sveriges utrikes- och handelspolitik	13
Om upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken	76
Om tillskapande av nedrustningszoner	76
Radio- och televisionsmonoplet, m. m.	77
Investeringsanslag till kommunikationsverken:	
Investeringsplanen	93
Televerkets anslagsbehov	95
Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats	102
Om inställande tills vidare av ytterligare åtgärder för genomförande av högertrafik	111
Svar på enkel fråga av herr Dahlén ang. beskattningen av invalidbil i visst fall	112
Om sänkt valbarhetsålder för nämndeman	112
Om sänkt pensionsålder, m. m.	113
Om ett miljöpolitiskt handlingsprogram	126
Interpellation av herr Dahlberg om ökat antal fria resor till hemorten för vissa värnpliktiga, m. m.	127

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 24 mars	Sid.
Val av ombud jämte suppleanter i Europarådets rådgivande församling	12
Val av valmän och valmanssuppleanter för utseende av riksbanks- och riksgäldsfullmäktige jämte suppleanter för dem	12
Utrikesutskottets utlåtande nr 1, om upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken	76
— nr 2, om en internationell fredskår i FN:s regi	76
— nr 3, om tillskapande av nedrustningszoner	76
Andra lagutskottets utlåtande nr 18, om reklamfinansierad television, m. m., och om fri etablering för radio- och televisionsanläggningar	77
Statsutskottets utlåtande nr 9, ang. utgifterna på kapitalbudgeten inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde	93
— nr 31, ang. överlåtelse av kronan tillhörig egendom	112
Bevillningsutskottets betänkande nr 8, ang. befrielse från skatteplikt för automobil, som äges av höggradigt vanför person ..	112
Första lagutskottets utlåtande nr 11, om sänkt valbarhetsålder för nämndeman	112
— nr 12, om en förenklad aktiebolagslagstiftning för mindre företag	113
— nr 13, ang. kompetensfördelningen mellan administrativa domstolar och förvaltningsmyndigheter	113
Andra lagutskottets utlåtande nr 22, om juridiska garantier för utfästelser enligt lagen om allmän försäkring	113
— nr 24, om utredning av frågan om sänkt pensionsålder m. m. ..	113
— nr 26, om dispens från lagen om arbetsförmedling för skrivbyråernas serviceverksamhet	125
— nr 27, ang. bostads sanitära utrustning	125
— nr 28, ang. kostnaderna för transport av avliden från sjukhus till hemorten	125
— nr 29, om ett förenklat förfarande vid utgivande av ersättning för läkarvård och tandläkarvård	125
— Tredje lagutskottets utlåtande nr 11, ang. införseln av dödade, i Sverige fridlysta djur	125
— nr 12, om fastighetsombud för dödsbon som äger jordbruks- och skogsfastigheter	125
— nr 13, ang. fridlysning av större rovdjur	125
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 10, ang. de ensamståendes problem	125
— nr 11, om ökat samhällsstöd åt kvinnor i abortsituation	125
— nr 12, om ett miljöpolitiskt handlingsprogram	126
— nr 13, om inrättande av en särskild sjöpolisorganisation	127

Tisdagen den 23 mars

Kammaren sammanträdde kl. 15.00.

Justerades protokollen för den 16 och den 17 innevarande månad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1965/66 inom handelsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1965/66.

Om fast färjeförbindelse mellan Ystad och den polska hamnstaden Swinoujscie

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **SKOGLUND** erhöll ordet för att besvara herr *Adolfssons* fråga om fast färjeförbindelse mellan Ystad och den polska hamnstaden Swinoujscie, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 19 mars, och anförde:

Herr talman! Herr Adolfsson har frågat mig, om jag överväger något initiativ i syfte att från svensk sida underlätta åstadkommandet av en fast färjeförbindelse mellan Ystad och den polska hamnstaden Swinoujscie.

SJ hade 1946—1953 en tåg färjelinje mellan Trelleborg och Gdynia, sedermera Odra Port. Efter en gynnsam start gick trafiken ner kraftigt under 1951, och de sista åren var linjen förlustbringande.

På våren 1964 öppnades en privat färjeförbindelse mellan Ystad och Swi-

noujscie. Trafiken blev inte lönsam och färjeförbindelsen lades ned efter några månader.

SJ har ingående undersökt möjligheterna att återupprätta och driva en tåg färjelinje på polsk hamn. Det trafikunderlag som skulle kunna påräknas på den ifrågasatta linjen är emellertid f. n. inte tillräckligt för att göra linjen ekonomiskt bärande. Därest förutsättningarna blir gynnsammare utgår jag från att frågan ånyo kommer att prövas av berörda parter.

Herr **ADOLFSSON** (k):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga. Svaret är ju inte alldeles hoppingivande. Det förklaras i slutet av detsamma att det trafikunderlag som skulle kunna påräknas på den ifrågasatta linjen inte är tillräckligt för att göra linjen ekonomiskt bärande. Jag vill i detta sammanhang påpeka att den linje, som statsrådet hänvisar till, endast var en tillfällig linje; det var således vara en början. Under tiden den 2 april—26 november 1964 löstes ändå 2 170 passagerarbiljetter tur och retur på denna linje och 293 lastbilbiljetter. Det visar alltså att redan på ett så tidigt stadium ett ganska stort behov av en sådan kommunikation hade yppat sig.

Jag vill framhålla att jag inte ställt min fråga bara därför att det är ett svenskt intresse att kommunikationen i allmänhet mellan folken ökas — ett intresse som framträder särskilt starkt när det gäller oss näraliggande länder — utan även av den orsaken att jag anser det vara ett svenskt statligt intresse att en fast järnvägsförbindelse medelst en färja ordnas mellan Sverige och Polen. Jag tror att en sådan förbindelse skulle främja och rationalisera han-

Ang. bidrag av automobilskattemedel till tunnelbanor

delsutbytet och turistutbytet såväl mellan Sverige och Polen som mellan vårt land och de östeuropeiska länderna i allmänhet. Jag anser att en sådan förbindelse skulle vara till nytta också för andra länder i Norden än Sverige och till gagn för persontrafik söderöver av transitkaraktär.

Det kan kanske hänvisas till färjorna på Trelleborg, och det skulle inte falla mig in att säga någonting ont om den verksamheten, men den har inte på samma sätt tjänat de syften som jag här har nämnt som den av mig förordade linjen mellan svensk och polsk hamn skulle göra.

Statsrådet säger i slutet av sitt svar: »Därest förutsättningarna blir gynnsammare utgår jag från att frågan ånyo kommer att prövas av berörda parter.» Jag utgår också från att så blir fallet, och jag vill uttrycka den förhoppningen att en sådan förbindelse skall kunna upprättas redan till innevarande sommar. Jag är emellertid inte helt övertygad om att så kommer att ske — i vart fall inte en permanent förbindelse. Med hänvisning till den formulering som statsrådet använt skulle jag vilja fråga om han i uttrycket »berörda parter» inkluderar också Sverige, d. v. s. att Sverige skulle kunna vara en av de parter som, därest förutsättningarna blir gynnsammare, skulle kunna inleda förhandlingar om upprättande av en sådan förbindelse.

Herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Med anledning av vad herr Adolfsson sade i slutet av sitt anförande är jag angelägen betona att vad jag uttalade i mitt svar på hans fråga inte får uppfattas som uttryck för en negativ inställning från min sida. Vi har ett nära och fruktbärande samarbete mellan Sverige och Polen i fråga om järnvägstrafiken och kommunikationerna i övrigt. Det är min förhoppning att detta goda samarbete skall kunna ytterligare utvecklas i samma positiva anda som hittills.

Herr ADOLFSSON (k):

Herr talman! Jag vill gärna tacka herr statsrådet för det svar som han nu gav. Jag tycker att det verkar hoppigivande för en fortsatt utvidgad kommunikation mellan vårt land och Polen. Jag vill i detta sammanhang tillägga att i Ystad finns redan de rent tekniska anordningar som behövs för en utökad kommunikation mellan de båda länderna. Kommunalmännen och hamnmyndigheterna i Ystad har ju en viss erfarenhet av det behov som föreligger av en dylik trafik mellan Polen och Sverige och söderöver. De vet att den kan komma att öka, och de har förberett sig för en vidareutveckling och permanentning av denna kommunikation genom att i hamnen uppföra lokaler för den järnvägsfärjetrafik som vi hoppas skall komma till stånd.

Med detta vill jag än en gång understryka min glädje över det svar som statsrådet nu gav i anslutning till min sist ställda fråga.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. bidrag av automobilskattemedel till tunnelbanor

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **SKOGLUND** erhöll ordet för att besvara herr *Ferdinand Nilssons* fråga angående bidrag av automobilskattemedel till tunnelbanor, vilken fråga intagits i kammarrens protokoll för den 19 mars, och yttrade:

Herr talman! Herr Ferdinand Nilsson har frågat mig om jag vill redogöra för vilka kostnader av automobilskattemedlen, som skulle uppstå under perioden 1965—1975, därest riksdagen biföll förslaget i årets statsverksproposition om bidrag av sådana medel till tunnelbanor inom storstadsområden.

Frågan berör spörsmålet om bidragssystemets utformning och prioriteringen av olika trafikledsbyggen. Kostnaderna för ifrågavarande bidragsgivning

Ang. bidrag av automobilskattemedel till tunnelbanor

kan därför inte betraktas fristående utan måste ses i sammanhang med de bidragsprinciper jag förordat i årets statsverksproposition. Att nu gå in på dessa principer skulle enligt min mening föregripa den kommande behandlingen av dessa frågor i kammaren. Jag är därför inte nu beredd att lämna någon sådan redogörelse utan ber att få återkomma till ämnet i anslutning till riksdagsbehandlingen av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till den statliga och kommunala väghållningen för nästa budgetår.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Jag ber först, herr talman, att få tacka statsrådet för att han så snabbt tagit upp denna fråga.

Det förvånar mig inte att han har besvarat den så som skett. Vid läsningen av statsverkspropositionen fäste man sig ju vid att riksdagen däri inbjöds att ta ställning till en mycket viktig principfråga. Den har förut varit föremål för en kunglig utredning, vilken resulterat i ett betänkande av 1959 angående statsbidrag till städernas vägar och gator m. m. Jag har denna utredning i handen, och där sägs bestämt ifrån att det av skäl som i utredningen framhålls inte kan anses principiellt rimligt att lämna statsbidrag av automobilskattemedel till städernas tunnelbanor. Utredningen finner det helt naturligt — och samma formulering återfinns ordagrant i propositionen — att en storstadsregion behöver tunnelbanor och att man kan överväga huruvida det skall bli fråga om statsbidrag till dem. Utredningen stannade dock vid att *det skulle föra till vittgående konsekvenser om man* — för att använda finansministerns formulering — *här tillgrepe den vägväsendets fordran hos statsverket som automobilskattemedlen och fonderingen av dem innebär*. Utredningen säger, att samma resonemang skulle kunna tillämpas exempelvis inte bara på järnvägstrafik över korta sträc-

kor utan även på långlinjetrafik — alltid avlastar den väl någonting från vägarna.

När jag då sökte få reda på vilka belopp det rör sig om höll jag på att ringa med jämna mellanrum under tre dagar till kommunikationsdepartementet och blev visad från den ena till den andra utan att få några som helst besked. Det föreligger ett avtal, mellan staten, Stockholms stad och landstinget, och där räknar man med ett visst belopp, men i propositionen sägs ingenting klart om detta. Det intressanta i propositionen är väl tankegången, att en utjämning skulle komma till stånd genom den lättnad som vinnes tack vare att man inte behöver ge så stora bidrag till genomfartsvägar och deras underhåll. Den synpunkten har utredningen diskuterat, som jag nyss antydde, men avvisat med det resonemanget att visserligen skulle trafiktopparna troligen bli mindre vissa tider på dygnet, men å andra sidan är motortrafiken så pass omfattande att det knappast skulle bli några reduktioner av bidrag till gatorna i detta fall. Vad propositionen upplyser om är ungefärligen det, att trafikutvecklingen nödvändiggör ökade anslag — man räknar med en *fortsatt kraftig upprustning* av dessa vägar — och under sådana förhållanden kan man nog tänka sig att det kan bli ett kraftigt tilltaget utrymme för de här bidragen.

Jag utgår från att det finns en kalkyl som grund för ett så viktigt principbeslut, och man räknar ju med så pass långa perioder som tio år när det gäller vägväsendet. Det torde även inom statsutskottet, närmare bestämt inom dess fjärde avdelning, ha varit en viss föredragning och lämnats vissa sifferuppgifter. Jag lyckades ju rakt inte få några siffror när jag vände mig till departementet under motionstiden, men jag trodde att departementschefen skulle vara så generös, att han nu skulle lämna de siffror som han har tillgång till och inte spara dem till den behandling som kommer senare.

Ang. taxan för köttbesiktning vid kontrollslakterier

Jag har en bestämd känsla av att vårt vägväsende i stort behöver den upprustning som automobilskattemedlen kan ge, och jag anser att man därför bör vara en smula försiktig, innan man ger sig in på nya problem. I vart fall förefaller det mig som om *det skulle vara värdefullt, om riksdagen något litet före behandlingen i plenum kunde få veta hur pass mycket pengar det kan röra sig om.*

Herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Jag vill upprepa vad jag sade i mitt svar till herr Nilsson, nämligen att jag anser att den här debatten skall föras i samband med att utskottets utlåtande över propositionen föreligger. Jag tycker att det är oartigt mot riksdagen att försöka, som herr Nilsson gör, få till stånd en debatt mellan herr Nilsson och mig, där riksdagens ledamöter i övrigt inte kan deltaga.

Till sist ett ytterligare påpekande för herr Nilsson: herr Nilsson har begivit sig långt utanför den ram som kan anses vara uppdragen för den moderna typen av enkla frågor.

Herr **NILSSON, FERDINAND**, (cp):

Herr talman! Det är alldeles klart att jag inte skulle kunna ge sådana anvisningar till statsrådet som statsrådet ansett sig kunna lämna till mig om vad som är artigt eller oartigt. Inte heller vill jag göra ett sådant påpekande som att han genom sin hänvisning till allmänna synpunkter gick utanför ramen för enkla frågor. Vad jag åsyftade var att få några enkla sifferuppgifter, och jag trodde att det är artigt mot riksdagen att något på förhand lämna dessa uppgifter, eftersom de inte återfinns i propositionen.

Herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Skall kammaren diskutera dessa siffror, innan avdelningen har hunnit slutföra sin prövning av

ärendet, än mindre kunnat presentera riksdagen några siffror och sitt eget omdöme om förslaget? Jag måste säga att det får vara någon måtta på de krav som herr Nilsson besvarar riksdagen med litet då och då.

Herr **NILSSON, FERDINAND**, (cp):

Herr talman! Jag vill inte på något sätt tävla med statsrådet i fråga om älskvärt sätt vid besvarande av sådana här frågor. Det får vara någon måtta, och jag skall väl inte behandla ett statsråd på samma sätt som han anser sig kunna behandla en kammarledamot.

I alla fall vill jag konstatera att vad jag åsyftade var inte någon debatt om detta, utan det var att få den upplysning som jag begärde i den enkla frågan. Det ligger inom det här institutets ram. Men statsrådet vill av någon anledning hålla på dessa uppgifter. De får inte komma ut ännu. Han säger till och med att det är oartigt mot riksdagen om riksdagen får veta det något tidigare. Jag har verkligen skäl att bli förvånad.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. taxan för köttbesiktning vid kontrollslakterier

Ordet lämnades därefter till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet **HOLMQVIST**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr *Harald Petterssons* interpellation angående taxan för köttbesiktning vid kontrollslakterier, och nu anförde:

Herr talman! Herr Harald Pettersson har frågat, om jag är villig att lämna upplysningar om anledningen till att Kungl. Maj:t frångått de huvudprinciper för köttbesiktningstaxan som riksdagen accepterade i prop. 1962:157 samt om jag avser att föreslå en sådan

Ang. taxan för köttbesiktning vid kontrollslakterier

ändring av den gällande taxan att den ursprungliga kostnadsfördelningen återställs.

De av riksdagen beslutade huvudprinciperna för köttbesiktningstaxan innebär, att statens inkomster av avgifterna i huvudsak skall motsvara kostnaderna för köttbesiktningen. Härvid skall avgifterna för de enskilda slakterierna bestämmas med utgångspunkt från såväl de faktiska kostnaderna vid vederbörande slakteri som ett genomsnittligt kostnadsbelopp per slaktenhet för samtliga slakterier. Taxeändringen hösten 1964 innebär att avgifterna totalt sett anpassades till de faktiska kostnaderna för köttbesiktningen och att avgifterna vid de största slakterierna bättre avpassades till kostnaderna vid dessa. Taxeändringen står helt i överensstämmelse med de av riksdagen fastlagda huvudprinciperna.

Varken den ursprungliga eller den nuvarande taxan motverkar rationaliseringsvinster. Vid sammanslagning av två mindre slakterier försvinner dels en grundavgift på 27 000 kr., dels den högre enhetsavgiften vid det ena slakteriet för de första 10 000 enheterna, vilket kan innebära en ytterligare vinst på 5 000 kr. Jag är därför inte beredd att föreslå någon ändring av taxan. Jag vill erinra om att veterinärstyrelsen i samråd med riksrevisionsverket enligt Kungl. Maj:ts uppdrag kontinuerligt undersöker behovet av taxeändring.

Herr PETTERSSON, HARALD, (cp):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation.

Statsrådet säger i sitt svar att taxeändringen hösten 1964 innebär att avgiften totalt sett anpassats till de faktiska kostnaderna för köttbesiktningen, och det är väl alldeles riktigt att så är fallet. Med denna ändring erhålles i stort sett den kostnadstäckning som är nödvändig. Det var ju 65 000 kronor

som fattades i den uppgjorda staten. Men när statsrådet sedan säger att avgifterna vid de större slakterierna bättre anpassats till kostnaderna vid dessa, så förstår jag inte riktigt vad statsrådet menar, ty statsrådet har ju uppdragit åt veterinärstyrelsen och riksrevisionsverket att följa utvecklingen, och de hade också inför den förändring som skulle ske 1964 inkommit med förslag som innebar att man höjde såväl grundavgiften som enhetsavgifterna med 10 procent.

De av Kungl. Maj:t ändrade bestämmelserna innebär ju att man nu bibehåller grundavgiften oförändrad, att man höjer enhetsavgifterna med tio procent under tiotusen enheter och att man höjer med tjugo procent över tiotusen enheter. Såvitt jag förstod, när vi här i riksdagen fattade beslut i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, hade detta föregåtts av en rätt omfattande utredning jämte underhandlingar med de olika parterna, i detta fall dels de privata slakterierna, dels Kooperativa förbundets slakterier och dels slakteriorganisationen. Dessa bereddes nu tillfälle att yttra sig över veterinärstyrelsens förslag, och deras yttranden gick i den riktningen att de väl i stort sett kunde acceptera vad veterinärstyrelsen föreslog. Det är dock kanske litet värre att nu få alla att acceptera att denna fördelning ändå inte innebär någonting annat än en omfördelning av kostnaderna mellan de olika slakteristorlekarerna. Såvitt jag kunde fatta av den redovisning som statsrådet sade sig i stort sett acceptera när propositionen lades fram — kostnadstäckningen för staten var vi fullständigt överens om — skulle fördelningen mellan fasta avgifter och enhetsavgifter i stort sett ansluta sig till de faktiska kostnaderna, och några slakterier skulle inte komma att subventionera andra. Dessa principer godtog ju av riksdagen.

Herr talman! Jag lär väl inte kunna övertyga statsrådet om att detta är en riktig tolkning av vad riksdagen be-

Ang. taxan för köttbesiktning vid kontrollslakterier

slöt, men jag har ändå velat göra detta påpekande. Jag har ju också i den interpellation som är lämnad gjort en rätt utförlig utläggning om min syn på denna fråga. Jag ber att få tacka herr statsrådet än en gång.

Herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! I sitt senaste inlägg går ju interpellanten ifrån vad han har påstått i sin interpellation, nämligen att jag skulle ha frångått de principer som riksdagen har fastlagt för kostnadsfördelningen i samband med köttbesiktning. Jag tycker nog att det senaste som blev sagt är riktigare, ty det kan ju inte vara så att riksdagen skall bestämma fullständigt i detalj så att det inte är möjligt att vidtaga justeringar i den mån anledning härtil uppkommer.

Jag vill erinra herr Pettersson om att 1962 års taxa var så konstruerad att den, om man lägger tillsammans grundavgiften plus andra avgifter, innebär att de största slakteriernas avgifter inte täckte kostnaderna för köttkontrollen vid dessa slakterier. Vid den större delen av slakterierna — de medelstora företagen — översteg den uttagna avgiften de faktiska kostnaderna. Vid de minsta företagen kan man säga att det rädde en ungefärlig balans.

Det är riktigt att jag år 1964 inte helt följde veterinärstyrelsen utan i stället valde att höja enhetsavgiften. Jag lät grundavgiften vara oförändrad. Genom detta kom större slakterier att få betala en avgift som var bättre anpassad till de faktiska kostnaderna. Jag tycker nog att det väl ändå är att ta till överord, när herr Pettersson gör gällande att detta skulle hindra rationaliseringen. Jag vill erinra om att kostnaderna för besiktningen ju är en mycket liten del av hela den kostnad som uppkommer vid slakten. Hur obetydlig den är framgår av några siffror. Man kan räkna med att vid de större slakterierna kommer besiktningskostnaden att bli ungefär en krona och femtio öre för ett djur som

är värt 1 200 kronor. Men, herr Pettersson, det är ju faktiskt så att man vid de mindre slakterierna kan få betala en motsvarande avgift på mellan tio och femton kronor. Jag kan inte efter dessa siffror se någon som helst anledning till att den lilla och måttliga justering, som har skett, på något sätt skulle hindra rationaliseringen. Jag skulle kanske kunna säga att man i vissa sammanhang till och med kunde önska att man kunde ge vissa lättnader för den mindre företagsamheten, oavsett om denna tillhör föreningsrörelsen eller är enskild. Det kan ibland framstå såsom rätt angeläget att man i viss bygd kan bevara ett slakteri. Vi är ju dock överens om att dessa strävanden inte får lov att motverka en i övrigt värdefull rationalisering. Jag tycker nog att herr Pettersson i detta fall har plockat in denna lilla fråga i ett alltför stort perspektiv.

Herr **PETTERSSON, HARALD**, (cp):

Herr talman! Vad jag frångått och inte frångått kan jag kanske inte riktigt själv bedöma i detta sammanhang, men jag har inte frångått min uppfattning att det senaste beslutet inte står i överensstämmelse med vad man diskuterade 1962. Vi skall nämligen komma ihåg att besiktningsveterinärorganisationen då genomgick den förändringen att den blev förstатligad. Besiktningsveterinärerna var tidigare anställda av slakterierna.

Statsrådet säger att jag har satt in en liten fråga i ett alltför stort sammanhang. Det kan mycket väl vara sant, men det beror helt och hållet på från vilken synpunkt man ser det. Jag ser det just nu inte från någon annan synpunkt än denna att om riksdagen fattar ett beslut och vi för vår del accepterar detta och man sedan åstadkommer nägonting och säger att detta är överensstämmande med riksdagens beslut, då måste statsrådet också förstå att vi som varit med och fattat beslutet har en

Ang. taxan för köttbesiktning vid kontrollslakterier

press på oss, när dessa förändringar sker.

Jag vill fråga statsrådet: Vad är det som statsrådet har kommit på när det gäller denna ändrade fördelning? Veterinärstyrelsen har ju ändå så sent som på våren 1964 gjort sin bedömning av denna fråga. Det skulle vara en mycket intressant och värdefull upplysning, om statsrådet här kunde ange vad som ligger till grund för det ändrade ställningstagandet. Kan statsrådet redovisa att det skett sådana förskjutningar från 1962 till 1964 att denna ändrade fördelning är motiverad, skall jag acceptera detta.

Herr statsrådet **HOLMQVIST:**

Herr talman! Jag vet inte om jag får tolka herr Pettersson på det sättet att jag har begått någon oriktighet. Det får väl då anmälas till konstitutionsutskottet och prövas där. Eljest är det väl uppenbart att Kungl. Maj:t har rätt att bedöma de förslag som inkommer från en underställd myndighet. Finner vi inte att motiven är tillräckligt starka i ena eller andra avseendet, är det väl självklart att det är min uppgift att vidta en justering. När jag här avstod från att, såsom föreslagits, höja från drygt 27 000 till drygt 29 000 när det gällde grundavgiften och i stället ansåg det bättre att lägga höjningen på enhetsavgiften, kan jag inte säga att det innebär ett avsteg från de principer som riksdagen antagit. Det vore att göra alltför stor affär av denna sak.

Herr **PETTERSSON, HARALD**, (cp):

Herr talman! Jag är faktiskt besviken över att statsrådet inte kan här upplysa vad det är för undersökningar som har visat att det under tiden 1962—1964 skett en förskjutning av kostnaderna som motiverar en annan taxa än den, som veterinärstyrelsen i samråd med riksrevisionsverket föreslog.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 51, med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1964 vid dess fyrtioåttonde sammanträde fattade beslut.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 55, angående avtal om driften av Institutet för växtförädling av frukt och bär, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 57, angående inrättande av ett korrosionsinstitut; och

nr 59, angående karolinska sjukhusets fortsatta utbyggande m. m.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 61, med förslag till lag om ändring i landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319), m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 66, angående medelsbehovet för försvarstabens verksamhet under budgetåret 1965/66.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 69, med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97).

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 74, angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag, avseende ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde; och

nr 78, angående vissa anslag till bostadsstyrelsen m. m.

Föredrogos bankoutskottets anmälningar jämlikt § 21 riksdagsstadgan att till utskottet inkommit

dels framställning från fullmäktige i riksgäldskontoret angående ytterligare anslag till förvärv av bostadsrätter för riksdagens räkning, m. m.,

dels ock framställning från styrelsen för riksdagsbiblioteket angående riksdagens upplysningstjänsts arbetsuppgifter och organisation.

Framställningarna hänvisades till bankoutskottet.

Föredrogos och bordlades ånyo utrikesutskottets utlåtanden nr 1—3, statsutskottets utlåtanden nr 9 och 31, bevillningsutskottets betänkande nr 8, första lagutskottets utlåtanden nr 11—13, andra lagutskottets utlåtanden nr 18, 22, 24 och 26—29, tredje lagutskottets utlåtanden nr 11—13 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 10—13.

På framställning av herr talmannen beslöts att å föredragningslistan för morgondagens sammanträde andra lagutskottets utlåtande nr 18 skulle uppföras närmast före statsutskottets utlåtande nr 9.

Anmäldes Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade skrivelse, nr 86, angående muntligt meddelande till riksdagen.

Av nämnda kungl. skrivelse, som nu föredrogs, inhämtades, att Kungl. Maj:t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen gjordes meddelande rörande Sveriges utrikes- och handelspolitik, ävensom förordnat, att meddelandet skulle framföras i första kammaren av statsrådet och chefen för handelsdepartementet Lange samt i andra kammaren av ministern för utrikes ärendena.

Herr talmannen yttrade, att han i avslutning till den nu föredragna skrivel-

sen finge tillkännagiva, att enligt överenskommelse med herr statsrådet Lange det i skrivelsen avsedda meddelandet komme att lämnas vid morgondagens sammanträde.

På sedermera gjord proposition beslöts att förevarande kungl. skrivelse skulle läggas till handlingarna.

Anmäldes och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 40, angående anslag för budgetåret 1965/66 till vissa forskningsråd, m. m.;

nr 42, angående anslag för budgetåret 1965/66 till statskontoret m. m. och statens datamaskinfond;

nr 60, angående reform av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt m. m.;

nr 64, angående vissa byggnads- och markfrågor inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 65, angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m.;

nr 68, med anhållan om yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling vid dess sextonde ordinarie möte antagna rekommendationer och resolutioner;

nr 70, angående blind- och dövskolväsendets organisation m. m.;

nr 71, med hemställan om riksdagens samtycke till förordnande angående fortsatt valutareglering;

nr 72, med förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m.;

nr 73, angående reglering av socker näringen;

nr 75, angående vissa frågor rörande vård och undervisning av rörelsehindrade barn m. m.;

nr 76, med förslag till lag om elevhem för vissa rörelsehindrade barn m. fl.;

nr 83, angående den framtida verksamheten vid Törefors aktiebolag med flera statliga företag;

nr 104, angående anslag för budgetåret 1965/66 till byggnadsarbeten vid

universiteten och vissa högskolor m. m.; samt

nr 105, angående ytterligare utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65.

Anmälades och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 647, av herrar *Adolfsson* och *Lager*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 41, med förslag till jordförvärvslag m. m.;

nr 648, av herr *Svedberg, Erik, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 43, angående kommunal skatteutjämning, m. m.; samt

nr 649, av herrar *Kaijser* och *Ottosson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 56, angående anslag för budgetåret 1965/66 till barnmorskeläroanstalterna och statens sjuksköterskeskolor m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag.

På framställning av herr talmannen beslöt kammaren nu, kl. 15.40, att — för att bereda kammarens ledamöter tillfälle att ingiva motioner senare under dagen — ajournera sina förhandlingar till kl. 20.30, då desamma återupptogs.

Anmälades och bordlades en av herr *Carlsson, Eric*, och fru *Olsson* under tecknad motion, nr 650, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 45, med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, m. m.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 20.31.

In fidem

Fritz af Petersens

Onsdagen den 24 mars förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Företogs val av tre ombud i Europarådets rådgivande församling jämte tre suppleanter för dessa ombud.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN erhöill på begäran ordet och yttrade:

Herr talman! För vart och ett av de val, som skall förrättas vid detta plenum, ber jag att få avlämna gemensamma listor, en för varje val. Listorna har

godkänts av de av kammaren valda ledamöterna i talmanskonferensen, och varje lista upptar namn på så många personer som det ifrågavarande valet avser.

Herr förste vice talmannen avlämnade därefter tre särskilda listor.

Den lista, som avsåg valet av ombud och suppleanter i Europarådets rådgivande församling, bar rubriken »Den gemensamma listan» och hade följande utseende:

Elmgren, B. F., ledamot av första kammaren	Geijer, J. L., ledamot av första kammaren
Hagnell, H., ledamot av andra kammaren	Sjövall, E., fru, ledamot av andra kammaren
Heckscher, G. E., ledamot av andra kammaren	Bohman, B. G., ledamot av andra kammaren

Sedan herr talmannen för kammaren uppläst denna lista, blev densamma pågjord proposition av kammaren godkänd; och förklarades hava blivit utsedda till ombud i Europarådets rådgivande församling herrar Elmgren, Hagnell och Heckscher samt till suppleanter för dem respektive herr Lennart Geijer, fru Sjövall och herr Bohman.

På framställning av herr talmannen beslöts att riksdagens kanslideputerade genom utdrag av protokollet skulle underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag dels till förordnanden för de valda, dels ock till skrivelse till Konungen med anmälan om det förrättade valet.

Anställdes val av tjugufyra valmän för utseende av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock

suppleanter för fullmäktige i nämnda bank och kontor.

Den av herr förste vice talmannen avlämnade lista, som gällde detta val, upptog under partibeteckningen »Den gemensamma listan» följande namn:

Damström
Eriksson, Einar
Jacobsson, Per
Virgin
Möller
Mossberger
Elofsson
Hedström
Hansson, Nils
Eskilsson
fröken Ranmark
Stähle
Larsson, Åke
Sundin
Pettersson, Gunnar
Ohlsson, Ebbe

Gustavsson, Bengt
Augustsson
Mårtensson
Stefanson
Nilsson, Yngve
Hjorth
Gustafsson, Nils-Eric
Edström

Efter det denna lista upplästs och av kammarerna godkänts, förklarades de å listan upptagna personerna hava blivit utsedda till valmän.

Företogs val av tio suppleanter för kammarernas valmän för utseende av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för fullmäktige i nämnda bank och kontor.

Den av herr förste vice talmannen avlämnade lista, som avsåg detta val, upptogs under partibeteckningen »Den gemensamma listan» följande namn:

Jansson, Paul
Rönneberg
Hilding
Sveningsson
Lundin
Magnusson
Carlsson, Eric
Larsson, Herbert
Nyman
Arvidson

Sedan denna lista upplästs och av kammarerna godkänts, förklarades de å listan upptagna personerna hava blivit utsedda till valmanssuppleanter.

Herr TALMANNEN anförde:

Jag vill meddela att arbetsplenum synes för första kammarernas del kunna undvikas fredagen den 26/3.

Däremot beräknas arbetsplenum få hållas fredagen den 2/4 med början kl. 11.00 och fredagen den 9/4, likaså med början kl. 11.00 (sista plenium före påsk).

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

Herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet LANGE erhöll ordet för att framföra det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 86 avsedda meddelandet och yttrade därvid:

Herr talman! Den världspolitiska utvecklingen under det år som gått efter den senaste utrikesdebatten har främst fått sin prägel av viktiga inrikespolitiska tilldragelser hos huvudmakterna i Väst och Öst. I Förenta staterna har den demokratiska administrationen genom president Johnsons överväldigande valseger fått förlängt mandat. I Sovjetunionen och Storbritannien har nya krafter tagit ledningen. Det är ännu inte möjligt att bedöma vilken betydelse dessa händelser kan komma att få för den internationella politikens fortsatta inriktning. Att kärnvapenmakternas krets utökats genom Kinas atomexplosion förra hösten, är en ny och betydelsefull faktor i storpolitiken, ehuru man svårigen kan på detta stadium förutse konsekvenserna av denna händelse. Det tillspetsade läget i Sydostasien har försvårat möjligheterna till fortsatt avspänning. De israelisk-arabiska motsättningarna har ytterligare skärpts till följd av tvisten om Jordanflodens vatten, och läget i Mellersta Östern fortsätter att inge farhågor. I Cypern-frågan tycks alltjämt ingen politisk lösning vara i sikte. Det internationella samarbetet har allvarligt hämmats av finansieringskrisen inom Förenta Nationerna.

Det partiella provstoppsavtalet från sommaren 1963 gav upphov till en försiktig optimism om en avgörande vändning i riktning mot minskad internationell spänning. Förhoppningarna härom har hittills blott i ringa mån infriats. Visserligen förefaller det som om de båda världsmakterna Förenta staterna och Sovjetunionen, inte minst i insikten om det oerhörda ansvar som innehas av stora kärnvapenarsenaler innebär, har en ömsesidig önskan att komma varandra närmare i fredligt och fruktbart samarbete. Sådan samverkan

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

förekommer också på olika plan. I vår egen världsdel, som länge utgjort en huvudskådeplats i det kalla kriget, har kontakterna blivit livligare mellan länderna i Öst och Väst, särskilt på de ekonomiska och kulturella områdena. Dessa närmanden har dock ännu inte lett till konkreta framsteg vad gäller något av de stora internationella problemen, såsom Tysklands-frågan och nedrustningen.

Det internationella förtroende som är en förutsättning för kompromissvilja och uppgörelser i de storpolitiska frågorna, saknas tydligen alltså. I bästa fall kan man nog inte räkna med annat än ett långsamt närmande, steg för steg. FN-krisen och situationen i Sydostasien komplicerar bilden just nu. Särskilt den senaste tidens händelseutveckling i Vietnam inrymmer risker för en utvidgning av konflikten som kan få allvarliga följder för världsfreden. Snara förhandlingar med sikte på en fredlig lösning ter sig ytterligt angelägna.

Krisen i Vietnam har för tillfället trängt andra oroshärdar i bakgrunden för det internationella intresset. De öppna eller latenta spänningarna på den afrikanska kontinenten, där nu också Kina öppet framträder som medtävlare om inflytandet, bör inte förbises. I den fortsatta avkoloniseringens och nationella frigörelsens spår följer oundvikligen svåra omställningsproblem. Efter FN-styrkans tillbakadragande har Kongo åter blivit skådeplatsen för inre oroligheter. Bland Afrikas andra allvarliga problem intar den sydafrikanska apartheid-politiken en framträdande plats.

Det internationella läget i stort är i dag svåröverskådligt. Stormakternas ansvar är större än någonsin. På dem beror inte minst Förenta Nationernas förmåga att effektivt verka för framsteg och fred bland världens folk. Detta har åskådliggjorts i samband med den s. k. finansieringskrisen inom FN, som delvis förlamat den nittonde generalförsamlingens möjligheter att arbeta.

Förenta Nationernas situation förtjänar en närmare kommentar i denna riksdagsdebatt. Hösten 1963 antog FN:s generalförsamling enhälligt en resolution enligt vilken år 1965, världsorganisationens tjugonde verksamhetsår, fastställdes som ett internationellt samarbetsår. En särskild kommitté tillsattes med uppgift att sprida ökad kännedom om Förenta Nationernas verksamhet på skilda områden, bl. a. dess insats för att främja den ekonomiska och sociala utvecklingen i de fattiga länderna. Tanken var att markera jubileet med en mäktig manifestation av FN:s växande roll som instrument för fred, frihet och framsteg.

Utvecklingen har dessvärre lett uppmärksamheten i annan riktning. Jubileumsåret har inletts i en atmosfär av kris för världsorganisationen. Generalförsamlingens nittonde möte måste i februari avbrytas utan att man kunnat behandla flertalet av de viktiga politiska frågorna på dagordningen.

Generalförsamlingens kris är allvarlig, men det finns därför ingen anledning att låta de aktuella svårigheterna helt skymma bilden av den omfattande verksamhet som pågår inom FN eller i FN:s regi. Hjulen har inte stannat i FN-maskineriet. Förtroendet för FN:s och dess fackorgans insatser i det ekonomiska och sociala biståndsarbetet växer bland både givar- och mottagarländer. Mer än två tredjedelar av organisationens personal är verksam i denna del av FN:s arbete. Även på andra fält fortsätter FN sina bemödanden. Två militära fredsoperationer — de i Gaza och Cypern — pågår trots krisen. Detsamma gäller observatörsmissionerna i Främre Orienten, Kashmir och Korea, samtliga för övrigt med svensk medverkan. Regeringen kommer att bifalla en framställning från generalsekreteraren om förlängning på ytterligare en tremånadersperiod av den svenska FN-bataljonens uppdrag på Cypern.

I det läge som uppstått därigenom att generalförsamlingen frivilligt avstått

från att företa normala omröstningar, kunde likväl beslut fattas medelst acklamation i några betydelsefulla frågor: Valen till säkerhetsrådet och ekonomiska och sociala rådet ägde rum. Institutionerna för den permanenta handels- och utvecklingskonferensen tillskapades. FN:s hjälporganisation för Palestina-flyktingarna fick förlängt mandat. Nedrustningskommittén i Genève anmodades fortsätta sitt arbete. I avvaktan på budgetbehandlingen bemyndigades generalsekreteraren ikläda organisationen utgifter motsvarande 1964 års budget. Slutligen tillsattes en kommitté, med bl. a. Sverige som medlem, med uppgift att utreda frågan om FN:s fredsbevarande operationer, som ju är upprinnelsen till hela finansieringskrisen.

Dessa beslut framstår i och för sig som något positivt. Det finns en allmän strävan hos medlemsstaterna att, trots starkt missnöje med stagnationen i det normala arbetet, såvitt möjligt begränsa skadeverkningarna av den låsta konstitutionella situationen. Man är oense om medel och metoder men i det väsentliga ense om målet: att bevara FN som instrument för fred och framåtskridande. Genom återhållsamhet och olika uppslag i fråga om tekniska utvägar har man undvikit att göra ont värre. Denna inställning bör inge förhoppningar om att allvarliga ansträngningar även i fortsättningen kommer att göras för att finna en väg ut ur krisen.

Det skulle här föra för långt att gå närmare in på de skilda förhandlingsfaserna i tvisten om tillämpningen av FN-stadgans artikel 19. Den innehåller som bekant bestämmelser om förlust av rösträtt i generalförsamlingen som påföljd vid uteblivna bidragsinbetalningar. Händelseförloppet är känt. Det må i detta sammanhang räcka med att erinra om att ett intensivt förhandlingsarbete har bedrivits, närmast under generalsekreterarens ledning, och att ståndpunkterna så småningom närmat sig varandra. Motsättningarna förefaller in-

te desto mindre så principbetonade och låsta, att en lösning rimligen får förutsätta direkta förhandlingskontakter mellan de omedelbart engagerade stormakterna. Samtidigt kommer den ny tillsatta kommittén för den fredsbevarande verksamheten att behandla även finansieringsfrågan.

FN-krisen går allmänt under beteckningen »finansieringskrisen». Detta är en ofullständig och delvis vilseledande beteckning. Krisens synliga symtom är visserligen av finansiell natur. Men till sitt verkliga innehåll är det fråga om en politisk intressemotsättning, som bottnar i olika uppfattningar om medlemsstaternas förpliktelser enligt stadgan och om kompetensfördelningen mellan säkerhetsrådet och generalförsamlingen. Härigenom har konflikten kommit att omfatta hela frågekomplexet om FN:s befogenheter och uppgifter på freds- och säkerhetsområdet. Sovjetunionen, Frankrike och några andra stater hävdar, att säkerhetsrådet ensamt skall ha ansvaret för upprätthållandet av fred och säkerhet. De anser, att beslut om aktiva ingripanden i fredsbevarande syfte bör förbehållas rådet. Enligt deras åsikt kan ingen medlemsstat vara skyldig att i någon form bidra till en FN-aktion, alltså inte heller finansiellt, om inte aktionen beslutats av säkerhetsrådet och genomförs under dess direkta kontroll.

Den stora majoriteten medlemsstater hävdar å andra sidan, att generalförsamlingen icke bör reduceras till enbart ett discussionsforum i de viktiga frågorna om fredsbevarande aktioner utan även i dessa frågor skall kunna spela en aktiv roll. De pekar på aktionerna i Jerusalem, Kashmir, Libanon, Suez, Kongo och Cypern. De vill dra nytta av erfarenheterna därifrån och undersöka om det går att fastställa några regler för hur sådana aktioner skall beslutas, genomföras och finansieras i framtiden.

Tyvärr ger stadgan ingen bestämd ledning för bedömning av denna typ av

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

aktioner. Man rör sig här på ett gränsområde mellan de helt frivilliga aktioner för fredlig lösning av tvister varom talas i stadgans kapitel VI och tvångsaktioner eller sanktioner som berörs i kapitel VII. De fredsbevarande operationerna är frivilliga i dubbel bemärkelse. Dels förutsätter de inbjudan eller medgivande av »värdlandet», dels är deltagande i aktionen frivilligt för medlemsstaterna. Med viss rätt kan hävdas, att utsändandet av militära förband på tusentals man, även om det sker i frivillig ordning, har en karaktär och omfattning som knappast avsetts med åtgärder för fredlig lösning av tvister enligt kapitel VI. Det är paradoxalt att bestämmelserna om tvångsaktioner i kapitel VII, som förblivit en död bokstav, är i detalj utformade i stadgan, medan den frivilliga fredsbevarande verksamheten, där FN gjort och gör verkliga insatser för världsfreden, inte uttryckligen reglerats i stadgan. Detta innebär självfallet inte, att denna verksamhet skulle vara oförenlig med stadgan, men frånvaron av uttryckliga bestämmelser på detta viktiga område är en av anledningarna till dagens svårigheter.

Sverige har deltagit i de flesta av FN:s fredsbevarande aktioner. Vi ingår nu också i den kommitté på 33 stater som har att utreda frågan om fredsbevarande operationer »i alla dess aspekter». Det är inte möjligt att på förhand dra upp konkreta riktlinjer för vår medverkan i kommitténs arbete. Några allmänt formulerade synpunkter må dock anföras.

»Finansieringskrisen» har menligt påverkat FN:s möjligheter att verka som ett effektivt fredsorgan. Det är angeläget att FN:s auktoritet återställs och om möjligt förstärkes. Detta förutsätter stormakternas medverkan. Här kommer man in på vad som kan sägas vara nyckelproblemet, nämligen frågan om avvägningen mellan säkerhetsrådets och generalförsamlingens inflytande och bestämmanderätt. Det kan vara förklarligt

om skiljaktiga uppfattningar föreligger mellan å ena sidan stormakterna med deras vetorätt i säkerhetsrådet och å andra sidan det stora antalet övriga stater. I fråga om tvångsaktioner föreskriver stadgan, att endast säkerhetsrådet kan besluta härom. En sådan action kräver enhällighet bland stormakterna. Men när det gäller frivilliga fredsaktioner — av den typ som t. ex. Cypn-aktionen representerar — ter det sig betänkligt, att eventuellt en enda medlemsstat — låt vara en stormakt — skall kunna förhindra organisationen från att komma en medlemsstat till hjälp i en kritisk situation.

I fråga om finansieringen av FN:s fredsbevarande operationer har Sverige liksom majoriteten av FN:s medlemmar hävdat principen om kollektivt betalningsansvar. Ett konsekvent fasthållande vid denna princip skulle emellertid kunna förhindra fredsbevarande operationer som annars vore möjliga och önskvärda. Mot bakgrunden av vunna erfarenheter kanske det måste övervägas om det icke, trots allt, vore bättre att få till stånd en av alla accepterad ordning för undantag i vissa fall från det kollektiva betalningsansvaret. Det blir en viktig uppgift för kommittén att utnyttja det förhandlingsutrymme som kan finnas i detta hänseende.

Man kan hoppas, att när stormakterna och övriga FN-medlemmar nu tar upp frågan om de fredsbevarande operationerna till allsidig prövning, en grundval skall kunna skapas för en framtida praxis, som godtas av alla parter. Det borde vara angeläget för alla att finna en lösning som tillgodoser både stormakternas anspråk på att utöva sitt stadgeenliga primära ansvar för fredens upprätthållande och övriga medlemsstaters intresse att medverka till tryggheten av freden.

Sverige delar den allmänna känslan av besvikelse över att provstoppsavtalet icke följts av ytterligare överenskommer på nedrustningsområdet. Fortsätta ansträngningar för rustningsbe-

gränsning och nedrustning, särskilt i fråga om kärnvapen, är nödvändiga, vilket också starkt underströks från alla håll under generaldebatten vid FN-församlingens senaste möte. Det framstår som ett angeläget önskemål, att nedrustningsförhandlingarna i Genève snarast skall kunna återupptagas med allvarlig och beslutsam inriktning på att komma till uppgörelser åtminstone inom någon del av det stora nedrustningskomplexet.

Bland de åtgärder som diskuterats i Genève och i FN har förhindrande av ytterligare spridning av kärnvapen alltmåra börjat komma i förgrunden. En starkt pådrivande faktor härvidlag har varit den kinesiska atomexplosionen. Man har också blivit alltmer medveten om att den snabba utvecklingen på atomenergiområdet ökat möjligheterna för ytterligare länder att genom egen tillverkning skaffa sig kärnvapen. Från såväl stormaktskåll som från de mindre staternas sida har i detta läge understrukits angelägenheten av skyndsamma internationella åtgärder till förebyggande av en vidare spridning av kärnvapen. Man varnar för en kapplöpning om medlemskap i kärnvapenklubben. Den allvarliga ökningen av kärnvapenfaran som en sådan utveckling skulle medföra, gör det angeläget att verka för en internationell frykning av kärnvapenrustningarna. Enligt en uppfattning som är gemensam för Förenta staterna och Sovjetunionen och även i övrigt är rätt allmänt omfattad, bör man i första hand eftersträva en överenskommelse om begränsning av kretsen av kärnvapenmakter.

Strävandena att nå en dylik överenskommelse har allvarligt hindrats av de meningsskiljaktigheter som råder mellan Öst och Väst rörande innebörden av planerna på en multilateral kärnvapenstyrka inom NATO. Dessa planer anses av Sovjetunionen oförenliga med ett icke-spridningsavtal av den typ som skisserats under diskussionerna i Ge-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik
nève och FN och uppfattas såsom ett första steg till att ge Västtyskland tillgång till kärnvapen. Förenta staterna hävdar däremot, att upprättandet av en multilateral kärnvapenstyrka just är avsedd att motverka en sådan spridning.

Sverige har sedan länge stött tanken på en internationell överenskommelse om förhindrande av ytterligare spridning av kärnvapen. Vi har samtidigt hävdad, såsom nu senast under FN-församlingens generaldebatt, att en dylik överenskommelse bör kompletteras med vissa andra åtgärder om man skall kunna uppnå målsättningen att frysa det nuvarande kärnvapenläget. För att effektivt hejda en fortsatt allvarlig utveckling på kärnvapenområdet fordras mera aktiva bidrag från kärnvapenmakterna själva. Problemet bör ses både mot bakgrunden av kärnvapenarsenalernas snabba tillväxt och i ljuset av ambitionerna att ytterligare fullända dessa vapen.

Vi har därför förordad en uppläggning, enligt vilken man borde eftersträva att, förutom en överenskommelse som förhindrar att antalet kärnvapenmakter ökas, även få till stånd ett universellt fördrag om förbud mot alla slag av kärnvapenprov och ett avtal om upphörande av ytterligare tillverkning av klyvbart material för militära ändamål.

Ett avtal mot spridning av kärnvapen kan givetvis icke förväntas bli fullt effektivt, om det icke omfattas av *samtliga* nu kärnvapentillverkande makter och får en så allmän anslutning som möjligt från andra staters sida, framför allt i områden med öppna eller latent konflikter.

Läget i den Sydafrikanska republiken fortsätter att oro världsoptionen. Trots det tryck som den sydafrikanska regeringen utsatts för under en följd av år från FN:s sida kan ingen förändring skönjas i dess inställning till den färgade majoriteten i landet. Den sydafrikanska regeringen vidhåller också sin

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

vägran att samarbeta med FN i dessa frågor. Indignationen mot denna hållning blir allt starkare.

Det bör hälsas med tillfredsställelse, att den sydafrikanska apartheid-politiken numera är föremål för säkerhetsrådets uppmärksamhet. I juni månad behandlades bl. a. rapporten från en expertgrupp under ambassadör Alva Myrdals ledning. Denna expertgrupp hade tillsatts av säkerhetsrådet som en följd av ett initiativ från de nordiska staterna hösten 1963 i syfte att söka få fram en konstruktiv linje i FN:s Sydafrika-politik. Gruppen fick rådets uppdrag att studera möjliga metoder att trygga mänskliga rättigheter för alla Sydafrikas invånare. I sin rapport föreslog den, att det skulle bildas ett nationalkonvent som skulle representera alla folkgrupper i Sydafrika. Konventet skulle ta sig an de många svåra problemen i samband med den nuvarande situationen. Detta förslag antogs av säkerhetsrådet, som vädjade till den sydafrikanska regeringen att godta det. Samtidigt beslöt säkerhetsrådet att tillsätta en expertkommitté, bestående av representanter för rådets samtliga dåvarande medlemsstater, däribland Norge, med uppgift att företa en teknisk och praktisk undersökning beträffande möjligheterna till konkreta åtgärder efter beslut av säkerhetsrådet. Fastän ordet »sanktioner» inte förekommer i kommitténs mandat, har den kommit att kallas sanktionskommittén. Denna har nyligen offentliggjort sin rapport till rådet. Rapporten bygger delvis på upplysningar om bl. a. handelsförbindelserna med Sydafrika, som inhämtats från medlemsländerna. Sverige hörde till de 34 stater som besvarade kommitténs frågeformulär. Vårt svar offentliggjordes i början av mars.

I kommitténs slutsatser framhålles bl. a., att Sydafrika på grund av sin ekonomiska styrka inte skulle vara särskilt känsligt för ekonomiska sanktioner. Dock var man ense om att det finns flera sårbara punkter i landets ekono-

mi. Det betonas, att effektiviteten av eventuella åtgärder blir direkt beroende av om dessa vinner allmän anslutning.

Det blir nu i första hand säkerhetsrådets sak att behandla sanktionskommitténs rapport.

I vårt eget land visas en stigande otålighet över den tröghet varmed världsorganisationen anses arbeta i denna sak. Måste då den svenska regeringen avvakta säkerhetsrådets beslut? Skulle inte, har man frågat, ett individuellt svenskt genomförande av handelssanktioner mot Sydafrika påverka apartheid-politiken, föranleda andra länder till liknande initiativ och utgöra ett konkret uttryck för vår indignation över vad som nu sker i Sydafrika?

Det är endast säkerhetsrådet som kan fatta beslut om sanktioner, som är bindande för FN:s medlemmar. Rådet har visserligen funnit, att förhållandena i Sydafrika »allvarligt stör internationell fred och säkerhet», men däremot inte, att de utgör ett »hot mot freden», vilket skulle ge rådet befogenhet att tillämpa sanktioner.

Separata aktioner av ett eller flera länder kan inte väntas medföra nämnvärt avbräck i Sydafrikas ekonomi. Inte heller bör man överskatta den exempelbildande effekt som en isolerad svensk aktion skulle kunna få. Sydafrikas viktigare handelspartners är redan nu utsatta för trycket från en stark internationell opinion mot apartheid-politiken.

Regeringen har inte ansett sig kunna efterkomma förslag att Sverige ensamt skall besluta om sanktioner mot Sydafrika, hur stor förståelse vi än har för de bevekelsegrunder som ligger bakom dessa förslag. Vidtagande av sanktioner emot en stat, vare sig de är av ekonomisk eller militär art, är folkrättsligt ett allvarligt steg. Det är oförenligt med bl. a. de förpliktelser vi iklätt oss genom anslutningen till det allmänna tull- och handelsavtalet (GATT). Särskilt för små länder som är starkt beroende av sin utrikeshandel är det av vitalt

intresse att ingångna avtalsförpliktelser på detta område respekteras. Isolerade aktioner, som inte ger någon effekt, kan dessutom snarast tänkas öka den sydafrikanska regimen självförtroende och omedgörlighet. Det är mot denna bakgrund som svenska regeringen strävat efter att få Sydafrika-frågan förlagd till säkerhetsrådet för avgörande.

Det kan vidare erinras om att regeringen nyligen i enlighet med en vädjan från FN:s generalförsamling anslagit en miljon kronor att användas till bistånd åt apartheid-offrens familjer. En lika stor summa anslogs förra året till ett program för bistånd på undervisningens område till unga afrikanska flyktingar. I avvaktan på en internationalisering i FN-regi av stödet till den afrikanska flyktingungdomens utbildning har regeringen i årets statsverksproposition föreslagit en ökning under det kommande budgetåret av det svenska studiestödet till dessa ungdomar.

Nära samband med apartheid-problemet i Sydafrika har frågan om det mandat över *Sydvästafrika* som Nationernas Förbund på sin tid gav till Sydafrika. Sverige har tillsammans med andra stater länge sökt verka för att FN skall få insyn över förvaltningen av området och deltagit i fördömanden av Sydafrikas överträdelser av mandatet och dess införande av apartheid i Sydvästafrika.

Frågan gick in i en ny fas då Liberia och Etiopien, såsom förutvarande medlemmar i FN, för några år sedan vid internationella domstolen i Haag anklagade Sydafrika för brott mot mandatöverenskommelsen. Skulle domstolen, som i dagarna börjat de muntliga förhandlingarna i målet, finna talan grundad, blir Sydafrika enligt FN-stadgan klart förpliktat att rätta sig efter domen. Skulle Sydafrika likväl vägra efterkomma domstolens dom, kommer otvivelaktigt denna vägran att få allvarliga politiska konsekvenser och kan leda till åtgärder från säkerhetsrådets sida för att få domen tillämpad. Det är

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

givet, att svenska regeringen med största uppmärksamhet följer denna fråga, som har central betydelse för hela apartheidproblemet.

Under hela efterkrigstiden har vår handelspolitik varit inriktad på en allmän frigörelse av handeln. Vi har aktivt deltagit i det världsomfattande samarbetet inom GATT och i världshandelskonferensen, liksom i det regionala samarbetet inom FN:s ekonomiska kommission för Europa, OEEC och senare OECD samt Europarådet. De mest långtgående förpliktelserna har vi åtagit oss inom EFTA. Efter den allvarliga kris som EFTA genomgått till följd av den brittiska regeringens åtgärder för att komma till rätta med betalningsbalansen, öppnar sig åter möjligheter till fortsatt konstruktivt samarbete. Av avgörande vikt för denna utveckling var Storbritanniens tillkännagivande vid sista Genève-mötet att påbörja avvecklingen av importavgiften genom att sänka den från 15 till 10 procent från och med den 27 april i år.

Att britererna jämsides med att begränsa importen velat öka exporten genom särskilda ansträngningar har övriga EFTA-stater haft full förståelse för. Den form vissa av de vidtagna åtgärderna fått, torde emellertid inte kunna bibehållas som permanent lösning. En generell utredning beträffande de brittiska exportstimulerande åtgärderna pågår för närvarande inom EFTA.

Förtroendekrisen har understruktit den svaghet hos EFTA som härrör ur själva sammansättningen med en enda stormakt som svarar för hälften av handeln. För Storbritannien utgör handeln med övriga medlemsländer bara omkring 15 procent av landets totala handel. För exempelvis de nordiska länderna utgör handeln med EFTA mellan 30 och 40 procent av deras totala handel.

Den interna utvecklingen inom frihandelsområdet hade fram till införandet av de brittiska importavgifterna fortskridit utan störningar och i betyd-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

ligt snabbare takt än vad som förutsetts. Den hade satt sina spår också på verksamhetsfält som ligger vid sidan av själva tullavvecklingsprogrammet.

De avtal som träffades rörande handeln med jordbruksprodukter var ur nordisk synpunkt särskilt betydelsefulla. Utredningar hade påbörjats bl. a. om regler för statlig upphandling, etableringsrätt och kartellfrågor. Arbetet med dessa pågår.

Handeln mellan medlemsländerna har ökat särskilt påtagligt efter de senaste tullavtrappningarna. Detta gäller främst den internordiska handeln. Den nordiska marknad vi eftersträvat, håller nu på att förverkligas inom EFTA. Denna utveckling har gynnat den ekonomiska tillväxten i alla nordiska länder. Den danska exporten av industrivaror till Sverige är i dag — för att ta ett exempel — nära nog lika stor som Danmarks export av livsmedel till Västtyskland. Sedan 1959 har den svenska exporten till de övriga nordiska länderna mer än fördubblats. EFTA i sin helhet svarar numera för över 40 procent av Sveriges totala export.

Den förskjutning i inriktningen av handeln till förmån för den interna handeln som blivit följden av tullavvecklingen har sin motsvarighet också inom EEC. Denna förskjutning kan väntas öka under de närmaste åren. Det kan innebära ökade svårigheter att närma de två europeiska handelsblocken till varandra. Men även om motståndet mot ett samgående kan komma att tillta, verkar handelspolitiska intressen och andra faktorer i riktning mot ökade ansträngningar att söka övervinna splittringen i två block. EFTA är härvid fortfarande ett uttryck för en bestämd och gemensam vilja till ett samgående. Redan i dagens situation kan åtskilligt göras för att vidareutveckla de existerande förbindelserna mellan EFTA och EEC och för att skapa nya kontaktpunkter. Inget annat alternativ än EFTA ger vårt land större möjligheter att verka för en gemensam euro-

peisk marknad, samtidigt som det ger avsevärda handelspolitiska fördelar. Inom EFTA har de nordiska länderna stora möjligheter att utvidga samarbetet sinsemellan på sådana områden där de övriga EFTA-medlemmarna tills vidare inte anser sig kunna ta del. Därutöver kommer Norden i åtnjutande av de fördelar det större frihandelsområdet erbjuder. För närvarande finns inga tecken som tyder på att förhandlingar mellan EFTA — vars vilja här till är obruten — och EEC snabbt skulle kunna aktualiseras. Med den starka politiska inriktning som EEC har, är för Sverige som neutral stat medlemskap inte en möjlig anslutningsform.

I avvaktan på en lösning av det europeiska marknadsproblemet är det av största vikt, att alla möjligheter att stärka och vidareutveckla EFTA-samarbetet tillvaratas. De nordiska länderna bör — såsom överenskomts vid Nordiska rådets session i Reykjavik — liksom hittills gemensamt verka i detta syfte. De bör också fortsätta på den redan inslagna vägen att i möjligaste mån bygga ut det nordiska samarbetet inom EFTA:s ram. Den nordiska ministerkommittén för ekonomiskt samarbete och dess utredande ämbetsmannaorgan har redan påbörjat behandlingen av den rekommendation om nordiskt EFTA-samarbete som blev resultatet av överläggningarna i Reykjavik.

Vi har ännu inte uppgett förhoppningen att de pågående förhandlingarna i Kennedy-rundan skall ge ett bidrag till lösningen av det europeiska marknadsproblemet. Ett förverkligande av den ursprungliga målsättningen för dessa förhandlingar — en 50-procentig linjär tullsänkning — skulle minska tulldiskrimineringen mellan de båda europeiska handelsblocken. De undantagslistor som flertalet industriländer lagt fram tyder emellertid på att det knappast är realistiskt att förvänta sig en tullreduktion av denna storlek. Sverige står dock alltså fast vid en 50-procentig linjär tullsänkning utan undantag.

Listorna innehåller dels fullständiga undantag och dels partiella undantag, vilka i allmänhet ännu icke specificerats. Härutöver har vissa länder ställt villkor av olika slag. Det är därför svårt att redan nu närmare ange i vilken utsträckning svensk export berörs. Det är dock uppenbart, att EEC:s undantag träffar en stor del av vår handel. Såvida inte betydande minskning av undantagen kommer till stånd, nödgas vi ompröva vårt erbjudande.

På förslag av EEC-kommissionen har bilaterala diskussioner med bl. a. Sverige ägt rum för att kartlägga de problem som EEC:s förhandlingsbud medfört. Den nordiska skogsindustriexporten till EEC kommer att diskuteras med EEC av Finland, Norge och Sverige gemensamt. Förberedande kontakter har redan tagits mellan de tre nordiska länderna. Trots bilaterala kontakter söker vi på svensk sida på allt sätt bevara förhandlingens multilaterala karaktär. Detta är av särskild betydelse för de små industriländerna.

Beträffande jordbruksprodukterna — vid vilka man från amerikansk sida fäster stor vikt — är motsättningarna fortfarande stora. Någon överenskommelse har ännu ej nåtts i fråga om regler för avsättningen på världsmarknaden av jordbruksprodukter. Utsikter tycks emellertid nu föreligga för reella förhandlingar om spannmål under våren. För övriga jordbruksprodukter kommer förhandlingar att inledas i höst.

Våra ansträngningar inriktas på att Kennedy-rundan skall ge så stora lättnader i handeln som möjligt för såväl industri- som utvecklingsländer. För utvecklingsländernas ekonomi intar handelsfrågorna en central plats.

Ett nyligen utarbetat kapitel i GATT-avtalet avseende utvecklingsländernas handelsproblem har provisoriskt satts i kraft. Kapitlet, som kommer att föreläggas riksdagen för godkännande, fastställer den procedur som skall gälla för liberalisering av handeln med utvecklingsländerna. Inom GATT har upprät-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

tats ett centrum för utvecklingsländerna för handelsinformation och andra handelsfrämjande åtgärder. Detta centrum är avsett att successivt byggas ut allt eftersom ytterligare erfarenheter vinnas. Vi kommer att från svensk sida på allt sätt stödja dessa ansträngningar.

Vid FN:s världshandelskonferens, som hölls i Genève förra året, behandlades olika spörsmål, som är väsentliga för utvecklingsländerna. Även om konferensen inte i alla avseenden motsvarade högt ställda förväntningar, gav den ändå många positiva resultat. Behandlingen av de frågor som dryftades kommer i skilda former att fullföljas. Nya konferenser skall hållas minst vart tredje år. Ett permanent organ — handels- och utvecklingsstyrelsen — skall normalt sammanträda två gånger om året. Vidare har ett särskilt sekretariat upprättats i anslutning till FN-sekretariatet.

Sverige har aktivt deltagit i det samordningsarbete som ägt rum i olika organ — bl. a. i OECD — efter konferensen. De nordiska länderna har på svenskt initiativ utarbetat ett gemensamt förslag om avveckling av handelshindren för tropiska produkter, vilket nyligen lagts fram i GATT. Ett förslag om kompensativ finansiering, som Sverige gemensamt med Storbritannien framförde under världshandelskonferensen, utreds för närvarande av världsbanken. Förslaget avser förhindra att utvecklingsprogram som baserats på rimliga förväntningar om exportintäkternas storlek, utsätts för störningar till följd av ett oväntat inkomstbortfall.

Alla är ense om att handeln med utvecklingsländerna måste ökas. Utöver behovet av att avveckla handelshindren har vi från svensk sida särskilt betonat betydelsen av att underlätta marknadsföringen av produkter från utvecklingsländerna, bl. a. genom förbättrad kommersiell information. Regeringen är beredd stödja alla realistiska förslag att förbättra utvecklingsländernas handelsbetingelser. Vårt fortflöpande utred-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

ningsarbete syftar bl. a. till att undersöka möjligheterna för nya svenska initiativ.

Den del av Sveriges utrikeshandel som allttjämt regleras genom bilaterala avtal är mycket begränsad och rör i huvudsak handeln med öststaterna. Det är vår strävan att söka utvidga även denna handel. Vår import från öststaterna — ehuru formellt underkastad importlicenstvång — är i praktiken, med få undantag, inte föremål för kvantitativa begränsningar. Möjligheten att ytterligare liberalisera importen utreds för närvarande. Våra strävanden att i görligaste mån komma bort från den strikt bilaterala bindningen av handeln har numera — sedan överenskommelser härom nyligen träffats även med Sovjetunionen och Rumänien — lett till att betalningarna i östhandeln fr. o. m. den 1 juli i år i sin helhet kommer att erläggas i konvertibla valutor. Denna omläggning bör kunna underlätta ett ökat varuutbyte med öststaterna.

Förutsättningarna för vår handelspolitik undergår ofta snabba förändringar. En hög handelspolitisk beredskap är nödvändig. Därför har tillsatts en samarbetsgrupp under ledning av mig. I gruppen deltar företrädare för berörda departement och myndigheter. Dess uppgift är bl. a. att förbereda alternativa handlingslinjer i olika tänkta handelspolitiska situationer.

Det är självfallet, att den nu lämnade redogörelsen på intet sätt är uttömmande. Endast vissa huvudproblem har här tagits upp till diskussion. I första hand har det förefallit angeläget att lämna riksdagen en redogörelse för såväl aktuella FN-problem som frågan om det ekonomiska samarbetet i Europa. Tidigare har framhållits, att det internationella läget just nu är rörligt och svåröverskådligt. Det skulle vara alltför förenklat att numera beskriva världen som i huvudsak uppdelad i två block. Inte nog med att ett stort antal stater både formellt och reellt står utanför blocken, dessutom förekommer

grupperingar och särintressen som tenderar att skära igenom tidigare uppdragna linjer. Man har ett intryck, att vi är inne i ett övergångsskede, där de akuta kriserna kring FN och Sydostasien skymmer sikten och försvårar prognoser. I en period av trevande men icke fullföljda förhandlingskontakter får intet underlåtas som kan förhindra, att världen på nytt glider in i ett tillstånd av oförsonliga motsättningar. Vi kan i detta läge beträffande vår egen del av Europa konstatera, att samarbetet mellan de nordiska länderna utvecklas och fördjupas alltmer samt att strävandena efter ett gemensamt internordiskt uppträdande i FN och i andra internationella sammanhang fortgår. Trots skiljaktigheterna i den utrikes- och försvarspolitiska orienteringen vågar vi tro, att de nordiska staterna liksom tidigare gemensamt bidrar till lugnet och stabiliteten i vår del av världen.

Herr VIRGIN (h):

Herr talman! Kammaren har nu i regeringens kommuniké fått en översikt över det storpolitiska skeendets långa rad av dramatiska händelser under det senaste året. Sammantagna ger de en tydlig bild av osäkerhet och oro i världen. Den osäkerheten berör i hög grad även oss genom den numera allt starkare kopplingen mellan vad som sker i olika delar av vår värld. Vi har också, på ett sätt som bara för ett fåtal år sedan skulle förefallit otänkbart direkt engagerat oss i världshändelserna genom att med svenska trupper på främmande mark deltaga i Förenta Nationernas fredsbevarande aktioner.

Regimförändringen i Moskva gav ett exempel på instabiliteten i även skenbart stabila diktaturer och atomsprängningen i Kina ett annat på nödvändigheten av att alltid vara beredd att ompröva underlaget för strategiska bedömningar och handlingsnormer.

Det finns tyvärr inte mycket i da-

gens bild som signalerar en ändring mot lugnare förhållanden. Tvärtom tyder det mesta på att vi också i fortsättningen måste räkna med starka motsättningar, som lätt kan komma att utlösas i väpnade konflikter. Den väldiga klyftan mellan industriländer och utvecklingsländer blir bara större, trots allvarliga anstängningar från alla håll att minska den. Problemen växer och förefaller i vissa delar nära nog olösliga utan våldiga och sannolikt blodiga omvälvningar.

Raskonflikterna i världen skapar inte bara risker för farliga urladdningar utan är också från mänsklig synpunkt djupt beklagliga. En växande och av lättförklarliga skäl alltmera otålig opinion i vårt land och världen över yrkar på kraftåtgärder för att få tillstånd bättre förhållanden. I dag gäller det främst den sydafrikanska apartheidpolitiken. Behandlingen av den frågan i Förenta Nationerna och svårigheterna att åstadkomma effektiva påtryckningar redovisas utförligt i regeringens deklaration. Jag har ingen anledning att försöka göra en annan bedömning eller anlägga en annan syn på vad som kan och bör göras från svensk sida, utan vill här instämma i regeringens uppfattning. Separata handelsblockader är principiellt betänkliga både av folkrättsliga och av andra skäl.

Det organ vars kraftfulla insatser i vår oroliga värld skulle vara särskilt värdefulla — Förenta Nationerna — har förlorat mycket av sin handlingsförmåga och prestige genom förlamande meningsskiljaktigheter rörande betalningar och procedurer, meningsskiljaktigheter som naturligtvis i grunden beror på djupare motsättningar. Det enda ljusa inslaget i bilden är väl att man trots allt har samverkat för att bibehålla organisationen vid liv. Ingen har velat ta steget fullt ut och bli skuld till Förenta Nationernas totala lamsläende. Detta visar väl, att det dock finns en allmän insikt om värdet av ett or-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik
gan som kan — om också bristfälligt — fylla funktionen att vara ett forum för överläggningar om världsfredens problem.

FN är också, bland annat genom Genève-kommittén, ett organ för nedrustningsdiskussionerna. I sitt tal inför generalförsamlingen i januari uppehöll sig den svenske utrikesministern i hög grad vid dessa problem. Jag vill gärna uttala vår anslutning till åsikten att nedrustningsfrågan är vår tids mest angelägna och livsviktiga problem. Våld är alltid det sämsta sättet att lösa konflikter, och de resurser, som människan i dag har lyckats få i sina händer när det gäller att åstadkomma förstörelse, är så oerhörda att alla lösningar som grundar sig på att de skall tas i bruk, inte bara framstår som alldeles orimliga utan också kan bli för mänskligheten helt förödande. Det är alltså av dominerande vikt att söka former för att minska dessa risker. Självklart är att vi svenskar vill och bör delta i detta arbete, genom att efter bästa förmåga stödja freds- och konfliktforskning och genom att aktivt medverka i de internationella överläggningarna om nedrustnings- och kontrollåtgärder.

Emellertid får vi inte låta vår insikt om problemets vikt och vår iver att verka för dess lösande få den effekten, att vi inbillar oss att betydelsefulla resultat är att vänta inom en nära eller överskådlig framtid. Så är knappast förhållandet. Jag vill erinra om den gamla sanningen, att det inte är nedrustningen som föder en avspänning utan att det är nedtonandet och bortarbetandet av motsättningarna mellan nationerna som möjliggör en nedrustning. Hur optimistisk man än är och skulle vilja vara, kan man inte tro på en sådan minskning av spänningar och misstro i världen inom så nära framtid, att det kan ha någon betydelse för vårt eget sätt att nu lösa våra säkerhetsfrågor. Det är därför viktigt att vi inte i vårt internationella uppträdande eller annars uttrycker våra

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

önskemål och tankar så, att det *inom* landet skapar en felaktig uppfattning om världsläget allvar och en ogrundad tro på möjligheter till svenska nedrustningsåtgärder.

De element som vi framöver måste bygga vår säkerhet på är liksom hittills ett starkt och insatsberett militärt och civilt försvar, en god försörjningsberedskap och en fast beslutsamhet att stå emot aggression. Dessa tre krav måste alla tillgodoses. Brister det i något av dem, försvagas också värdet av de andra.

I sitt tal inför Förenta Nationerna sade utrikesministern: »Kärnvapenexplosionen i Kina nyligen har tjänat som en kraftig påminnelse om att brådskande åtgärder är nödvändiga för att stoppa vidare spridning av dessa fruktansvärda förintelsevapen.» Ja, det kan man ju säga. Det kan man säga varje gång en ny stat inträder bland kärnvapenmakterna. Men det blir också för varje nytt inträde mindre mening med sådana uttalanden. Antalet kärnvapenmakter är redan så stort att hindrandet av spridning inte kan vara ett huvudmål. Ännu mindre kan atomvapenfria zoner vara det, om inte fullt betryggande garantier kan ges, att de skall förbli atomvapenfria även under en krigisk konflikt. Sådana garantier lär inte stå till buds. Målet måste därför vara en avveckling och förstöring av kärnvapnen under betryggande internationell kontroll. Till dess att det målet kan börja förverkligas, måste vi bibehålla vår fulla handlingsfrihet, både formellt och reellt. Regeringen har påtagit sig att så skall ske. Det måste innebära, att vi inte i vår strävan efter att göra internationella insatser handlar så, att våra egna säkerhetsintressen eftersättes. Vår alliansfria politik ställer där särskilda krav på oss.

Utrikesministern har nyligen i ett annat sammanhang lämnat en redogörelse för regeringens syn på vår utrikespolitik, nämligen vid Paasikivi-sammfundets sammankomst den 11 mars. Vi

kan för vår del reservationslöst instämma i vad som där sades om att grundtanken i den svenska utrikespolitiken är att genom frihet från allianser kunna upprätthålla neutralitet under krig. Vidare att denna politik skall utformas så, att omvärlden får förtroende för vår vilja och förmåga att upprätthålla en sådan neutralitet. Jag vill bara peka på att denna förmåga endast kan visas genom att vi upprätthåller ett försvar, som kan bjuda effektivt motstånd mot alla de typer av angrepp, som vi kan tänkas bli utsatta för. Därför är i varje fall en fullt ut bibehållen handlingsfrihet i kärnvapenfrågan ett vitalt svenskt intresse.

Jag sade nyss, att en av de grundfaktorer som avgör vår motståndskraft är den beslutsamhet, med vilken vi kan motstå påtryckningar. Den fredsbevarande effekten hos vårt försvar bestäms vidare av den kostnad som en angripare måste räkna med för att kunna betvinga oss. Den kostnaden bör alltså hållas högre än de vinster han rimligen kan räkna med att göra. Kan han betvinga oss med hot, så blir hans kostnad låg och riskerna för oss betydande. Mot denna bakgrund är det av intresse att studera det resultat som redovisas av beredskapsnämnden för psykologiskt försvar i en nyligen publicerad undersökning. Den berör bl. a. svenska folkets försvarsvilja. På frågan om vi bör göra väpnat motstånd även om en angripare hotar oss med atombomber svarade bara 30 procent av de tillfrågade ja. Vid en tidigare undersökning — år 1960 — hade på samma fråga 40 procent av de tillfrågade svarat ja. Då ställdes emellertid samtidigt frågan om vi borde göra motstånd inför sådant hot, ifall vi själva förfogade över atomvapen, och på den frågan steg ja-svararnas antal till 64 procent. Det är beklagligt — och mycket egendomligt — att inte den andra frågan ställdes i år också. Man undrar verkligen varför.

Nu vill jag visst inte göra gällande

att de angivna siffrorna i och för sig bör tillmätas alltför stor betydelse. De är osäkra dels genom undersökningsmetodiken och dels genom att frågan rör antagna lägen och reaktionen inför verkligheten ofta blir annorlunda, men tendensen synes mig vara klar och värd all uppmärksamhet från regeringens sida.

De frågor som rör krigsmakten och civilförsvarets fortsatta utveckling efter den 1 juli 1967 skall nu utredas inom den försvarsberedning som nyligen har börjat sitt arbete. De demokratiska partierna har hittills kunnat enas om vårt försvars inriktning och utformning, och vi hoppas att det skall kunna bli så i fortsättningen också. Det ligger onekligen ett betydande värde i att den nära nog totala enighet som råder om vår alliansfria utrikespolitik bärs upp av en lika bred enighet om hur denna skall underbyggas och försvaras. De fleråriga försvarsbeslut som gällt sedan 1958 har givit en god stadga åt planeringsverksamheten till fördel för effekten. I direktiven för försvarsberedningen betonas också detta, men samtidigt sägs att det kan finnas skäl för ett system som ger möjligheter att budgetårsvis göra anpassning till förändringar, t. ex. i fråga om samhällsekonomin eller den internationella utvecklingen i stort. Alla erfarenheter visar emellertid, att vill vi ha en effektiv försvarsapparat till rimliga kostnader så kan den inte få påverkas eller förändras med hänsyn till tillfälliga fluktuationer i samhällsekonomin eller i det internationella läget. Det var inte så länge sedan regeringen deklarerade en sådan åsikt också. Man har väl inte ändrat sig på den punkten?

Jag vill understryka att den målsättning som vi från högerpartiets sida kommer att arbeta för inom försvarsutredningen är ett starkt försvar, som med hjälp av en god och långsiktig planering kan nå den bästa avvägningen mellan olika element och därigenom ge största effekt ur de ekonomiska resur-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

ser som ställs till förfogande. På så sätt anser vi oss bäst tjäna syftet att hålla oss utanför krigiska konflikter och vidmakthålla en svensk utrikespolitisk handlingsfrihet.

Herr talman! Jag skall så gå över till de europeiska marknadsfrågorna. Det finns förvisso allt skäl för oss svenskar att noga studera utvecklingen inom marknadsblocken och även förändringarna i deras inbördes relationer. EFTA-ländernas handel har utvecklats väl. Export och import har ökat, och det ekonomiska framtidskridandet ligger i stort sett i linje med den målsättning om en 50-procentig ökning av nationalprodukten under 1960-talet som uppställt av OECD. Såväl handeln mellan EFTA-länderna inbördes som mellan dem och EEC har ökat med över 10 procent om året sedan 1959.

Men det är inte bara ljusa drag i bilden. EFTA drabbades av ett allvarligt slag, när Storbritannien i oktober förra året i strid mot konventionen och utan varje konsultation eller ens förhandsmeddelande införde sin 15-procentiga importavgift. Den brittiska regeringen har till yttermera visso sedermera kompletterat denna avgift med exportsubventioner av en art, vars förenlighet med EFTA-stadgan också kan ifrågasättas. Även om så formellt skulle vara fallet, torde de under alla omständigheter föga överensstämja med andan och grundtankarna bakom EFTA.

Helt naturligt väckte införandet av importavgiften en stark reaktion hos de övriga EFTA-länderna, men den åstadkom också en förtroendekris med verkningar långt utanför deras krets, en kris som i viss grad torde komma att bli bestående, även om avgiften skulle avvecklas inom en nära framtid. Att Storbritannien ensidigt satte sig över de inskränkningar i handlingsfriheten som internationella samarbetsåtaganden alltid måste innebära har i varje fall den psykologiska följden, att man inte kan frigöra sig från farhågor för att likartade händelser inträffar på nytt. Här

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

kan t. o. m. London-deklarationen komma i blickfältet, alltså det löfte som Storbritannien avgivit att inte träffa avtal om inträde i EEC utan att samtliga EFTA-länders rättmätiga intressen kunnat tillgodoses.

Den brittiska regeringen har numera utlovat att importavgiften skall sänkas till 10 procent, dock med verkan först från den 26 april, alltså sedan den varit i kraft inte mindre än sex månader, och några löften om den fortsatta avvecklingen har, såvitt jag vet, inte alls givits. Det är i denna situation mycket svårt att dela den entusiasm som den svenska handelsministern gav uttryck för inför beslutet om den 5-procentiga sänkningen och hans åsikt om att förtroendet inom EFTA och till EFTA skulle vara till iullo återställt.

På ett annat plan, som dock inte är betydelselöst, ligger bedömningen av importavgiftens värde för sitt angivna ändamål — att återvinna Storbritanniens ekonomiska hälsa. Man kan verkligen hysa tvekan om dess lämplighet för det syftet. En effektivisering och rationalisering av industrien gynnas sällan av att den skyddas från konkurrens. Ett sådant skydd lämnas genom importavgiften, av i vissa fall betydande storlek.

För vår del har avgiften ännu inte haft så stor effekt på varuvolymen, och detta beror väl främst på den tröghet som är naturlig vid förändringar i handels rörelseriktning, i synnerhet om och så länge som förhoppningar kan hysas om en avveckling av de hinder som rests.

Avgifternas verkan visar stora olikheter mellan skilda varugrupper. I vissa fall har importör eller konsument tagit kostnaden, i andra fall har exportören helt fått bära den och alltså ta förlusten. Klart är att extratullen kommer att ha stora skadeverkningar så länge som den består.

Det kan i sammanhanget vara intressant att observera, att även sedan importavgiften i april sänkts till 10 pro-

cent, kommer den att för stora varugrupper betyda en högre tullbelastning än vad som var förhållandet vid EFTA:s tillkomst. Klockan har alltså i det fallet vridits tillbaka, inte bara till utgångspunkten utan förbi den. Det är angeläget att svenska regeringen inte slår sig till ro med den hittills utlovade reduktionen utan med kraft verkar för importavgiftens totala avveckling.

Ser man så på utvecklingen inom EEC, finner man att den har gått mycket snabbt. Den har också i långa stycken haft en annan och mera slutgiltig karaktär än den som har ägt rum inom EFTA. Inom EEC sker en integration på företagsplanet av en sådan art och omfattning, att den dels håller på att skapa ett intimt samordnat och effektivt arbetande näringsliv inom hela blocket, dels ekonomiskt binder ihop de skilda staterna så fast, att man med skäl kan säga, att den punkt nu börjar passeras, efter vilken ingen återvändo givens.

Naturligtvis har EEC haft svåra problem, men man har samtidigt visat en imponerande vilja och förmåga att klara dessa. De olycksprofetior som från många håll har framförts har hittills kommit på skam. Sedan en uppgörelse har kunnat träffas i december förra året om spannmålspriserna inom blocket, torde de flesta bedömare vara ense om att även kommande problem skall gå att lösa.

Nästa fas är kommissionens »initiativ 64», som syftar till en accelererad tullavveckling. Den nya tidtabellen innebär, att tullunionen skall vara helt genomförd redan den 1 juli 1967, d. v. s. en förkortning jämfört med tidigare planer på två och ett halvt år. Skulle detta förslag genomföras, kan det få väsentliga och besvärande konsekvenser för EFTA-länderna, inte minst för oss. Det kommer nämligen att innebära, att vi långt innan vi tidigare har räknat med kommer att möta den tullmur som byggs upp kring den gemensamma marknaden. Eftersom den konstrueras

som ett medeltal av de tullar som fanns i utgångsläget, kommer de nuvarande lågtullsländerna att få högre tullar. Sveriges export till EEC går huvudsakligen till dessa lågtullsländer — över 70 procent — och vi riskerar därför att få möta förstörade exporthinder. Även om — vilket inte kan betraktas såsom särskilt sannolikt — Kennedy-rundan snabbt skulle kunna genomföras, och även om — vilket inte heller är särskilt sannolikt — den skulle resultera i den från början föreslagna lineära tullsänkningen på 50 procent, skulle inte ens detta helt eliminera de sålunda ökade svårigheterna för vår export.

Samma förhållande gäller i viss utsträckning även för Storbritannien och övriga EFTA-länder. Det finns också en del som tyder på att det i Storbritannien håller på att växa fram en allt starkare opinion för en närmare orientering mot den gemenskap, vars dörrar hittills har stått stängda. För Storbritannien är EFTA-handeln av underordnad betydelse, och ett medlemskap i den europeiska stormarknaden kan rätt snart komma att framstå som en trängande ekonomisk nödvändighet.

Även från dansk sida har det ofta understrukits — t. ex. av statsminister Krag under Nordiska rådets möte i Reykjavik — att en europeisk marknadsbildning, som inte kan lösa avsättningsproblemet för både industrivaror och födoämnen, inte är acceptabel som en slutgiltig lösning; inte heller en marknad i vilken Västtyskland saknas.

För ett tredje EFTA-land, nämligen Österrike, är situationen akut. Medan bara 20 procent av Österrikes export går till EFTA-länderna, tar EEC emot 50 procent. För några dagar sedan inleddes ju också de direkta förhandlingarna mellan Österrike och EEC. Kommentarer här till från EFTA-håll har varit sparsamma. Det skulle vara intressant att få höra den officiella svenska reaktionen inför vad som nu pågår beträffande Österrike. Det är självklart att vi i Sverige måste följa dessa för-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

handlingar och de eventuella resultat som kan uppnås med största uppmärksamhet, inte minst därför att Österrikes utrikespolitiska situation — ehuru långt ifrån analog med vår — dock företer vissa likheter.

Det skulle emellertid vara ytterst olyckligt om EFTA-länderna vart för sig började inleda separاتفörhandlingar med EEC. Det torde därför vara nödvändigt att vi från svensk sida, samtidigt som vi med all uppmärksamhet följer utvecklingen, intensifierar vårt arbete för att konsolidera och stärka EFTA, för att inom dess ram skapa en god sammanhållning och för att därigenom förbättra EFTA:s förhandlingsläge och förhandlingsstyrka.

Vi får inte tappa ur sikte att den framtida lösningen måste vara en gemensam marknad för hela Europa. Det finns all anledning att instämma i vad EFTA:s vice generalsekreterare nyligen förklarade i ett tal, nämligen att vi inte i framtiden kan nöja oss med det bidrag till Europas välstånd som de båda handelsblocken hittills har lämnat. Västeuropa är — sade han vidare — en enhet när det gäller handeln, och i längden blir en delning bara till skada. Det är säkert riktigt bedömt. En sådan delning i två block, som reser handels hinder gentemot varandra, snedvrider utvecklingen och produktionen på ett irrationellt och oekonomiskt sätt. Den kan också få andra skadeverkningar — sociala och kulturella.

Ur svensk synvinkel är det särskilt viktigt att se till att det inte tillåts uppstå en tullmur mellan nordiska länder. En gemensam nordisk marknad — som vi nu håller på att få inom EFTA:s ram — är för oss ett livsvillkor. Vi måste vidare driva vår politik så, att vi inte rimligen skall behöva riskera att hamna utanför den större gemenskap som måste komma. Genom den utrikespolitiska handlingsfrihet som vi har valt att upprätthålla har vi särproblem, men det är onödigt att i oträngt mål och utan närmare, klara preciseringar över-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

betona dessa. Det är så mycket viktigare att vi tillkännager att vår politik på intet sätt innebär att vi söker fördelarna men är ovilliga att betala priset för dem. Vi bör klart deklarera vår positiva syn på integrationssträvandena i Europa och vår villighet och iver att efter all förmåga medverka i dem.

Herr BENGTSO (cp):

Herr talman! En utrikesdebatt i den svenska riksdagen kan knappast väntas ge några sensationer. Likväl har den sin stora betydelse. Den ger möjligheter både för regeringen och för oppositionen att uttala sin mening om olika utrikespolitiska företeelser i skilda delar av världen och att avge deklarationer i utrikespolitiska frågor. Utrikespolitik är dock ett till sin natur så känsligt ämne att vi i vårt land föredrar att till stor del behandla frågorna i utrikesnämnden, vid partiledaröverläggningar och i partigrupperna för att om möjligt nå fram till gemensamma ståndpunkter. Det betyder på intet sätt att vi skulle vilja förkväva en fri debatt i riksdagen, men alla partier är säkerligen medvetna om att enighet och inte partipolitiska motsättningar gagnar vårt land bäst på detta område.

Regeringens deklaration, som inledde dagens debatt, föranleder knappast några motsägelser — möjligen kommentarer på vissa punkter. Att Sverige skall föra en alliansfri utrikespolitik, som syftar till neutralitet under krig, råder det inga delade meningar om. Detta innebär dock inte att Sverige skall undandraga sig internationella förpliktelser eller undandraga sig att delta i internationella aktioner. Sverige har deltagit i olika fredsbevarande aktioner av olika slag och i skilda delar av världen. Det är självfallet att så ömtåliga uppgifter inte kunnat fullgöras utan kritik från vissa meningsriktningar, och det har också stött på stora svårigheter vid vissa tillfällen att kunna fullgöra uppgifterna på ett tillfredsställande sätt.

Även om kritik ibland har utövats, skulle jag dock knappast tro att någon aversion har uppkommit mot Sverige för dessa åtgärder, utan snarare har i åtskilliga fall skapats en goodwill.

Enigheten i vårt land om utrikespolitiken betyder inte att objekt saknas för en utrikespolitisk debatt. Tyvärr finns det så många oroshärdar i olika delar av världen, att det alltid finns möjligheter till debatt på det utrikespolitiska fältet.

Den mest brännande situationen råder i Sydostasien som ju varken geografiskt eller på annat sätt ligger nära vårt land, men vi vet att en oroshärd i någon del av världen kan bli större och t. o. m. åstadkomma en världsbrand.

När vi första gången beslöt att Sverige skulle medverka till att upprätthålla ordningen på Cypern, var vi medvetna om att den då förutsedda tremånadersperioden inte skulle räcka till. Det har rätt enighet om att Sveriges medverkan skall fortsätta, och jag tror inte man kan säga att den tremånadersperiod som nu börjar kommer att bli den sista där vi medverkar för att upprätthålla ordningen på Cypern.

Det förekommer oroligheter på många andra håll. Det råder inte något fredsförhållande mellan Israel och arabstaterna. Såsom generalkommissarien för Palestinaflyktningarna har sagt är det en krutdurk som när som helst kan explodera, om man inte behandlar den med aktsamhet och försiktighet.

I Kongo är situationen fortfarande orolig.

I Sydafrika är det stridigheter som också behandlas i regeringsdeklarationen. Vidare råder skarpa motsättningar mellan Kina och Sovjetunionen. Spänningen mellan Kuba och Förenta staterna är fortfarande svår. I Korea är det för tillfället lugnt, men inte heller där har fred slutits.

Det finns många former för biläggande av konflikter. En bilateral väg har försökts med framgång vid åtskilliga

tillfällen, men den viktigaste instansen för fredsåtgärderna anser vi dock Förenta Nationerna vara.

En av de allvarligaste företeelserna just nu, som har ägnats en stor del av regeringsdeklarationen, är den kris som Förenta Nationerna för närvarande befinner sig i. Arbetet har hindrats genom krisen, och det har inte kunnat bli någon riktig nittonde generalförsamling. Krisen kan också hota att lamslå organisationen i fortsättningen, om inte en lösning på något sätt kan komma till stånd.

Krisen har visserligen kallats en finansieringskris, men såsom också påvisats i regeringsdeklarationen är det inte endast en finansieringskris, utan starka politiska motsättningar ligger bakom krisen. Skulle det bara gälla ekonomiska ting, skulle det vara betydligt lättare att komma fram till en överenskommelse.

I artikel 17 i Förenta Nationernas stadga finns bestämmelser om vem som skall betala organisationens utgifter. Där heter det att generalförsamlingen beslutar om organisationens utgifter och om hur dessa skall fördelas. Det är självfallet att beslut om utgifter inte alltid kan bli enhälliga, utan det blir meningsmotsättningar, men detta får ju inte innebära att den som röstat mot en viss utgift, som generalförsamlingen beslutar, senare kan vägra att betala denna. Det har ju hänt tidigare att man har opponerat sig mycket starkt mot vissa utgifter i FN, men detta har inte lett till att man — i den mån utgiften i fråga fallit inom budgetens ram — vägrat betala. Vi har nu — för att ta ett exempel som inte föranleder så stora utgifter — en sådan sak som Korea-kyrkogården för stupade FN-soldater. Det är en relativt liten utgift. Det förelåg starka protester från de socialistiska ländernas sida, men de har inte vägrat betala de ordinarie utgifterna för denskull.

Vad gäller Kongo fattades beslut om växlande i säkerhetsrådet och i gene-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

ralförsamlingen. Kongofrågan är en av de stridigheter som nu har fört fram till kontroverserna om artikel 19, d. v. s. de resterande betalningarna från vissa länder har nått en sådan höjd att frågan har ställts på sin spets genom att Förenta staterna förklarat att de kommer att aktualisera artikel 19. Enligt denna skulle vissa länder i så fall inte ha rätt att utöva rösträtt i Förenta Nationerna.

Den nittonde generalförsamlingen har under den tid den varit samlad på alla sätt försökt undvika en konfrontation mellan de båda stormakterna som i synnerhet varit berörda i detta fall, nämligen Sovjetunionen och USA. Men då har Förenta Nationerna kommit i en situation som kan jämföras med den som det gamla Nationernas förbund råkade in i, nämligen att ett land nära nog kan utöva en form av veto såsom vid det näst sista sammanträdet före ajourneringen, då representanten för Albanien begärde ordet och föreslog att man skulle återuppta det normala arbetet i FN. Därmed stod man inför den kritiska situationen av en konfrontation som man inte visste hur den skulle komma att utfalla eller hur utgången skulle bli med tillämpning av artikel 19.

Det är inte bara politiska motsättningar beträffande FN:s ingripande i Kongo med flera platser som har aktualiserats i detta sammanhang, utan det är också själva Förenta Nationernas organisation som diskussionen börjat omfatta.

Det påpekas i regeringsdeklarationen att man kommer in på nyckelproblemet, d. v. s. frågan om avvägningen mellan säkerhetsrådets och generalförsamlingens inflytande och bestämmanderätt. Jag skulle i detta fall också nästan vilja tillägga att man även kommer fram till ett tredje led, och det är generalsekreterarens befogenheter. Den frågan var ju i ännu större utsträckning föremål för debatt för några år sedan. I artikel 97 av Förenta Nationernas stadgar talas det om att gene-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

ralsekreteraren är organisationens högste tjänsteman, och i artikel 98 fastställer man närmare hur detta skall gå till. Man säger att generalsekreteraren skall tjänstgöra (alltså i egenkap av högste tjänsteman) vid generalförsamlingens, säkerhetsrådets, det ekonomiska och sociala rådets och förvaltarskapsrådets samtliga möten och fullgöra de andra uppgifter som tilldelas honom av dessa organ. Generalsekreteraren skall avgiva en årlig rapport till generalförsamlingen angående organisationens verksamhet.

Denna del av artikel 98 fäster man allra största avseende vid från de socialistiska ländernas sida. Man vill att generalsekreteraren skall vara en tjänsteman och inte ge sig ut på några längre utflykter på andra områden. Men i artikel 99 står det vidare att generalsekreteraren äger fästa säkerhetsrådets uppmärksamhet på varje omständighet som enligt hans åsikt kan hota upprätthållande av internationell fred och säkerhet.

Denna paragraf användes i stor utsträckning av förre generalsekreteraren Dag Hammarskjöld, såsom då han sände en undersökningskommission till Laos för att söka finna ut vad som försiggick där. Den åtgärden möttes av starka protester från de socialistiska ländernas sida.

Därtill kommer också trojkasystemets aktualisering. Denna tanke stötte på starkt motstånd, bland annat beroende på att om man har vetorätt för stormakterna i säkerhetsrådet skulle man, om man upprättade ett trojkasystem, få ytterligare ett veto vid genomförandet av de åtgärder som säkerhetsrådet beslutat om.

En stadgeändring kunde ha aktualiserats, när tio år förflutit, efter det organisationen bildats men då var det ingen som tog upp frågan. Det är dock otvivelaktigt att man måste företaga någon sorts översyn av stadgan, om organisationen inte skall lamslös.

De största och betydelsefullaste frå-

gorna, d. v. s. de fredsbevarande åtgärderna och hur dessa aktioner skall kunna ske i framtiden, måste bli klarlagda. En framgång vid det generalförsamlingsmöte som avbröts för några veckor sedan var det att en kommitté tillsattes som skall försöka finna ut hur fredsbevarande åtgärder skall genomföras i framtiden. I denna 33-nationskommitté är också Sverige medlem. Skall organisationen bli effektiv, måste den kunna arbeta på ett sådant sätt att den verkligen vågar ingripa i konflikter i olika delar av världen. Om man ser på situationen som den nu ter sig, är den ganska mörk. Förenta staterna intar den bestämda ståndpunkten att först skall det betalas och inte förrän därefter skall man börja arbetet, medan Sovjetunionen hävdar att först skall man börja arbetet, och därefter kan man tänka sig att göra inbetalningar till den fredsfond som man tänkt bilda.

Jag vill dock instämma i de något optimistiska tongångar som finns i regeringsdeklarationen, där man säger att generalförsamlingens kris är allvarlig men att det inte finns någon anledning att låta de aktuella svårigheterna helt skymma bilden av att det pågår en omfattande verksamhet inom FN och i FN:s regi samt att förtroendet till FN:s och dess fackorgans insatser på det ekonomiska och sociala området växer bland både givar- och mottagarländer. Man har också påvisat att de fredsbevarande åtgärder som nu pågår skall fortsätta.

Det är emellertid inte endast i form av uteblivna betalningar som vissa länder ställer till svårigheter för Förenta Nationernas arbete, utan det har ju också påvisats i regeringsdeklarationen att t. ex. en sådan medlemsstat som Sydafrikanska republiken fortsätter att ställa till med en hel del obehag. Jag skall inte gå in på detta problem närmare, ty jag vet att det kommer att behandlas i ett senare anförande, men var och en är naturligtvis redo att

starkt fördöma den rasdiskriminering som förekommit en lång tid inom Sydafrikanska republiken.

Herr talman! Jag skall också säga några ord om den europeiska gemenskapen. Jag vill erinra om att det visserligen var i enighetens tecken men med ganska stor oro som den svenska riksdagen beslöt om samarbete i EFTA. Den väg som beträddes var okänd, och konsekvenserna av EFTA-samarbetet kunde givetvis inte överblickas vid det tillfället. Det är därför med stor tillfredsställelse vi i dag kan konstatera att samarbetet så när som på ett allvarligt undantag utfallit väl. Det allvarliga undantaget är det avtalsbrott som den brittiska regeringen begick mot EFTA-konventionen genom införandet av en 15-procentig importavgift. I regeringsdeklarationen anslår man nu nära nog överslättande eller i varje fall mycket förhoppningsfulla tongångar med anledning av Storbritanniens tillkännagivande vid det senaste Genèvemötet att man skall påbörja avvecklingen av importavgiften genom att sänka den från 15 till 10 procent från och med den 27 april i år. Det är bra att avgiften sänkes, men man bör komma ihåg att så länge det finns en importavgift är denna ett brott mot EFTA-konventionen. Även en 10-procentig importavgift är en allvarlig olägenhet för övriga medlemsstater.

Jag vill här ytterligare betona att man inte på något sätt får glömma bort att Storbritannien fortfarande bryter mot EFTA-konventionen. Vid interpellationsdebatterna om de brittiska importavgifterna i höstas sade handelsministern ifrån att införandet av en importavgift inte är förenligt med EFTA-avtalet. Det fastslogs också att varken EFTA, GATT eller andra internationella överenskommelser förutsätter användandet av importavgifter som medel vid allvarliga störningar i betalningsbalansen. Handelsministern anförde därefter följande i interpellationssvaret: »Det avtalsbrott som britterna be-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

gått mot EFTA-konventionen är allvarligt. Samarbetet i EFTA vilar på ömsesidigt förtroende och brott mot reglerna kan undergräva förtroendet mellan medlemsländerna. Den bundenhet i ländernas tullpolitik som GATT eftersträvat kan också delvis gå förlorad och man riskerar därmed att intresset för allmänna tullförhandlingar minskas. Om ett land bryter mot ett internationellt avtal kan senare andra länder följa exemplet. Det är fara för att den handelspolitiska disciplin som vi lyckats skapa under efterkrigstiden försvagas.» Detta är klara uttalanden av handelsministern, och det står fortfarande kvar att även om importavgiften sänks till 10 procent är den lika fullt ett brott mot EFTA-konventionen. Vi har — som herr Virgin påpekade — inte heller fått något meddelande om när man tänker avveckla resten av importavgiften.

Arbetet inom EFTA fortsätter emellertid, och lyckas medlemsländerna, som handelsministern anför, fullfölja sin avsikt, kommer vi inom två år att ha upprättat en tullfri marknad som omfattar mer än 90 miljoner människor.

Det är på allt sätt önskvärt att vi i den utsträckning det är möjligt utvecklar handelssamarbetet ytterligare. Sakerligen måste man också komma fram till någon form av samarbete med EEC. På vilket sätt detta samarbete kommer att utformas är ovisst, men det får inte ske på bekostnad av vilka värden som helst. Vår alliansfria politik måste bibehållas. Den kan inte offras för eventuella förmåner på handelsområdet.

Sedan frågan om Sveriges eventuella anslutning till EEC diskuterades, har det allt tydligare framgått att EEC inte endast är en organisation för handelspolitiskt samarbete utan också en politisk organisation. Den uppfattning som först framfördes av centerpartiet har sålunda besannats, och i dag är det väl knappast någon som vill förorda ett svenskt medlemskap i EEC. Det bör

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

dock betonas att samarbete i andra former är synnerligen önskvärt och att det är betydelsefullt att vi får till stånd någon form av samarbete med EEC-blocket.

I anslutning till det rent handelspolitiska samarbetet aktualiseras också vissa andra frågor, och jag vill särskilt framhålla den betydelsefulla frågan om en friare etableringsrätt, en fråga varom det nu har startats utredningar. Formellt kan det synas som om en fri etablering skulle medföra lika stora fördelar för såväl det ena landet som det andra. Erfarenheten visar dock att de mindre länderna har svårare att hävda sig i en fri etableringskonkurrens. Redan år 1907 företog Sverige på förslag av en högerregering den vid den tiden ovanliga åtgärden att förstatliga en av våra stora naturtillgångar, nämligen de norrländska gruvorna. År 1907 gällde köpet endast hälften av LKAB-aktierna, men aktionen fortsattes vid mitten av 1950-talet med inköp av den återstående delen. Det är emellertid inte nödvändigt med förstatliganden för att behålla naturtillgångar i svensk ägo. Nationella lagstiftningar, som redan finns vid ingåendet av eventuella samarbetsavtal och som inte diskriminerar utländska köpare, kan bibehållas och är således en form för behållandet av naturtillgångar i svensk ägo. Jordbruksministern har emellertid med sin proposition om förvärvslagarna — som jag hoppas att riksdagen skall avslå — berett vägen för utländska förvärv av svensk jord och skog. Våra varningar har helt lättvindigt viftats bort av jordbruksministern, som i sin iver att bereda bolag och kapitalister rätt att köpa jord och skog inte ens kunde vänta på 1960 års jordbruksutrednings förslag utan måste komma med sin proposition redan nu. Jag skall inte tala ytterligare om propositionen om förvärvslagarna just nu, eftersom den kommer att bli föremål för behandling i annan ordning, men i samband med diskussionen om det

européiska samarbetet vill jag dock framhålla att jordbruksministrernas förslag vid en framtida behandling av etableringsfrågorna kan ställa till svårigheter.

Det skulle givetvis vara av intresse — något som herr Virgin också framhöll — att få någon kommentar till Österrikes ställningstagande. Jag kan förstå att detta kan vara svårt att göra, därför att frågan inte har avancerat så långt ännu. Man kan dock inte undgå att fråga sig vilken reaktionen blir och vilka konsekvenser som kommer att dras av Österrikes ställningstagande t. ex. i Danmark och Norge.

Herr talman! Jag ber slutligen att få instämma i vad som anförts i regeringsdeklarationen om handeln med u-länderna.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Det har sedan lång tid kunnat sägas att den svenska neutralitetspolitiken uppbäres av en samlad och enig folkmening. Samtidigt som detta givetvis och med all rätt betraktas som en styrka, har farhågor uttalats för att enigheten också medför risk för likgiltighet inför utrikespolitiska problem och okunnighet om deras betydelse. Det har sagts att svenska folket kanske en dag när det verkligen gäller står lamslaget och förvirrat på grund av tidigare bristande engagemang i våra utrikespolitiska spörsmål. Trots att kammarén är glest besatt, vilket i viss mån skulle kunna bestyrka tanken om bristande intresse för utrikespolitiska problem, tror jag att man inte bör överdriva de farhågor som på sina håll kommit till uttryck; det är nog ändå som att se spöken på ljusa dagen. Låt vara att envar medborgare inte i detalj är förtrogen med alla problemställningar och förstår vad skilda internationella utvecklingsfaser i dag och i morgon kan kräva av detaljständpunkter — likväl är trots allt numera den utrikespolitiska aspekten rätt väl belyst i dagsdebatten.

Jag har en känsla av att ungdomen här går före, ja, ganska långt före i utvecklingen. Emellanåt har jag undrat varför. Den utrikespolitiska debatten inom ungdomsorganisationerna intar en helt annan och mer betonad rängställning än för endast några decennier sedan. Kan det manne bero på att ungdomen finner för få eller för intetsägende frågeställningar i inrikespolitiken för att ge erforderligt utrymme för ungdomligt omstörtarnet?

Ungdomens politiska intresse har ofta en utpräglat ideell och emotionell bakgrund, vilket får sitt uttryck i starka reaktioner mot övergrepp på mänskliga rättigheter och en sund känsla för den mänskliga solidaritetens förpliktelser folken emellan. Det från många håll, ej blott från ungdomsorganisationerna, framförda kravet på bättre stöd åt u-länderna har sålunda både praktiskt framtidsbetonad och mänskligt solidaritetsbetonad bakgrund. Även om dagens debatt icke gäller anslagsfrågor för u-hjälpen, finner jag det naturligt att understryka de utomordentliga bevekelsegrunder som talar för en helt annan takt i denna anslagsgivning än den som hittills har kunnat genomföras. Det är närmast en fråga som berör regeringens planering av de statliga engagemangen, en sak som riksdagen å sin sida givetvis har att noggrant bevaka.

Sedan många år har den överväldigande delen av Sveriges folk djupt upprörts över behandlingen av den färgade majoriteten i Sydafrikanska republiken. Det våldsamma tryck som regeringen Verwoerd utsatts för från världsoptionen har — som här redan sagts — inte givit något resultat. I sin utrikespolitiska deklaration beklagar visserligen den svenska regeringen detta faktum men menar samtidigt att ingenting för närvarande är att göra åt saken från ett enskilt lands sida, ej minst emedan frågan ligger under FN:s behandling. Det är ju en ödets nyck att

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik
detta FN, till vilket regeringen hänvisar, för närvarande endast lever delvis och verkar delvis och hittills inte kommit någon vart. Utmärkta undersökningar har utförts och vissa förslag framlagts, men sedan har det blivit stopp.

Med säkerhet är det så att en av en del svenskar begärd isolerad handelsblockad av Sydafrikanska republiken icke skulle ha någon positiv verkan, icke heller såsom något moraliskt exempel för andra stater att ta efter. Där emot förefaller det möjligt att utrikesministerns tidigare tanke på en gemensam aktion i samma riktning tillsammans med vissa andra länder skulle kunna bli av betydelse. Den tanken gav utrikesministern uttryck åt i fjolårets remissdebatt i andra kammaren. Jag frågade i utrikesdebatten i april i fjol, om inte ett initiativ i sådan riktning från svensk sida kunde tas, ty ingenting lär ske av sig självt. Något svar på den frågan fick jag aldrig. Jag skulle därför vilja upprepa den nu: Har Sverige tagit några sådana initiativ eller sonderingar eller har förberedelser till sådana initiativ förekommit, eller anses detta projekt nu helt orealistiskt?

Rasfördomarna har tagit sig ohyggliga uttryck även på andra håll än i Afrika. Vad vi läst och sett i TV-rutan om reaktionen mot negrernas kamp för sina medborgerliga rättigheter i Alabama har varit djupt upprörande. De amerikanska inrepolitiska problemen hör förvisso inte till vad svensk utrikespolitik har att syssla med, men det finns ändå, tycker jag, anledning att ur rent mänskliga synpunkter ge uttryck för stark tillfredsställelse med den kraft och fasthet som president Johnson lagt i dagen för att i enlighet med det civiliserade samhällets självklara bud säkra medborgarrätt och människovärde där rasfanatismen söker sätta dessa värden ur kraft. Det är min övertygelse, att denna mening omfattas av hela Sveriges folk.

I remissdebatten i januari — vid in-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

gången till vad som skulle bli ett internationellt samarbetsår — stod Förenta Nationerna inför en akut kris. Den mänskliga samlevnadens onda genius skrottade världens folk i ansiktet. Vilken dag som helst kunde man vänta att den s. k. konfrontationen skulle ske, med resultat som i värsta fall skulle leda till världsorganisationens sprängning. Det måste betraktas som ett hoppgivande tecken på en intensiv önskan från alla håll om en fredlig utveckling att den akuta krisen avväjdes. Visst är den nuvarande situationen, med FN delvis förlamat och verksamheten starkt beskuren, något av en tragedi — ingen vet ju heller hur länge det nuvarande läget kommer att bestå. Men vad som skett visar tydligt att ingen vill ta på sig ansvaret för att världsorganisationen skall slås sönder.

En omprövning av den i sammanhanget reella frågan rörande kompetensfördelningen mellan säkerhetsrådet och generalförsamlingen torde under alla förhållanden ha varit ofrånkomlig. Men var det nödvändigt att denna utredning skulle ske med en akut förlamning av generalförsamlingens arbete som aktuell utgångspunkt? Den akuta krisen gällde ju i realiteten mer Förenta Nationernas än enbart Sovjets eller Förenta Staternas prestige. Åtminstone frågar sig den som icke närmare har deltagit i förhandlingarna, om inte försiktigheten från vissa staters sida att tillkännage ståndpunkt inför en eventuell omröstning om stadgans tillämpning varit mer till skada än till nytta. Sverige ville icke — i motsats exempelvis till Danmark och Norge — säga klart ut att vi vid en s. k. konfrontation givetvis måste hävda att stadgan skulle gälla. Ståndpunkten, officiellt antydd, hade kanske saknat betydelse men hade varit väl motiverad, inte minst med hänsyn till de mycket betydande eftergifter som gjorts från amerikansk sida.

FN är i realiteten en väsentlig del av vår egen säkerhetspolitik. Utan denna

regulator — även med alla dess brister — skulle osäkerheten i världen tilltaga, paktsystemet komma att fira nya triumfer och den lilla staten bli trängd från alla håll. Det förefaller därför ur svensk synpunkt vara väsentligast att någon form av enighet om hur FN i framtiden skall arbeta snarast nås och att organisationen utan dröjsmål kommer i gång med sin verksamhet. USA och Sovjet torde ha ett gemensamt intresse av att stärka säkerhetsrådets ställning eller i varje fall att förhindra att generalförsamlingens många småstater enligt majoritetsprincipen skall kunna besluta om åtgärder som stormakterna får ta det huvudsakliga ansvaret för, både politiskt och ekonomiskt. Enighet mellan de stora kan därför tänkas bli uppnådd efter denna linje, som väl har vissa fördelar men onekligen också nackdelar. För vårt vidkommande måste dock eftersträvas att även vid en sådan lösning generalförsamlingen icke förvisas till platsen såsom enbart en diskussionsklubb — hur viktig en sådan på världsbasis än i och för sig kan vara.

I de FN:s säkerhetsaktioner, vari Sverige är direkt medverkande, utgör Cypern den för dagen mest aktuella. Regeringen har beslutat säga ja till en begäran från generalsekreteraren om förlängning av den svenska FN-bataljonens uppdrag ytterligare tre månader. Vid den senaste förlängningen förutspåddes det ganska allmänt att det då var fråga om den sista perioden. Det har alltså visat sig vara fel.

Klart är att vi inte nu utan vidare kan dra oss tillbaka från uppgiften. Från folkpartiets sida finns således inga invändningar mot regeringens beslut. Samtidigt nödgas man dock notera att inga tecken tyder på någon ljusning i konfliktsituationen på Cypern. Fallet är väl mer det motsatta. Vapenförstärkningar uppges ständigt anlända till den grekisk-cypriotiska regeringen, medan oron tilltar bland turk-cyprioterna. FN:s medlare har veterligt icke

haft några uppmuntrande rapporter att lämna. Det tycks över huvud taget inte finnas någonting som tyder på att de inblandade parterna i spelet om Cypern kunnat enas om någon av medlarens tankar om hur en lösning av krisen skulle kunna se ut. Att vi skall ge vårt fortsatta stöd till cypernaktionen så länge utsikterna till en lösning med FN:s medverkan kan finnas är väl klart. Men nog börjar det bli på tiden att man får åtminstone något tecken på hur detta skall kunna ske.

Vår neutralitetspolitik har åter blivit föremål för internationella kommentarer, denna gång i anslutning till utrikesminister Torsten Nilssons tal i Helsingfors för någon vecka sedan. Från min sida föreligger inga invändningar mot de väsentliga synpunkterna i utrikesministerns tal. Ett par små reflexioner vill jag dock göra i anslutning till ett par detaljspörsmål.

Med största tillfredsställelse har jag noterat utrikesministerns betoning av den klara skillnaden mellan bakgrunden till den svenska neutraliteten och till vissa andra länders neutralitet liksom till begreppet neutralism. När han slår fast att den svenska neutraliteten helt ligger i vårt eget beslut, i vår egen vilja och i vårt eget bedömande och sålunda icke är som den schweiziska författningsmässigt bunden, ej heller som den österrikiska stormaktsgaranterad eller som den finska knuten till en ömsesidig vänskaps- och biståndspakt med Sovjetunionen, så har något i och för sig givet men ändå väsentligt fått sin officiella notering. Under de diskussioner som för några år sedan förekom i samband med planerna på Sveriges eventuella anslutning på ena eller andra sättet till EEC, hävdades från regeringssidan att det i realiteten icke förelåg någon skillnad mellan den svenska neutraliteten å ena sidan och Schweiz—Österrikes å den andra. Den diskussionen torde efter utrikesministerns nu givna analys vara avslutad. Att vårt bedömande av neutralitetspolitikens krav

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

i många situationer kan bli likartat med övriga neutralas är klart. Men det *behöver* icke vara så.

Utrikesministern betonade i sitt hel-singforstal den betydelse som förtroendet till ett lands ärliga neutralitetssträvan innebär för framgång. Ingen bestri-der detta. Men det är lättare sagt än gjort, därpå gavs redan i den finska reaktionen på talet ett exempel. Kommunisttidningen Kansan Uutiset sammanfattade sin kritiska artikel i följande sats: »Minister Nilssons olika beto-ningar och formuleringar — — — kan med skäl tolkas som så att Sverige ta-git ett steg närmare västlinjen.» Det är såvitt jag förstår viktigt att Sveriges orientering inte så göms undan under någon period, att dylika reflexioner som den finska kommunisttidningens kan slås upp. Ehuru det alltifrån andra världskriget öppet klargjorts att vår neutralitetspolitik icke är ideologiskt betingad, existerar tydligen åtminstone på kommunistiskt håll ett missför-stånd på den punkten. Sveriges stats-minister sade i ett föredrag 1950 klart ut, att »Sverige är en demokrati, som med avsky vänder sig mot diktaturen, vare sig den uppträder i kommunistisk eller nazistisk form. Vi betraktar oss med andra ord som ideologiskt tillhö-rande den västerländska demokratin.» I denna inställning, bakom vilken hela vårt folk står samlat, har någon ändring inte skett. Vi är inte på väg västerut mer nu än vi varit tidigare. Det bör tydligen med jämna mellanrum uppre-pas, liksom det bör sägas att detta icke har någon betydelse för vår vilja och förmåga att upprätthålla vår neutrali-tetspolitiska linje.

Att klart avgöra på vad sätt en neu-tralitetspolitik i fred skall vinna för-troende hos omvärlden är inte lätt — kanske kan det planerade internationel-la institutet för freds- och konflikt-forskning här ge något positivt bidrag. Svensk utrikespolitik torde dock kom-mat ganska långt om den bedrivs så att den *förtjänar* förtroende. Det är

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

såvitt jag förstår den riktlinje som vi har att följa.

En väsentlig ingrediens i vår utrikespolitik utgör försvarspolitiken. Den har nu alltifrån andra världskrigets tid kunnat lösas i samförstånd, vartill icke minst bidragit det system som tillämpats vid sammansättningen av försvarsutredningarna. Här har varje i utredningen deltagande politiskt parti haft lika stor representation; frågan skulle inte lösas enligt majoritetsprincipen utan i en klar strävan efter samförstånd från alla håll. Den nu tillsatta försvarsberedningen har sammansatts på ett sätt som innebär ett avsteg från denna princip. Jag skall inte i förväg döma men kan inte underlåta uttala den meningen, att skall försvarspolitiken på utredningsstadiet ge uttryck för majoritetsståndpunkter, kan man inte heller bortse från risken för nya försvarsstrider. Det kan knappast nytta vårt försvar, och den betydelsefulla enigheten kring vår utrikespolitik kommer i fara. Regeringen har dragit på sig ett särskilt ansvar genom sin nyordning, om det här är fråga om en kursändring.

Frågan om ett svenskt kärnvapen för försvar har sedan några år av tekniska skäl saknat aktualitet och kommer att så göra under ytterligare någon tid. Tyvärr är problemet icke helt borta. Personligen har jag alltifrån det kärnvapenfrågan blev aktuell i världen sökt säga mig att inget land kommer att våga tillgripa vapnet. De positiva verkningarna för angripandet av en sådan åtgärd är oklara. Desto klarare är följderna i form av en fruktansvärd vedergällning.

Men detta är en tro mot vilken den militära sakkunskapen opponerar, inte bara i Sverige utan överallt. Bland de exklusiva medlemsstaterna i atomklubben försäkrar man utan att blinka, att det avgörande vapnet vid en konflikt är kärnvapnet, och det kommer inte att gömmas undan. Militära spel och fälttjänstövningar världen över är upplagda och bedrivs mot denna bak-

grund. Under sådana förhållanden torde icke heller vårt land kunna utan vidare föra kärnvapenfrågan helt ur blickfältet. Även om den för närvarande icke är aktuell, måste vi behålla vår handlingsfrihet. Sedan förmodar jag att vi alla är eniga i förhoppningen att de internationella nedrustningssträvandena skall lyckas definitivt kväva utvecklingen på kärnvapnens område.

Denna förhoppning får icke dö. Det finns faktiskt en viss risk för att intresset för ett fortsatt internationellt nedrustningsarbete skall svalna. Många tycker att ingenting händer och att man tydligen på stormakthåll ingenting vill, och frestelsen till uppgivelse ligger nära till. I folkpartiet delar vi förhoppningen att nedrustningskonferensen i Genève åter snart skall komma i verksamhet. Trots allt ser vi häri en ljuspunkt, som inte får slockna.

I fråga om nedrustningsarbetet fäste jag mig vid en formulering i regeringsdeklarationen, där det heter: »Fortsätta ansträngningar för rustningsbegränsning och nedrustning särskilt i fråga om kärnvapen är nödvändiga.» Låt mig, mot bakgrunden av vad jag nyss sagt om kärnvapenbegränsningen, här tillägga att en internationell nedrustningspolitik icke kan inskränkas till huvudsakligen kärnvapen. Maktbalansen mellan stormakterna är icke likartad uppbyggd. En del har lagt huvudvikten i sin krigspotential vid kärnvapen, för andra är de konventionella vapnen av ojämförlig styrka. Att kärnvapenrustningarna kuperas och kärnvapnens spridning till nya stater förhindras är en viktig sak. En annan är att nedrustning måste utgå ifrån försättningen om oförändrad styrkebalans mellan stormakterna och sålunda samtidigt gälla både kärnvapen och konventionella vapen.

De svårigheter i exporten till England som kunde befaras genom den 15-procentiga införselavgiften har hittills varit relativt små. Åtgärden har — fränsett vissa enskilda fall — neutraliserats

i gemensam strävan från både köpare och säljare. Sådant är möjligt under en övergångsperiod i förhoppningen att det införda handelshindret skulle bli relativt kortvarigt. Den sänkning med fem procentenheter, som nu utlovats till den 27 april, hälsas självklart med tillfredsställelse. Frågan är hur fortsättningen kommer att se ut. Därom har det — som de båda föregående talarna också noterat — varit mycket tyst. Det är emellertid väsentligt att den slutliga avvecklingen inte drar ut i årtal. En ny reduktion av införselavgiften under detta år skulle ställa den slutliga avvecklingen inom synhåll och måste därför eftersträvas av Englands EFTA-partners. Skulle den kvarvarande avgiften bli bestående någon längre tid gör den ju den ordinarie tullavvecklingen inom EFTA illusorisk. Herr Virgin har redan påpekat att det extra påslaget gör att den brittiska tullen på vissa varor är högre även för EFTAländerna än fallet var innan EFTA trädde i verksamhet.

Sedan EEC nu upptagit Österrikes associationsansökan till prövning föreligger möjligheten att EFTA försvagas genom Österrikes utträde. Konsekvenserna härav bör emellertid inte överdrivas. Österrike har alltifrån början intagit en viss särställning med hänsyn till den utomordentligt starka anknytning landet har till EEC-länderna på det handelspolitiska området. För övrigt är ju utgången oviss. Kommer en överenskommelse till stånd skall det bli ytterst intressant att se vilken form Österrikes eventuella anknäpning kan få. Skulle däremot, som herr Virgin nämnde, England ånyo göra en framstöt för ett snart inträde i EEC, blir naturligtvis situationen för EFTA en annan. Såvitt känt är föreligger dock inga akuta planer härpå. Dessutom härskar i Frankrike allttjämt president de Gaulle, vilket kanske inte bör glömmas bort i sammanhanget.

Rykten om intresse från dansk sida att aktualisera sin tidigare ansökan till

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

EEC har från danskt regeringshåll förklarats sakna aktualitet. Lyckligtvis syntes tongångarna vid Nordiska rådets senaste sammanträde vittna om beslutssamhet till ett allt intimare samarbete mellan Nordens länder inom EFTA:s ram.

Emellertid torde den dagen komma — även om den kan dröja än ett bra tag — då en starkare anknytning mellan EEC och EFTA blir ofrånkomlig på det handelspolitiska planet. Redan nu föreligger ett avsevärt beroende från de flesta berörda ländernas sida till båda dessa marknader. Uppgången i handeln inom Europa har hittills skett utan större hinder av tullmurarna. Handeln mellan EFTA-länderna har sedan 1959 ökat med 10 procent, men EFTAländernas handel med EEC-länderna har likaledes ökat med 10 procent. Vissa EFTA-länder har sin bästa marknad inom EEC:s gränser, och detsamma är förhållandet i motsatta riktningen. För Sveriges vidkommande kommer 40 procent av importen från EEC-länderna mot 30 från EFTA. Och Sveriges största leverantör är som bekant Västtyskland, varifrån vi år 1964 mottog varor för nära 4 miljarder. Motsvarande siffra för importen från Storbritannien var drygt 2,3 miljarder.

Att svårigheterna i handeln mellan de två blocken kommer att öka när tullskillnaden dem emellan ökar är alldeles klart. En sådan situation kan i längden icke bestå. Så särskilt många år kan det därför knappast dröja innan frågorna om någon sorts samordning på allvar tas upp till dryftande. Att resultatet blir någon form av en europeisk stormarknad förefaller angeläget. Detta är ju än så länge spekulationer men onekligen en målsättning att sträva mot.

Till sist vill jag uttala tillfredsställelse över det intresse för ett fortsatt och fördjupat nordiskt samarbete som än en gång manifesterats vid Nordiska rådets möte i Reykjavik. Förutom de ekonomiska samarbetsuppgifter, som

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

omnämnts i regeringsdeklarationen, var det särskilt en sak som jag fäste mig vid. I två fall beslöt rådet enhälligt låta utreda förutsättningarna för att tillskapa gemensamma organ med definitiv beslutanderätt inom sina verksamhetsområden. Hittills är det varje land för sig som beslutar, även då gemensamma arbetsorgan finns och framlägger förslagen. Låt vara att det i båda nu nämnda fall endast gäller rent tekniska frågor — på tullarnas och luftfartens områden — och låt vara att det än så länge endast är fråga om utredningar. Ändå vittnar beslutet om viljan att åtminstone pröva möjligheten av ett ännu intimare samarbete mellan våra länder. Kanske stannar det hela bara vid utredningarna. Kanske är det endast fråga om ett par små detaljfrågor utan praktisk betydelse. Men kanske, kanske är det ett första tecken på att något nytt och betydelsefullt är på väg i Norden.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Det var med bestörtning och beklämning man i går läste om att gas hade använts som stridsmedel i kriget i Vietnam. Det skedde visserligen inte i en sådan form att den avsåg att döda, endast att tillfälligt försätta motståndare ur stridbart skick — ändå är det en deprimerande nyhet.

Allt sedan första världskriget har ordet gas som stridsmedel haft en ödesdiger klang. Gas användes senare under kriget i Abessinien, men under andra världskriget avstod de stridande från bruket av stridsgaser. Det berodde troligen inte så mycket på 1925 års Genèveprotokoll, genom vilket ett antal länder förbundit sig att inte använda stridsgaser. Detta protokoll har säkert haft sin betydelse, inte minst som uttryck för en vidsträckt internationell opinion, men ett antal stora länder har inte undertecknat protokollet och känner sig inte bundna av det. Ett verkställbart skäl till att gas inte användes

under andra världskriget torde ha varit fruktan för repressalier. Alltmer raffinerade och effektiva stridsgaser finns till förfogande i arsenalerna. Sedan krigsslutet har de utvecklats mycket starkt i takt med annan vapentechnik, och i motsvarande grad har självfallet risken för repressalier ökat.

I motsats till kärnvapen är stridsgaser billiga att tillverka. Produktionen kräver inte heller samma höga industriella teknik som tillverkningen av kärnvapen gör.

Det är ett stort ansvar den makt påtar sig som inleder användande av gas i krig, även om det sker i sådana former som nu i Vietnam. Risk för svar med samma medel och övergång till allt farligare gaser uppstår genom en sådan utveckling i ett krig. Därför väcker nyheterna från Vietnam sådan djup olust och förstärker den oro man redan tidigare måste känna inför läget i sydöstra Asien.

Regeringsdeklarationen avvisar tanken på separata svenska sanktioner mot Sydafrika. Skälen för denna hållning redovisas och får anses hållbara. De talare från skilda partier som har kommit efter handelsministern har heller inte ifrågasatt någon annan politik än den regeringen genom sin deklaration förordar.

En separat handelsbojkott mot Sydafrika skulle politiskt betyda en tvärbrytning med hittills förd svensk utrikespolitik och Sveriges inställning till sanktionsfrågan under decennier. Den skulle ekonomiskt bryta gällande GATT-överenskommelse, men effekten på Sydafrika skulle sannolikt vara mycket ringa.

Även för Sveriges ekonomi skulle effekten vara begränsad. Vår handel med Sydafrika representerar för detta land mindre än en procent. En handelsbojkott skulle därför komma att verka mera som en gest och kunde lika gärna uppfattas som en sådan ute i världen. Man bör heller inte överskatta dess moralbildande verkan. Andra stater —

kanhända från öster eller från Afrika — skulle snabbt ta över den handel som Sverige gav upp. Den förlusten kunde vi med ganska stort jämnmod bära, men någon effekt i sakfrågan skulle knappast uppstå.

Om därför övervägande skäl talar emot svenska separata sanktioner, så är det desto angelägnare att vi försöker bidra till en fortsatt internationell påtryckning på Sydafrika via Förenta Nationerna och andra internationella organisationer — men man måste tillägga: i den mån detta över huvud taget kan få någon effekt. Splittringen i denna fråga är stark, och de stora handelsnationerna har icke visat någon benägenhet för att vidta egentliga ekonomiska sanktionsåtgärder. Inom vårt land bör självfallet medborgarna ge stöd åt den frivilliga bojkott som pågår. Det råder knappast någon oenighet i den frågan, så allmän som avskyn för Sydafrikas raspolitik är inom vårt folk.

Jag vill gärna säga några ord om EFTA. Det är självfallet att man delar den glädje som uttryckts över att England börjat avveckla den 15-procentiga extratullen. Den vållade, som här har sagts nu och tidigare, en förtroendekris, innebar ett stadgebrott och allt detta som vi känner till. Ändå måste jag nog säga att åtskilligt av denna kritik mot England varit onödigt stingslig. Stingsligast av allt är när man klandrar handelsministern för att han sett så glad ut vid presskonferensen i Genève — ett uttalande som har upprepats i dag. Han får väl behärska sina anletsdrag när han framträder på presskonferenser och talar om EFTA.

Jag tycker att denna rätt stingsliga kritik förbiser att Sverige har ett vitalt intresse av att England snarast uppnår ekonomisk styrka och balans. England är storebror i EFTA, en av våra två största handelspartners, och dess ekonomiska utveckling har en direkt effekt på vår ekonomi.

Vi kunde lika gärna ha klagat på Eng-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

land tidigare, under större delen av 1950-talet, när landet visade en så svag ekonomisk expansion, svagare än de flesta industriländer i väster. En högre expansionstakt skulle ha gynnat den ekonomiska utvecklingen i EFTA, i vårt land och i hela Västeuropa. Det är att hoppas att den nu inledda politiken skall resultera i en högre takt i Englands ekonomiska expansion — det kommer att ha gynnsam verkan även för oss.

Inte minst är det önskvärt att det brittiska pundets ställning stärks och att pundet kan behålla sin position som ledande världsvaluta. Det skulle både för oss och för världshandeln ha vida större värde än varje försök att väcka liv i guldmyntfoten och propagera för dess återinförande.

Den nya debatt om guldmyntfoten, som har uppstått efter general de Gaulles uttalande för någon vecka sedan, har mest teoretiskt intresse, och man kan knappast engagera sig så allvarligt. Guldmyntfoten har haft sin chans i världsekonomin och spelat sin roll. Den bröt samman under den stora krisen i början på 1930-talet. I dag verkar det gångaraktigt att söka återuppväcka den och åter göra den till en levande och ledande kraft i världsekonomin. Förutsättningar härför kan inte anses föreligga, vare sig politiskt eller ekonomiskt. Kravet på full sysselsättning och snabb expansionstakt kan sannolikt inte tillgodoses genom guldmyntfotens aktualisering. Härtill krävs andra, smidigare, effektivare verkande medel än en aldrig så ädel metall.

Det har här i dag med all rätt sagts att den brittiska extratullen blev en påminnelse om EFTA:s svaghet. Dess struktur är geografiskt och ekonomiskt sett heterogen med ett halvt dussin småstater lierade med England, som utgör halva EFTA. En sådan organisation har endast begränsad räckvidd och livskraft. Även om EFTA uppnått ypperliga resultat påminns vi gång på gång om att organisationen inte är tänkt som

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

en permanent separat organisation utan får ses som ett led i utvecklingen mot en större marknad i Västeuropa.

Dessa frågeställningar aktualiseras åter i dessa dagar dels genom att Österrike har inlett förhandlingar med EEC med sikte på associering, dels genom den nya debatt som har uppflammat i England, där man märker ett nyvaknat intresse för närmande till EEC. Härmdagen spreds uppgifter om att man på engelskt håll är i färd med att planera eller diskutera former för en samarbetsplan mellan EEC och EFTA. Jag skulle gärna vilja höra av handelsministern om det finns något underlag för dessa uppgifter.

Jag vill därefter ta upp en särskild fråga som aktualiseras inför perspektivet att EEC och EFTA under lång tid kommer att förbli separata block. Det gäller det parlamentariska inflytandet och insynen i EFTA.

För närvarande är riksdagens möjligheter att mera ingående följa vår EFTA-politik relativt begränsade. Den svenska riksdagen får då och då, liksom nu skett, genom handelsministern eller annat statsråd en redogörelse för vad som har hänt inom EFTA. Vi får höra och läsa om förhandlingar och beslut, men riksdagen har inget organ som på ett förberedande stadium och mer ingående kan följa EFTA:s politik och utöva inflytande på planering och långsiktig politik.

Inom EEC finns en parlamentarisk församling med företrädare för alla sex staternas parlament. Den samlas årligen, och man arbetar med utskott och plena i församling. Jag förstår att det kan vara olämpligt att förordna ett motsvarande arrangemang för EFTA. Det kunde tolkas som om vi inrättade oss för en permanent, separat existens för EFTA.

Däremot kan det ifrågasättas om vi inte borde pröva möjligheterna att skapa ett särskilt forum, där riksdagen bättre kunde följa utformningen av vår politik i EFTA: ta del därav på förbe-

redande stadium, öva inflytande och kanske rent av bidra med fruktbärande initiativ. Detta borde kunna ske i smidiga, icke-institutionella former mellan regering och riksdag. Jag skulle vara tacksam om dessa mina tankegångar kunde närmare prövas.

Med all rätt uppehåller sig regeringsdeklarationen mycket utförligt vid FN:s finanskris. Det är den allvarligaste kris som FN genomgått under sin tjuguåriga existens.

Under några veckor i vintras hade jag tillfälle att deltaga i generalförsamlingen. Jag vill gärna vittna om att det politiskt var en deprimerande upplevelse. Man fick där se 114 delegationer ur stånd att bedriva ett normalt arbete i utskott eller församling. Det var ett onormalt läge som skapade i vissa fall onormala procedurer för att klara av en del ofrånkomliga beslut.

Det behöver inte sägas att det rådde allmän olust i delegationerna och att mycken kritik riktades mot de stormakter som främst är kontrahenter i den s. k. finansieringskrisen: USA, Sovjet och Frankrike. En hård, orimlig låsning har uppstått, med åtskillig prestige inmängd. Det ger kanske ett belägg för stämningen om jag säger att inte mindre än ett femtiotal stater väntades lägga ned sin röst, om det hade gått till omröstning på basis av artikel 19, d. v. s. närmare hälften av FN:s medlemsstater, främst i Asien och Afrika. Där rådde alltså inte den försiktighet som herr Lundström nyligen klandrade för Sveriges vidkommande när han tyckte att Sverige i förväg borde ha talat om vilken ståndpunkt Sverige skulle inta om en sådan omröstning skedde. Jag anser i motsats till herr Lundström att det var mycket klokt och lämpligt att Sverige inte i förväg deklarerade sin ståndpunkt. Jag kan inte heller förstå vilken finess det skulle ha inneburit att föra en motsatt politik. Jag vill också framhålla att inom svenska FN-delegationen inte från något håll restes något yrkande om att Sverige skulle deklarera sin

ståndpunkt inför en eventuell omröstning. Nu undveks sammandrabbningen, och man enade sig om ett uppskov till den 1 september och tillsatte en 33-mannakommitté för att söka åstadkomma en lösning.

I regeringsdeklarationen har framhållits att krisen formellt gäller finansieringen av de fredsbevarande aktionerna i Kongo—Gaza, där några länder på ett diametralt sätt tolkar stadgan och FN:s beslutsprocedur för dessa fredsaktioner.

Sovjet, Frankrike och ytterligare några länder hävdar att beslutet tillkommit i strid med stadgan och att de därför inte är obligatoriskt tvungna att betala och inte heller kan mista rösträtten enligt artikel 19. Mot detta hävdar Förenta staterna att det rör sig om ordinarie utgifter enligt artikel 17. Därav skulle enligt USA automatiskt följa att artikel 19 bör tillämpas och att betalningsvägrande staterna skall mista rösträtten i församlingen efter en tidsfrist av två år, vilken utgick vid senaste årsskiftet.

Denna hårda läsning i positionerna markerades på amerikansk sida ytterligare under valrörelsen i fjol.

Här spelar också in Internationella domstolens yttrande som begärts av församlingen och som framlades år 1962. Domstolen var mycket splittrad men uttalade med nio röster mot fem att kostnaderna för Kongo- och Gaza-aktionerna är »utgifter enligt artikel 17» som skall betalas kollektivt av medlemmarna. Däremot sade domstolen ingenting om huruvida det finns ett automatiskt samband mellan artikel 17 och artikel 19 i fråga om de fredsbevarande aktionerna. Den frågeställningen restes aldrig; domstolen hade inte i uppdrag att yttra sig därom. Denna automatik har bestritts av många delegationer — jag minns särskilt att Indiens delegation gjorde ett energiskt inlägg och klart sade ifrån att den inte kunde godtaga ett sådant automatiskt samband i den aktuella tvistefrågan.

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

Man kan ha delade meningar om det lyckliga i att hänskjuta frågan till Internationella domstolen. Sannolikt har domstolens engagemang bidragit till läsningen av läget och medverkat till politiska felbedömningar på sina håll. Den politiska kompromissen har försvårats — den kompromiss som ändå måste komma om inte FN skall sprängas.

Regeringsdeklarationen framhäver med rätta att konflikten djupare sett gäller kompetensfördelningen mellan säkerhetsrådet och generalförsamlingen. Det är en gammal konflikt, inbyggd i FN-stadgan. Ett uttryck för den problematiken var generalförsamlingens antagande av den s. k. Achesonplanen år 1950, enligt vilken församlingen under vissa förutsättningar skulle kunna träda till och handla om säkerhetsrådet var paralyserat av en stormakts vetorätt. Det var alltså ett sätt att »gå runt» vetorätten. Vad som nu inträffat är att en gammal latent konflikt har blivit akut, och det är paradoxalt att de främsta kontrahenterna är stormakter som själva är beklädda med vetorätt i säkerhetsrådet.

Det framgår också av regeringsdeklarationen att FN-stadgan inte är entydig i sina bestämmelser om fredsbevarande aktioner. Man har inte förutsett de olika former av sådana aktioner som den faktiska utvecklingen medfört. De täcks inte adekvat av kapitlen 6 och 7 i stadgan som handlar om FN:s fredsbevarande och militära aktioner. Här finns ett »skymningsområde» i stadgan. Dag Hammarskjöld hänsyftade ibland härpå genom att tala om »kapitel 6 1/2».

Bakom finansieringskrisen döljer sig också den gamla frågan, om FN skall vara en allmän politisk världskonferens mellan regeringarna, ett förhandlingsforum — eller ett organ med större auktoritet och tyngd i besluten, mer av möjligheter att handla och verkställa i fredsbevarande syfte och att i övrigt förverkliga stadgans höga principer.

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

Man kan säga att stadgan och nuvarande FN är en kompromiss mellan dessa båda åsiktsriktningar.

Behovet av en revision av FN-stadgan har länge stått klart och förutsågs redan vid bildandet av FN år 1945. Meningen var då att en stadgekonferens skulle hållas tio år senare, 1955. Nu har ytterligare tio år gått. Förutsättningarna för en revision är dock för närvarande obefintliga.

Ledamoten av denna kammare, före utrikesministern Östen Undén höll häromdagen i radion ett mycket intressant föredrag om dessa problem. Han betonade det önskvärda i en stadgerevision men pekade också på de stora svårigheterna för en sådan, när man inte ens har klart för sig i vilken riktning man önskar att en revision skulle gå.

I nuläget får alltså varje tanke på stadgerevision anses vara orealistisk. Vi får vara glada därest medlemmarna kan enas om en arbetsduglig tolkning, så att möjligheterna bevaras för FN att även framgent, i all den utsträckning det är påkallat, genomföra fredsbevarande aktioner. Detta blir den svåra uppgiften för 33-mannakommittén. Möjligt är att det behövs en direkt kontakt på ännu högre nivå för att nå fram till en lösning.

Jag tror för min del att nyckelordet när det gäller FN:s framtida fredsbevarande aktioner och deras finansiering måste heta *frivillighet*.

Det inger trots allt tillförsikt att ingen stormakt har visat lust att spränga FN. Indonesiens utträde ur FN är ett hårt slag men inte dödligt — vilket det däremot skulle bli om en av de stora makterna, främst Sovjet eller Amerika, skulle utträda.

Vi har rätt att tro på en kompromiss i den aktuella krisen. Man måste dock befara att den utveckling som ägde rum under Dag Hammarskjölds ledning kommer att avbrytas. Då utbildades en ny praxis som man kan betrakta såsom en utveckling av stadgan. Men det

är mycket troligt att en återgång nu kommer att ske, med ökad betoning av stadgans bokstav, starkare markering av säkerhetsrådets och därmed en nedtoning av generalförsamlingens roll i beslutsprocessen. Även ett sådant FN skulle ha en stor uppgift att fylla i världen. Men det måste vara ett intresse för länder som Sverige att medverka till en funktionsduglig avvägning mellan å ena sidan stormaktsintresset och å andra sidan majoritetsintresset hos de många mindre medlemsstaterna.

FN:s finansieringskris är i högsta grad stormaktsdominerad, men som Dag Hammarskjöld sade är det främst de mindre nationerna som behöver FN. Många av dem betraktar FN som en hörnpelare i sin utrikespolitik. Till dem hör Sverige.

Om nu Förenta Nationerna, som man kan befara, går försvagat ur den aktuella krisen, måste det dock ständigt förbli ett intresse för de mindre staterna att arbeta för att ge FN en fastare struktur och mer av konstitutionell auktoritet samt att söka bringa verkligheten i världen i bättre samklang med de samlevnadsprinciper FN:s stadga ger uttryck åt. Det är ett långsiktigt mål — men, herr talman, värt att sträva efter.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag skall knyta några korta reflexioner till problemet beträffande den information, som bör ges rörande utrikespolitiska spørsmål och som kan bidra till att stimulera den politiska debatten.

En liten utveckling skulle jag dock först, herr talman, vilja göra i detta sammanhang, om det nu är en utveckling. Innan kammarens sammanträde började fick vi, som inte är gruppledare, den 34 sidor långa regeringsdeklarationen i vår hand. Vill man höra på vad som sägs av den talare, som kommer efter regeringens representant, är det givetvis väldigt svårt att tillgo-

dogöra sig allt detta. Därtill kommer att man i utrikespolitiska spörsmål försöker att yttra sig utomordentligt preciserat i den mån det gäller speciellt kinkiga frågor. Det är klart att det skulle vara till en väldig fördel om regeringen tidigare ville ställa sin redogörelse till förfogande även för övriga ledamöter i riksdagen. Gruppledarna fick ju den i måndags. Jag tror att ett utlämnande av regeringsdeklarationen till andra ledamöter skulle uppskattas i hög grad. Möjligen kunde man begränsa sig till dem som har anmält sig till talarlistan. Det är ju en smakfråga.

Utrikespolitik och diplomati måste givetvis ha ett drag av sekretess — några säger hemlighetsfullhet — över sig. Det finns en berättigad ovilja mot att analysera en del problem — man tror inte att det finns personer som kan dra slutsatser även av en analys. Ett mycket svårt spörsmål är hur långt man skall gå i diskretion och hur mycket information man skall ge. Det har i Sverige funnits en utrikesminister som har varit mästare i att stoppa informationen. Den nuvarande utrikesministern har dock visat, tycker jag, en större förståelse för att man skall ge information och har ibland uttalat sig i klartext — jag har med tillfredsställelse noterat några uttalanden om vår alliansfria politik, som han har gjort på den senaste tiden.

Helt allmänt skulle jag beträffande den redogörelse, som vi har fått del av och som utrikesministern och handelsministern i stor utsträckning delar ansvaret för, vilja säga, att den på vissa punkter i tilltagande grad präglas av ökad klarhet och ökad precision i fråga om en del problemställningar. Jag kan säga detta utan att därför på alla punkter vara med om de preciseringar som har gjorts. Jag tycker att det är glädjande att man på detta sätt ändå har försökt att ge en bättre information och därmed stimulera riksdagens debatt och även den allmänna debatten.

Frågan är om man inte litet flitigare

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

skulle vilja stimulera den politiska debatten. Jag tror nämligen att det råder ett ökat intresse för de utrikespolitiska frågorna, även om första kammarens plenisal i dag inte har givit ett intryck av detta. Jag tror också att ungdomen, inte minst på grund av en del utrikespolitiska händelser av behjärtansvärd natur, får ett större intresse även för den svenska inrikespolitiken.

Om utrikespolitiken liksom om all politik krävs det inom ett folk god information, om man inte vill att enigheten bara skall vara inbillad utan verklig. Det är självklart, herr talman, att det inte finns någon enkel formel att använda när man skall bestämma sig för om man skall ge information eller om man skall låta bli. Det hela hänger på omdömet och den goda viljan.

Jag skall här ge några exempel för att litet mera konkretisera problematiken. Regeringsdeklarationen innehåller ju mycket om FN-krisen, och talarna efter statsrådet Lange har uppehållit sig vid denna kris. Det är ju ganska naturligt. Jag behöver alltså inte heller dra upp bakgrunden, den är ju redan känd. Man kan dock fråga sig, vad regeringen har gjort för att informera om detta problem före dagens debatt. Åtskilligt skulle kunna ha sagts redan på ett rätt tidigt stadium under förra året, men informationen har i stor utsträckning överlåtits åt andra, pressen och övriga media. Regeringen har inte heller, som har påvisats här i dagens debatt, velat ta ställning till och informera om hur den själv tänkte att vår FN-representation skulle rösta, om det blev en konfrontation i FN om betalningskrisen. Jag tycker att det är beklagligt att man inte gjorde detta på ett tidigt stadium; jag vill understryka ordet »tidigt». Jag är inte säker på att det hade påverkat utvecklingen. Möjligen skulle det ha kunnat göra det. Samtidigt skulle jag vilja tillägga, att allteftersom tiden har gått har det blivit svårare för ett land som Sverige att utan onödig irritation ge till känna hur det skulle

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

rösta. På ett tidigt stadium tror jag dock att det hade varit möjligt. Vad det hade betytt är emellertid oerhört svårt att säga — jag skall snudda vid detta problem litet senare.

Problemets kärna är ju — såsom också sägs i regeringsdeklarationen — inte pengarna, utan hur FN skall besluta om de fredsbevarande aktionerna. FN har alltså träffat beslut om fredsbevarande aktioner men får inte in pengar för att betala kostnaderna för beslutens genomförande. Den stora frågan är om man med den stadga organisationen nu har kan kräva solidaritet av medlemsnationerna.

Jag skulle också vilja tillägga, att frågan om hur besluten skall fattas givetvis är en stor sak, som jag även skall snudda vid litet senare.

Vad man i internationella sammanhang måste arbeta efter är att få fram normer som liknar ett rättssamhälles. Jag vet inte om det går att helt dra paralleller med Sveriges rättssamhälle, där vi är tvingade att vara med om att följa de lagar, som stiftas, även om inte alla människor tycker om dem, och även att betala för saker som inte alla vill betala för. Det finns dock något av riktighet i parallellen. Vi måste ha en utopi på detta område, nämligen att försöka få det internationella arbetet att mer och mer likna ett rättssamhälle. Då måste man givetvis kräva så stor solidaritet som möjligt mellan medlemsnationerna, t. ex. när det gäller att stå för kostnaderna för de aktioner, som vi i dag diskuterar, alltså de fredsbevarande aktionerna från FN:s sida.

Vi kan naturligtvis säga att detta är en utopi i dag, men på vissa områden har ju den internationella rätten ändå vunnit så pass mycket hävd, att man med skärpa kan kräva att nationerna skall följa den. På detta område har den inte det, men jag tror, herr talman, att det är viktigt att det här finns en utopi. Det är naturligt att ett land som Sverige, som står utanför alla allianser, kan kräva dess förverkligande med stör-

re skärpa än andra. Som det har påpekats, har ju den svenska regeringen också i princip hävdatt att man har ett kollektivt solidariskt betalningsansvar i det här sammanhanget. Jag tror att det hade gått att från regeringens sida på ett ännu mera preciserat sätt ge uttryck åt dessa tankar, om det hade skett på ett tidigare stadium.

Regeringen hade tydligen ingenting emot att Sverige bestämde sig för hur det skulle rösta vid en eventuell konfrontation — eventuellt genom att lägga ned rösten — utan att någon offentlig debatt, där regeringen bidragit med information, hade ägt rum i förväg. Jag tycker att det är ett exempel på dålig information.

I regeringsdeklarationen ges en intressant analys av problematiken kring FN-stadgan och betalningsfrågorna. Det tycker jag däremot är ett exempel på en ganska god information. Besluten om fredsbevarande aktioner är ju mycket allvarliga. De kan få mycket långtgående konsekvenser. Det egendomliga är att USA och Sovjetunionen på vissa punkter, trots de aktuella och uppenbara motsättningarna, här ändå har ganska likartade känslor — de vill att det lilla säkerhetsrådet, där stormakterna har vetorätt, och inte den månghövdade generalförsamlingen skall fatta dessa beslut. Men givet är att om avgörandena träffas i säkerhetsrådet så finns risken för att vetorätten utnyttjas, och det är alldeles riktigt som det sägs i regeringsdeklarationen att man även i fortsättningen måste finna vägar förbi de hinder som framläggandet av ett veto i säkerhetsrådet kan innebära. Det finns ju något som kallas Achesonplanen, till vilken Sverige har anslutit sig och som har intresse i sammanhanget. Det är möjligt — jag understryker ordet möjligt — att regeringens synpunkt på att man borde formellt stadga vissa undantag från det kollektiva betalningsansvaret kan visa sig vara riktig. Detta är ett oerhört svårt kapitel, och jag skall inte binda mig för någon som helst lösning.

Jag vill bara uttrycka ett önskemål i sammanhanget, och det är att regeringen medverkar till vad jag anser vara en god information, så att det kan bli en debatt när arbetet har pågått en tid inom den kommitté som skall brottas med dessa frågor.

Jag skall ta ett helt annat exempel på frågan om information, där jag måste säga att regeringsdeklarationen ger en ganska knapphändig upplysning. Det är i fråga om läget i Sydvästafrika. Förhållandena där har verkligen utvecklats på ett sätt som ingen hade kunnat drömma om. Bremenköpmannen Lüderitz, som började göra affärer där 1883 har verkligen satt i gång någonting som, om det vill sig riktigt illa, kan utveckla sig till någonting mycket allvarligt. Verwoerdregimen har annekterat Sydvästafrika, trots att landet fick området som ett mandatområde under Nationernas Förbund. Som det sägs i regeringsdeklarationen har frågan tagits upp av internationella domstolen, och utslaget väntas komma i sommar. Det är svårt att ha någon bestämd mening om hur det kommer att gå i domstolen, men jag förmodar — liksom de flesta som har uttalat sig — att det är svårt att tänka sig annat än att domstolen kommer att gå emot Sydafrika. Om så blir fallet, kommer verkligen Förenta Nationerna i en utomordentligt besvärlig situation. Sydafrika har annekterat ett område som står under FN:s beskydd. Sydafrika våldför friheten. Jag är säker på att det kommer upp en rad förslag i FN om vad man då skall göra. Jag skall inte här diskutera lämpligheten av det ena eller det andra. Om man begär ekonomiska sanktioner, kan man säkerligen också tänka sig att förslag kommer att sända militära stridskrafter för att kunna kontrollera sanktionernas effektivitet, och då kan läget bli synnerligen besvärligt. Skulle vi då ha trupper där nere vet vi att allvarliga saker kan hända.

Jag skulle vilja tillägga, att vi alla är

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

överens om att Sverige inte kan undandra sig ansvaret för att FN — i den mån organisationen kan det — skall verka för frihet åt Sydvästafrikas folk. Detta är ett delproblem inom ett större problem. Sydvästafrika—Sydafrika—Afrika — och därmed världsfreden — hänger ihop. Utvecklingen kan på den här punkten verkligen leda till utomordentligt stora påfrestningar på FN. Den kan också leda till påfrestningar för svensk utrikespolitik därför att vi kan få krav på oss som kommer att få allvarliga konsekvenser i framtiden.

Jag vill, herr talman, uttrycka den förhoppningen att det inte skall bli på det sättet. Vi vet ju inte om Sydafrika är villigt att verkligen efterkomma uppmaningar från FN. Sverige har, tycker jag, på ett berömvärt sätt gång på gång varit med om att uttala att Sydafrika måste vara villigt att ta reson när det gäller förhållandena i Sydvästafrika, men jag tror att i utrikespolitiken gäller det vara förberedd, framför allt om man vill uppnå enighet kring beslut som kan visa sig få ganska allvarliga konsekvenser. Man behöver verkligen ha folket med sig. Och därför, herr talman, skulle jag vilja rikta en direkt fråga till regeringen: Är man i regeringen villig att snarast möjligt göra en faktasammanställning om förhållandena i Sydvästafrika för att därigenom bidra till en god information på denna punkt?

Enskilda personer, pressen, radio och TV tycker jag har gjort berömdvärda insatser här, men jag är säker på att det skulle gå att göra ytterligare en hel del på denna punkt. Jag avser alltså inte att i nuvarande läge begära att regeringen redovisar vilka ståndpunkter Sverige skall ta. Det vore alldeles orimligt. Vi vet inte hur läget kommer att utveckla sig, men alla har en känsla av att det kan bli mycket allvarligt för oss. Då tror jag att en faktasammanställning om förhållandena i Sydvästafrika skulle bidra till att svenska folket får klart för

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

sig hur allvarligt läget är därnere — det tror jag inte alla är riktigt medvetna om.

Jag tror också att regeringen genom att göra en sådan faktasammanställning skulle bidra till att stärka de intryck, som vi alla i Sverige vill ge, att det inte kan vara likgiltigt för oss hur människor i denna del av världen lever. Man kan inte vara likgiltig inför förtryck och ofrihet i alla dess gräsligaste former. Det skulle vara att på ett psykologiskt riktigt sätt ge uttryck åt vad vi känner i sammanhanget.

Herr talman! Detta har bara varit några exempel på informationen kring de utrikespolitiska frågorna. Jag är övertygad om att regeringen i princip inte har något emot att ge ytterligare information på vissa punkter. Andra punkter är kanske regeringen mindre intresserad av, men i de avseenden som jag har antytt tror jag att det skulle vara värdefullt med ytterligare belysning.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Låt mig först som sist säga att den allmänna uppslutning kring huvudlinjerna för vår utrikespolitik, som så många gånger kommit till uttryck i utrikesdebatterna, har varit glädjande. Det är än mera glädjande att konstatera att härvidlag inte skett någon ändring i dag.

Jag har emellertid en mening som något avviker från den som herr Dahlnén nyss framförde från talarstolen. Även om det var en viss tillfredsställelse att höra, att han ville ge ett gott betyg åt regeringsdeklarationens form och kanske också åt dess innehåll, är jag tveksam, om den skiljer sig från tidigare regeringsdeklarationer i fråga om frankhet och öppenhet. Jag har i varje fall inte kunnat finna detta vara fallet, om jag jämför med de deklarationer som inlett tidigare utrikesdebatter i riksdagen.

Glädjande och tillfredsställande är ju

också att enigheten omfattar inte bara principerna, utan också de konkreta uttryck, som dessa principer för vår utrikes- och handelspolitik har fått i handling och åtgärder i skilda internationella sammanhang. Det gäller FN likaväl som det ekonomiska samarbetet i Europa. För egen del finner jag det utomordentligt glädjande att såväl centern som numera också folkpartiet klart inser, att dörren till EEC med dess tydligt politiska inriktning inte står öppen. I svensk press framkommer alltså uttryck för en motsatt uppfattning i detta hänseende, även om jag inte vill påstå att sådana uttalanden är uttryck för en bredare svensk opinion.

Att vi i Sverige bör göra vad vi kan för att så snart som möjligt komma över de svårigheter, som alltså råder i EFTA och söka vidga vårt samarbete till nya områden, och att vi som en konsekvens härav bygger ut frihandels-sammanslutningen har det också rätt allmän enighet om i hittillsvarande inlägg.

Några frågor har ställts, och jag har, herr talman, tagit till orda för att försöka besvara dem. Jag är medveten om att statsministern senare i debatten kommer att framträda, och jag skall därför hålla mig till de frågor som varit uppe och närmast rör de handelspolitiska frågorna.

Man har från skilda håll uttalat en viss oro för utvecklingen beträffande Österrike och EEC. Vi vet ju alla att Österrike nu efter ganska långvariga förberedande diskussioner inleder förhandlingar om en reglering av Österrikes handelspolitiska förhållanden till den gemensamma marknaden. Jag vill då bara fastslå, att alla länder inom EFTA har haft förståelse för det särskilda läget i vilket Österrike befinner sig. Som sagts tidigare har i debatten svarat EEC för nära hälften av Österrikes totalexport. Naturligtvis bör man inte glömma att Österrike liksom andra EFTA-länder med tillfredsställelse kunnat konstatera att exporten till

EFTA-länderna har undergått en synnerligen gynnsam utveckling under de år som EFTA-avtalet varit i kraft. I själva verket har den österrikiska exporten till EFTA-länderna mer än fördubblats, och EFTA svarar därför i dag för en betydligt större andel av den österrikiska exporten än som tidigare varit fallet. I motsvarande grad har Österrikes export på den gemensamma marknaden gått tillbaka. Men Österrike intar ändå en ställning som är säregen för ett EFTA-land.

Under sådana förhållanden har man inte från något EFTA-lands sida saknat förståelse för att Österrike måste göra vad landet kan för att reglera sitt förhållande till den gemensamma marknaden. De förhandlingar som Österrike tidigare begärt har nu inletts. Vad utgången av dessa förhandlingar kan bli, kan väl ingen sia om. En rad svårigheter och problem återstår att lösa. Jag vågar inte ha någon bestämd uppfattning ens om hur lång tid det kommer att ta att lösa dessa problem, men jag har heller ingen anledning att ifrågasätta allvaret och ärligheten i den österrikiska deklarationen till andra EFTA-länder, att Österrike tills vidare inte har anledning att säga upp EFTA-avtalet eller känt anledning att till följd av de resultat, som de tidigare överläggningarna och de nu pågående förhandlingarna med EEC kan leda till, begära en ny reglering av Österrikes förhållande till EFTA. Därför är Österrike allttjämt medlem av EFTA, och jag vill säga att de flesta EFTA-länder i och för sig säkerligen skulle kunna tänka sig lösningar på den österrikiska frågan vilka inte borde stå i strid med EFTA-avtalet utan möjliggöra för Österrike att bibehålla sina relationer till EFTA och sina kontakter med övriga EFTA-länder. Det är ett problem som om viljan finns på ömse håll vid förhandlingsbordet i Bryssel skulle kunna lösas. Det är också en strävan som Österrike offentligt liksom vid diskussionerna i Bryssel klart ger uttryck åt. Men

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

lika klart är, att om Österrike skulle finna anledning att lämna EFTA för att i stället få en fastare anknytning till EEC, så skulle det innebära en försvagning av frihandelssammanslutningen — inte så mycket en ekonomisk försvagning; så stor betydelse för EFTA:s internhandel har inte Österrike, trots att landet även för Sveriges vidkommande erbjuder en expanderande marknad — men ur psykologisk och politisk synpunkt skulle det framstå som en försämring för EFTA, det lär man inte komma ifrån.

Som jag tidigare sade finns det knappast någon anledning att nu, innan man över huvud taget kan bedöma utgången av dessa förhandlingar och vet om de problem, som ännu måste omfattas av diskussionerna, kommer närmare sin lösning eller ej, att profetera om ett läge som kan komma att inställa sig — inte inom kort, utan kanske först om ett år eller därefter.

I den debatt som förts har ju också frågor ställts beträffande England. Man har talat om de engelska importavgifterna. Det är självklart att dessas kortvarighet är ett angeläget önskemål från alla EFTA-staters sida, något som vi sannerligen inte försummat att framföra. I de diskussioner som ägde rum redan i november gav England vid ministermötet i Genève klart uttryck för att åtgärderna var avsedda att vara av kortvarig natur. I det steg som togs vid Genèvemötet i februari ser jag ett klart uttryck för allvaret i den engelska regeringens avsikt att göra åtgärderna kortvariga.

Man tillmötesgick EFTA-ländernas begäran om ett snart första steg, och ett ordentligt steg, avseende en sänkning av avgifterna. Det skedde från engelsk sida trots att handelsstatistiken dittills knappast gav särskild anledning att göra gällande, att importavgifterna inte längre skulle behövas. Jag utsattes ibland för kritik för att jag visade en viss entusiasm — jag vill tillägga: i likhet med samtliga övriga deltagare

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

vid Genève-mötet — för att engelsmännen på detta sätt kunde tillmötesgå andra medlemsländers begäran. Jag kanske kan förbigå den saken med att bara säga att entusiasmen, i den mån min inställning skall betecknas med det ordet, berodde på att man här också kunde visa på ett konkret steg som ett bevis för hur den engelska regeringen själv betraktade dessa åtgärder.

Det har sagts — och jag har sagt det själv — att importavgiftens införande innebar ett avtalsbrott i EFTA. Den engelska regeringen är fullt medveten om detta och har inte någon erinran mot att det kommit till uttryck i beslut, som EFTA antagit vid tidigare ministermöten. Däremot är det ju en fråga om på vilket sätt man skall klargöra för engelsmännen, hur nödvändigt det är att den återstående delen av importavgiften också avvecklas. Jag håller inte för uteslutet att det skulle kunna väljas en taktik, som skulle leda till att den engelska regeringen mycket snabbt nu avvecklade importavgiften och försökte leva efter lagen, d. v. s. efter Stockholmsavtalets föreskrifter, och med hänvisning till de betalningssvårigheter, som England har och som det är ett allmänt intresse för alla Englands handelspartners att England övervinner, i stället beslöt att införa importregleringar. Jag tror — och inte bara tror, utan jag *vet* — att den överväldigande meningen i det svenska näringslivet är att vi därmed skulle råka ur askan i elden.

Jag tror att det finns skäl för kritikerna att observera denna aspekt. Vi skulle nämligen inte ha vunnit någonting. En importreglering kan enligt avtalet vara i kraft 18 månader. Man skulle icke med utgångspunkt från Stockholmskonventionens regler och bestämmelser kunna tvinga engelsmännen att uppgge en sådan åtgärd, så länge betalningssvårigheterna består, och man kunde knappast begära att de tidigare

än 18 månader efter införandet skulle kunna avveckla en sådan reglering.

Därmed vill jag inte förringa de allvarliga följderna av det avtalsbrott, som begåtts. Det är riktigt, som här sagts, att detta lätt kan leda till att andra länder slår in på en liknande väg. Därmed skulle vårt samarbete inom frihandelssammanslutningen naturligtvis komma att allvarligt skadas i framtiden. Det är nu *en* sak, men jag tror att det var ett riktigt påpekande som en talare här i debatten, herr Möller, nyss gjorde, när han framhöll hur angeläget det var för Storbritannien att komma till rätta med betalningssvårigheterna. Det var en nykter bedömning som gjordes i hans anförande.

Det har ifrågasatts — jag tror att det var herr Virgin som gjorde det — om inte en omorientering av den engelska europapolitiken var förestående, övervägdes eller kanske till och med redan var på gång. Jag har inte sett några tecken på en omläggning av den engelska europapolitiken i detta sammanhang. Londondeklarationen har den engelska regeringen aldrig ifrågasatt. Man har tvärtom vid upprepade tillfällen understrukit, att man förstärker vilka förpliktelser man har mot EFTAsammanslutningen, och man har inte heller sagt sig tro att omedelbara steg kan tas för att återuppta förhandlingarna med EEC efter avbrottet i Bryssel i början av år 1963. Men att man likaväl som alla andra EFTA-stater — Sverige gör det också — överväger vad som kan göras för att begränsa de diskriminatoriska verkningarna för handeln av att vi lever i två block i Europa, är självklart. Man försöker bilda sig en uppfattning om vilka tillfällen till resonemang med EEC, som kan komma att erbjuda sig, och man vill gå till dessa resonemang så väl förberedd som möjligt. I det hänseendet avviker den engelska politiken inte på något sätt från den som vi själva bedriver här i landet. Även vi har noggranna förbe-

redelser för olika tänkta alternativ i framtiden som en av våra uppgifter i vår egen verksamhet.

Vi håller varandra också informerade och utväxlar vid alla de ministermöten som äger rum, liksom även på tjänstemannaplanet, såväl i Bryssel som i Genève informationer om vad vi kan ha inhämtat och erfårit vid olika kontakter med EEC-sammanslutningen. Jag måste därför säga, att jag inte från den nuvarande engelska regeringens sida sett några tecken på att Englands europapolitik skulle vara föremål för någon omprövning eller att England skulle överväga att på nytt närma sig EEC för att på något sätt fortsätta förhandlingarna om ett medlemskap, så snabbt avbrutna i januari 1963.

Jag tror också att man på engelsk sida förstår, att det skulle vara helt orealistiskt att föreställa sig att dessa förhandlingar kan återupptas där de avbröts förra gången. Men, som sagt, självklart är att den engelska regeringen har all anledning att noga överväga och med uppmärksamhet följa det handelspolitiska läget i Europa och försöka tillvarata eventuellt uppkommande möjligheter att begränsa de diskriminatoriska effekterna samt se till att EFTA, om så skulle visa sig möjligt, också försöker fullfölja ett av sina huvudsyften, nämligen att överbrygga klyftan i Europa. Det betonas i regeringsdeklarationen, att viljan från EFTA:s sida i det hänseendet är obruten och därav följer naturligtvis, att det är knappast på EFTA:s sida man har att söka orsakerna till att detta spörsmål om ett samgående mellan EFTA och EEC för att skapa en större europeisk marknad inte har någon omedelbar aktualitet. Tills vidare — det vill jag än en gång upprepa — är jag också i hög grad tillfredsställd över att man i den svenska riksdagen har förståelse för att vår huvuduppgift måste vara under nuvarande förhållanden att på allt sätt stärka frihandelssammanslutningen.

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

Vi kan ju också se tillbaka på en gynnsam handelsutveckling inom EFTA. Under de år som gått sedan 1959 har den svenska exporten till EFTA-länderna vuxit med 86 procent. Vi har haft en gynnsam exportutveckling — något som kammarens ledamöter torde ha sig bekant — också i övrigt, men till icke-EFTA-länder begränsar sig ändå exportstegringen till 56 procent. Det är enligt min mening litet mer relevanta uppgifter än hur importutvecklingen gestaltat sig. I och för sig är det ett mindre bekymmer att exempelvis den tyska importen till Sverige inte utvecklat sig lika starkt och inte ökat tillnärmelsevis så mycket som exporten från EFTA-länderna till den svenska marknaden. Men båda sakerna kan ses som illustrationer till att vi numera i Europa börjar känna verkningarna på handelsns område av att vi lever inom två olika sammanslutningar.

Jag vill slutligen, herr talman, ta upp ett spörsmål som kanske i förbigående berörts i tidigare inlägg, nämligen vad vi kan göra för den nordiska jordbruks-handeln inom EFTA. Frågan har berörts också i regeringsdeklarationen.

Jag vill nämna att detta är ett problem som i främsta rummet angår vårt södra grannland, Danmark. Den svenska importen av livsmedelsprodukter från Danmark har sedan 1959 ökat med över 50 procent. I huvudsak sammanhänger detta med den bilaterala överenskommelse som vi inom ramen för frihandelssammanslutningen ingått med Danmark. Därtill kommer även andra medgivanden. Som bekant uppbär Danmark av importavgifter på danska varor ett belopp på omkring 20 miljoner kronor om året till stöd för det danska jordbruket. Därjämte har ett avtal ingåtts om en kontraktsodling av danska sockerbeter för svensk sockertillverknings räkning vilket också anses som en förmån som Danmark uppnått inom EFTA. Danmarks export till Storbritannien av jordbruksprodukter har un-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

der samma tid ökat med inte mindre än 75 procent. Det har redan i regeringsdeklarationen understrukits, att den danska industriexporten undergått en i hög grad gynnsam utveckling under de år som EFTA funnits — en liknande utveckling har över huvud taget ägt rum inom alla EFTA-länder. Den danska jordbruksexporten betyder i dag betydligt mindre för den totala danska handeln med utlandet än vad fallet var innan EFTA kom till.

Det har antytts här i debatten, att skulle Österrike av skäl som man där finner lämpliga med hänsyn till nödvändigheten av att få till stånd en reglering av förbindelserna med EEC känna sig tvingat att uppge förbindelserna med EFTA, skulle det vara fara värt att Danmark följer efter. Jag ser frågan knappast på det sättet. Den danska regeringen har klart gett uttryck för att endast gemensamt med övriga EFTA-länder, däribland Storbritannien, kan Danmark tänka sig att söka inträde i EEC. Det läget har vi inte i dag. Såvitt jag har mig bekant har denna deklaration från den danska regeringens sida inte tagits tillbaka. Den upprepades, om jag minns rätt, så sent som i fjol. Och uppriktigt sagt: de ekonomiska intressena på dansk sida för att komma över i EEC-läget är i dag betydligt mindre och blir mindre för varje år som går, så länge EFTA alltjämt fortsätter sin verksamhet.

Herr talman! Detta var ett försök att besvara några av de frågor som ställts och belysa några av de spörsmål som varit föremål för uppmärksamhet i den nu förda debatten. Jag vill sluta där jag började med att uttrycka min och regeringens tillfredsställelse över den eniga uppslutningen kring de bärande principerna för vår utrikespolitik och handelspolitik. Jag finner det glädjande att det i stort sett synes råda en ganska stor överensstämmelse mellan uppfattningarna även när det gäller dessa principers tillämpning i praktisk handling.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att få tacka handelsministern för svaret på min fråga om Österrikes förhållanden. Jag förstår mycket väl att handelsministern inte nu kan göra några uttalanden om vad det kan bli för resultat av dessa förhandlingar. Jag tror emellertid att det är viktigt att man följer vad som händer i Österrike med ett betydande intresse. Österrike är dock medlem i EFTA, och förlorandet av en medlem, om det nu kan riskeras, är en händelse som kommer att ha verkningar, inte minst av psykologisk art.

Jag fick häromdagen syn på ett uttalande, som EFTA:s generalsekreterare Frank Figgures gjort i slutet på förra året om utvecklingen inom EFTA. Han säger att EFTA nu snabbt närmar sig sitt primära mål, nämligen att sammanlänka ekonomierna i Danmark, Finland, Norge, Portugal, Schweiz, Storbritannien och Sverige. Österrike nämns inte. Det kan naturligtvis vara en fel-skrivning, men det förefaller i så fall vara en händelse som ser ut som en tanke.

Handelsministern säger att en sänkning av den engelska importavgiften är ett steg mot en avveckling, som måste hälsas med tillfredsställelse, och att importregleringar av annan typ är sämre. Det kan vara riktigt. Men det går ju ändå inte att glida förbi att avtalsbrottet — och kanske främst det sätt på vilket det skedde — var den faktor som åstadkom den förtroendekris, som vi är inne i.

Handelsministern säger vidare, att Londondeklarationens bärkraft aldrig har ifrågasatts och att man från engelsk sida gång på gång klart deklarerat att man vet vilka förpliktelser man har gentemot EFTA. Sådana uttalanden måste dock förlora en hel del av sin kraft mot bakgrunden av vad som faktiskt skedde i slutet av oktober.

Herr BENGTSO (cp) kort genmäle:

Herr talman! Med stor förvåning hörde jag handelsministern konstatera, att centern och folkpartiet numera insett, att EEC är en politisk organisation och att Sverige därför icke bör söka medlemskap. Jag vill erinra handelsministern om att det första uttalande, som gjordes om EEC:s politiska karaktär, kom från centerpartiets ledare på centerpartiets stämma i juni månad. Socialdemokraterna dröjde med ett besked mycket länge. Det kom först vid Metalls kongress på hösten, då statsministern gjorde ett uttalande.

Jag hoppas det var en felsägning av handelsministern. Om inte, skulle jag be honom att precisera om centern vid något enda tillfälle har förordat medlemskap från svensk sida i EEC.

Vid införandet av den engelska importavgiften deklarerades genast, att åtgärden skulle vara »av kortvarig karaktär» sade handelsministern. Men *kortvarig* är ett mycket svävande uttryck. Skulle man fortsätta i den takt vi hittills sett, skulle det ta minst ett och ett halvt år innan vi kan bli av med denna importavgift. Hur man skall kunna övertyga regeringen i England om lämpligheten att ta bort den är svårt att säga, men så länge det finns någonting kvar av den, även om det bara är några få procent, har vi kvar den prejudicerande betydelsen. Som handelsministern också påpekade är det att befara, att också andra länder med hänvisning till det engelska exemplet kan frestas vidta liknande åtgärder. Det är därför synnerligen angeläget att handelsministern försöker övertala sina partivänner i England att ta bort denna importavgift så snart som möjligt.

Jag kan inte dela handelsministerns entusiasm när han talar om att den danska exporten av jordbruksprodukter till Sverige ökat så starkt. En sak föll mig i minnet som ger mig anledning att fråga: Är det nu klart vad de besynnerliga protokollsanteckningar på Kungälv-mötet egentligen innebär, som

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

vi inte fick reda på när första meddelandet kom om detta avtal?

Herr LUNDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande handelsministerns konstaterande om dörren till EEC vill jag endast kort replikera, att debatten ju för närvarande givetvis helt gäller en samordning på den handelspolitiska sidan, en bättre möjlighet för de två handelsblocken att komma till rätta med handelspolitiska problem. Vad därutöver är, saknar f. n. aktualitet. Därmed är inte sagt hur situationen skulle ha varit om en anslutning från vårt och vissa andra länders sida kunnat ske, när det var högaktuellt. Det är meningslöst att dra upp en gammal debatt i den saken. Jag konstaterar bara, att uttalandet givetvis gällde den handelspolitiska sidan av saken.

Det är givet att det problem som handelsministern tog upp rörande den danska jordbruksexporten är av stor betydelse. Där har emellertid de nordiska ländernas ganska begränsade möjligheter att för sin egen del stödja Dan-turligtvis få om Storbritannien en dag mark. Verklig betydelse skulle det namera konsekvent ville acceptera tankegången, att man inom EFTA-staterna på något sätt måste ge ökad preferens åt sina egna medlemmars export även på jordbrukets område.

Jag delar handelsministerns uppfattning att man inte bör tvinga eller locka fram en avveckling av den engelska införselavgiften på det sätt som handelsministern antydde. Härtill bidrager emellertid inte endast den uppfattning man hyser inom svenska exportörskretsar. Utan att ge mig in på en närmare diskussion om saken vill jag peka på att det även ur svensk synpunkt är av mycket stor betydelse, att en avveckling varken direkt eller indirekt leder till en punddevalvering. Detta är en utomordentligt viktig sak.

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Om det sista herr Lundström sade tror jag att vi är överens, liksom — det erkänner jag — om mycket annat.

Jag begärde ordet närmast för att undanröja ett missförstånd som jag tror föreligger från herr Bengtsons sida. Enligt mina anteckningar sade jag inte »numera centern och folkpartiet» utan jag sade »centern och numera också folkpartiet». Om jag uttryckte mig på annat sätt, som herr Bengtson gjorde gällande, så var det en felsägning. Jag kan inte utesluta detta, då jag som bekant hör till dem som tyvärr gör dylika misstag och fel.

Till herr Virgin vill jag säga, att vi väl inte i något avseende har försummat att framhålla för engelsmännen att de begick ett avtalsbrott när de i stället för att tillgripa importregleringar, som vi dessvärre inte gärna ville förorda, tillgrep åtgärden med importavgifter. Jag tror inte att den svenska regeringen i något avseende kan erkänna någon försummelse i detta sammanhang. Sedan kommer ju frågan på vilket sätt man skall framföra sin kritik, och där måste väl ändå den omständigheten tillmätas en viss betydelse, att man inte ville framtinga en övergång från engelsmännens sida från importavgifter till en importreglering.

Därmed tror jag att man kan förstå, att det inte alltid är de hårda tonfallen och den höjda rösten som ger de bästa resultaten. Även i det internationella sammanhanget måste jag säga att det ibland kan vara bra att förlåta den syndare som sig bättrar. Det tror jag att herr Virgin bör ha viss anledning att tänka på. Engelsmännen har ändå tagit ett avgörande steg mot avvecklingen av importavgiften, och det finns inte något skäl i dagens läge från svensk sida att betvivla ärligheten i deras avsikt att snarast möjligt avveckla hela avgiften.

Jag är inte så säker på att den förtroendekris, som vi upplevt i EFTA sedan vi en gång kommit över den och

sedan svårigheterna övervunnits, kommer att bestå. Jag hör till dem som tror att den diskussion som föres mycket öppenligt i kretsen av EFTA-ministrar och även på ämbetsmannaplanet klargjort för alla, att det inte går att slå in på liknande vägar i framtiden om man vill fortsätta det samarbete som ändå varit så lovande under åtskilliga år. Exemplet framstår redan nu som ganska avskräckande, glädjande nog.

Jag skall inte ta upp någon diskussion med herr Lundström om det berättigade i att förorda medlemskapsförhandlingar i stället för förhandlingar för att utvärdera villkoren för en association. Jag håller med herr Lundström om att den diskussionen inte har någon aktualitet i dagens läge. Jag vill endast understryka, att enligt vår uppfattning borde den inte haft det ursprungligen heller.

Jag vill också för herr Bengtson understryka, att om man uppnått vad man syftat till, nämligen att fästa engelsmännens uppmärksamhet på avtalsbrottet, finns det inte alltför stor anledning att i varje anförande i riksdagen och därutöver upprepa att engelsmännen icke har levat efter EFTA:s lag.

Herr VIRGIN (h) kort gemmäle:

Herr talman! Jag vet inte varför speciellt jag skulle behöva öva mig i konsten att förlåta syndare som har bättrat sig, men det är möjligt att jag behöver det.

Jag vill emellertid säga att det för att man riktigt skall kunna utöva förlåtelse fordras att syndaren bättrar sig, icke med 30 procent, utan med 100 procent, och det har ännu icke varit fallet.

Herr HERNELIUS (h):

Herr talman! I ett mycket inrikespolitiskt anförande häromdagen ansåg sig en av regeringens ledamöter, statsrådet Lindholm, kunna konstatera att 70 pro-

cent av oppositionen, d. v. s. mittenpartierna och kommunisterna, nu godtagit den socialdemokratiska politik som samma opposition tidigare bekämpat och att socialdemokraterna på detta sätt just nu har en borgerlig och en kommunistisk opposition som tävlar med varandra om att läsa innantill ur socialdemokratiens program.

Om herr Lindholms påstående beträffande inrikespolitiken innehåller en kärna av sanning eller inte skall jag i detta sammanhang inte diskutera. Men att i fråga om utrikespolitiken i de väsentliga frågorna regeringen och oppositionen står enade, självfallet med undantag för kommunisterna, vilken mantel dessa än för dagen draperar sig i, framgår inte minst av regeringens föga kontroversiella deklaration i dag och den debatt som sedan följt. I fråga om inrikespolitiken kan man diskutera hur stor enighet som är det lämpliga och hur många enigheten bör omfatta; i fråga om utrikespolitiken kan man vara överens om att enigheten redan i och för sig är av betydande värde.

Vad kan man då diskutera i regeringens deklaration? Kärnvapenfrågorna och riskerna för Sverige i detta sammanhang har redan tidigare berörts, och jag skall därför inte här närmare gå in därpå. Sedan kan man naturligtvis också diskutera proportionerna i deklarationens innehåll.

En främling som läser deklarationen kunde lätt få det intrycket att vi lever i den bästa av världar och att det endast inom ett område i världen utövas förtryck och förföljelse till följd av politiska åsikter, ras eller religion, nämligen i Sydafrika. Sex av deklarationens 33 sidor handlar nämligen just om Sydafrika.

Men som var och en av oss vet är det icke så. Det råder mycket mörker även utanför Sydafrika. För den övervägande delen av världens folk är politisk förföljelse och åsiktsterror endast alltför välkända begrepp. Dödsstraff utdömes för politiska brott i fredstid i

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

både nya och gamla stater. Hundra blommor får inte växa i Kina, lika litet som t. ex. i Indonesien. Även om liberaliseringstendenser, större eller mindre, i Europa noteras inom öststaterna och på Pyreneiska halvön är dock diktaturen där allenarådande och i sista hand bestämmande för människornas rätt att veta och lära känna, och därmed också till stor del för deras möjligheter att tycka och tänka. Bland de många nya staterna i Afrika är enpartisystemet det vanligaste. Många anser att detta system är en etapp på vägen mot något annat och att det som sådant måste accepteras. Det är möjligt att så är förhållandet, men låt oss i så fall icke göra oss några illusioner om vad detta system innebär för informationen och åsiktbildningen och för tillvaratagandet av de mänskliga rättigheterna i dessa stater.

I fråga om rasförföljelse har händelserna i Förenta staterna på sistone än en gång kommit att belysa hur föga en del mänskliga rättigheter, sådana vi ser dem, respekteras i detta frihetsideologiens eget land. Men, herr talman, den stora och avgörande skillnaden får naturligtvis inte glömmas bort. Medan i Sydafrika regeringen till vår bestörtning och oro sätter apartheidpolitiken och dess skärpning som ett mål, så strävar den amerikanska regeringen och kongressmajoriteten med kraft och djärvhet till att undanröja existerande olikheter och motsättningar. Vi kan för vår del bara önska dem lycka på vägen.

Men det finns andra rasmotsättningar än de nu nämnda. Svarta förtrycker svarta, bruna förtrycker bruna, svarta förtrycker bruna. Låt oss icke vid vår bedömning av situationen i världen göra oss alltför många illusioner eller tappa proportionerna. Inte minst gäller detta läget i Afrika — bilden i världspressen av de i kedjor slagna oppositionsmännen i Ghana var ett exempel på vad som kan ske i detta land, ofta betecknat som en den kontinentens mönsterstat.

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

I regeringsdeklarationen — därmed är jag, herr talman, inne på handelsministerns anförande, och jag skulle, om han hade varit närvarande i kammaren, velat lyckönska honom till att han trots att han tappade papperen icke tappade fattningen — fäster man sig också vid de försiktiga ordalag, med vilka den kris som uppstod inom EFTA i samband med den brittiska regeringens 15-procentiga importavgift omtalas. Krisen omtalas både i deklarationen och av handelsministern som något förflutet.

Men, herr talman, det var väl icke procentens storlek som var avgörande för krisen. Snarare var det ju det faktum att de övriga EFTA-staterna fick en oroande känsla av hur föga värde den största EFTA-brodern egentligen tillmätte innehållet och paragraferna i EFTA-avtalet. Om man nu har fått bättre insikt härom är det ju alltid ett framsteg. Men vissa av de brittiska exportsubsidier torde icke kunna behållas som permanent lösning, säger nu den svenska regeringen i sin deklaration. Man får hoppas att statsministern vid sitt nästa besök i London med kraft understryker denna synpunkt och gör det i klartext, klarare än i deklarationen.

Beträffande England i övrigt är att notera att herr Möller — vars anförande herr Lange karaktäriserade som nyktert — frågade om inte vi borde ha intresse av att Englands ekonomi kom i balans? Självfallet har vi det. Men det är väl inte riktigt att som flera gånger skett i denna debatt sätta upp importreglering som det enda alternativet till importavgifter. I själva verket har varje regering också andra alternativ. Vill man ha exempel på det kan man gå till Danmark och se vad danska regeringen tidigare har vidtagit och vad man nu är i färd med att vidta i Danmark, där valutakrisen är väl så oroande som i England proportionellt sett.

Sedan har jag en fråga i förbigående till herr Lange — frågan är relativt obetydlig. Vi har efter Genèveförhand-

lingarna i dansk press fått läsa att det var danske utrikesministern Hækkerup som var den framgångsrike medlaren mellan England och EFTA-staterna. I svensk press har vi fått läsa att det var den svenska handelsministern som spelade denna roll med så stor framgång. Nu frågar jag: Vem av herrarna var det? Eller var det möjligen båda herrarna? Jag frågar bara därför att historieskrivningen inte skall bli olika i Danmark och Sverige.

Beträffande Österrike vill jag säga att det var förvånande, såsom här har påpekats, att förhandlingarna mellan EEC och Österrike icke omnämndes i deklarationen. Det är dock en ganska allvarlig sak att en av EFTA-staterna på detta sätt vill förhandla om — som det synes — närmast association med EEC. När herr Lange kompletterade sin text i detta avseende, underströk han ett avsnitt av innehållet i den österrikiska deklarationen, nämligen att Österrike tills vidare är medlem av EFTA. Ja, det vet vi, och det var inte så mycket nytt i det påpekandet, men hur går det om Bryssel förhandlingarna blir framgångsrika för Österrike? Kommer då inte en lösning för Österrikes vidkommande att få en magnetverkan exempelvis på Danmark?

Nu hänvisade herr Lange till den danska deklarationen i fråga om EFTA för något år sedan, men vi vet att deklaratoner och åsikter kan ändras, lika väl som regeringar — i varje fall utanför Sveriges gränser. Jag tror vi bör vara försiktiga och inte underskatta de risker för EFTA-sammanhållningen som framgångsrika Bryssel förhandlingar i fråga om Österrike kan medföra.

Det är inte utan en viss förvåning man i den svenska regeringsdeklarationen möter konstaterandet, att medlemskap i EEC icke är möjligt för Sverige som neutral stat, med den starka politiska inriktning som EEC har. Man frågar sig, vad det finns för motiv till detta konstaterande just nu. Väsentligt är meningarna inom EEC gans-

ka delade om hur stark den politiska inriktningen är och bör vara. Men framför allt frågar man sig, varför det står så, med hänsyn till att den svenska regeringen brukar säga, att den icke vill göra uttalanden om hypotetiska situationer. Nu görs ett sådant uttalande, och det icke av ett enskilt statsråd, utan i en regeringsdeklaration.

Österrike är som bekant en neutral stat och har i det sammanhanget åtagit sig förpliktelser i förhållande till andra länder genom statsfördraget. Nu anser exempelvis Österrikes handelsminister och utrikesminister — vilka herrar representerar skilda partier — att detta i varje fall icke hindrar förhandlingar som syftar till associering. Även det är ett intressant konstaterande.

Herr talman! Krisen inom Förenta Nationerna behandlas utförligt i regeringsdeklarationen, och jag skall nöja mig med några randanmärkningar. Att krisen är allvarlig och kan hota hela existensen av den världsorganisation som vi satt så mycken lit och så mycket hopp till får icke förbises. Den 19:e församlingens möte var i många avseenden nära nog parodiskt. Den nyinstallerade voteringsmaskinen — man har inte haft någon förut — kunde inte användas, därför att inga voteringar kunde äga rum. De val som var oundvikliga måste äga rum i enmansprocessioner bakom presidentens gröna draperier. De beslut som var oundvikliga fattades i form av konstateranden av presidiet, och om dessa konstateranden icke mötte någon invändning eller erinran från församlingen, ansåg man besluten därmed fattade. Jag vill icke rekommendera den metoden till talmanspresidierna i Sveriges riksdag.

Uppskovet till den 1 september är baserat på en enda sak, nämligen hoppet att de två stora till dess på något sätt skall komma överens och sedan välvilligt ge de andra 114 staterna tillstånd och tillfälle att med dem sätta i gång maskineriet igen. Det är, herr tal-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

man, en smula förödmjukande att två stormakter, efter det att FN har varit i kraft så lång tid, kan lägga sand i maskineriet på detta sätt. Den enda glädjen i sammanhanget är väl att olusten inför detta skeende icke tog sig kraftigare uttryck än den gjorde bland de övriga nationerna, därför att viljan att bevara FN som instrument var så mycket starkare.

Källan till konflikten — finanskrisen och de uteblivna betalningarna främst från Sovjetunionens sida — kan synas bagatellartad i förhållande till de värden som står på spel. Det är riktigt. Finansproblemen kan lösas, och inte minst har Sverige ansvar och möjligheter härvidlag. Under hand har svenska regeringen också gjort, låt oss kalla det vissa trevare i detta sammanhang. Men bakom finansproblemen finns andra och allvarigare konfliktämnen. Sovjetunionens anspråk innebär icke blott att säkerhetsrådet skall ensamt vara beslutande, som man kunde tro av regeringsdeklarationen, utan också — vilket icke framgår av regeringsdeklarationen — att aktionen skall genomföras på ett sätt som passar Sovjet. I fråga om Kongoaktionen riktar sig Sovjets kritik och uteblivna betalningar sålunda direkt mot dåvarande generalsekretären Dag Hammarskjölds genomförande av säkerhetsrådets direktiv.

I fråga om avgifterna är för övrigt att märka, att två tredjedelar av de röstande i församlingen betalar endast 5 procent av budgeten och att av 116 stater 42 betalar minimiavgiften 0,04 procent. FN:s ändrade struktur framgår också av att de ursprungliga 51 staterna nu har blivit 116, varav 40 afrikanska och 65 afroasiatiska. Det gamla Nationernas Förbund — det kan som jämförelse nämnas — började med 48 stater och hade 60 år 1934.

En viktig händelse omnämns icke i deklarationen, nämligen Indonesiens utträde, vilket trädde i kraft den 1 mars i år. Indonesiens skäl för utmarschen skall här icke diskuteras —

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

närmast var det fråga om missnöje med valet av Malaysia som ledamot av säkerhetsrådet. Allvarligt är emellertid om Indonesien, som livligt hyllas av det tyvärr ännu utanför FN stående Kina för sitt utträde, avser att ställa sig i spetsen för en konkurrerande världsorganisation. Vissa antydningar härom har förekommit, och Kinas utrikesminister Chou En-lai har vid ett tillfälle föreslagit skapande av en de revolutionära staternas organisation. Andra uttalanden av Chou En-lai går visserligen i motsatt riktning, men tanken finns där och kommer väl sannolikt under diskussion vid nästa stora neutralistkonferens, i Algeriet i juni i år. Kommer en sådan konkurrerande sammanslutning till stånd, riskerar vi att få en ny uppdelning av världens stater, allvarligare och på lång sikt kanske mer förödande än den nuvarande uppdelningen i stormaktsblock.

Herr talman! Jag ber att apropå Bandungkonferenserna få instämma i ett par preciseringar som utrikesminister Nilsson gjorde i sitt tal inför Paasikivisamfundet i Helsingfors den 11 mars. Låt mig direkt citera en passus i hans anförande: »Som jag tidigare framhållit, kan en politik, betecknad som neutralitetspolitik, få varierande utformning. Den ståndpunkt som många av de nya staterna i Asien och Afrika företräder, skiljer sig i flera avseenden från den svenska. Redan deras val av beteckningar för den egna politiken antyder skillnaderna. Det är sålunda vanligt, att de kallar sig 'neutralistiska'. I den mån begreppet 'neutralism' innebär, att vederbörande stat skulle vara förpliktad till något slags ideologisk neutralitet, kan det självfallet inte tillämpas på land som Sverige, med vår fasta förankring i den västerländska demokratiens idéer. Om 'neutralism' betyder att man i princip anser alla militärallianser vara av ondo och vill förmä andra stater att bli neutrala, kan Sverige icke heller betecknas som 'neutralistiskt'.»

Så långt utrikesministern. Mot denna bakgrund är det naturligt, att vi inte kunnat eller önskat vara representerade vare sig i Belgrad eller i Kairo vid de stora s. k. neutralistkonferenserna därstädes. Redan ett hastigt studium av besluten i Kairo nu senast belyser hur välbetänkt det varit att ha sluppit undan ställningstaganden och överväganden i samband med de framlagda resolutionerna, i några fall av mycket kontroversiell karaktär.

Herr talman! Denna debatt har rört sig i konventionella former, sysslat med händelserna utmed jordytan. Men det kan hända att utrikesdebatten även i Sveriges riksdag om några år — ja, kanske ganska snart — får andra dimensioner. När historikerna i sinom tid skall bedöma vad som skett i världen under de senaste decennierna kan de inte underlåta, skulle jag tro, att som de viktigaste händelserna notera människans steg ut i rymden — steg som markerats genom olika milstolpar alltifrån Sputnik I år 1957, månträffen 1959 och nu senast de nya framstegen, vilka antyder möjligheten av fasta rymdstationer, och det relativt snart. Det kan tänkas att Ni, herr talman, redan om några år får presidera vid en utrikesdebatt i Sveriges riksdag, där man lika mycket kommer att syssla med rymdens politik som med jordytans.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Det vore onekligen frestande att följa herr Hernelius på hans färd bort från våra relativt begränsade frågor till de större problem som han befarade — eller hoppades — att herr talmannen skulle få anledning att syssla med om några år!

Herr Hernelius var inne på en tankegång som förut har preciserats av en av våra nobelpristagare, som vid budskapet om den första rymdfarkosten sade: Troligen är allting som vi sysslar

med för närvarande ganska smått inför historiens domstol. Det man kommer ihåg från år 1493 — eller om året för Amerikas upptäckande var 1492; det vet talmannen som f. d. ambassadör i Förenta staterna bättre än jag — är inte att krig pågick runt hela den civiliserade världen, att hungersnöd härjade, folkupplopp utbröt och furstar störtades, utan endast och allenast den händelsen att några stycken sjömän från Spanien, Portugal och Italien landsteg på en ny kontinent. Ingen människa tänkte sig den gången att deras lilla skepp skulle komma att spela en så oerhört stor roll för hela världens civilisation.

Därför är det mycket möjligt att herr Hernelius har alldeles rätt. De problem vi nu diskuterar är väl inte så överväldigande, och man behöver kanske inte vänta i 400 år, på att de skall te sig tämligen enkla och lättlösta. Men vi står där vi står — vår uppgift är att resonera om den svenska utrikespolitiken mot bakgrunden av de internationella sammanhangen.

Jag har egentligen inte tagit till orda för att komplettera handelsministerns anförande — herr Lange har enligt min mening klargjort var den svenska regeringen står när det gäller den ekonomiska sidan av vår utrikespolitik — utan det är två andra ting jag önskar framhålla.

Herr Hernelius var orolig för att det i Danmark och Sverige skulle bli en skiljaktig historieskrivning om vem som spelade den största rollen i medlandet mellan England och de sex små EFTA-staterna. Om konkurrensen inte gäller någonting annat än vem som är mest villig till samförstånd och medlingsaktioner, så tror jag inte att den på något sätt skadar. Jag kan från den post jag har vitsorda, att herr Langes uppträdande varit utomordentligt effektivt. Det kan hända att han inte tagit till så hårda ord som några har önskat i vissa situationer, men han har envist och ihärdigt hävdad de svenska intressena;

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

och jag tror att man vågar säga att vad som hände i Genève innebar ett tillgodoseende av våra och på lång sikt även av Englands verkliga intressen. Vi skall inte ta upp någon tävlan om vem som är mest »samförståndig» och minst benägen att gripa till hårda ord, herr Hækkerup eller herr Lange. Anser danskarna att herr Hækkerups språk mera passar deras temperament så är det deras bedömning — jag kan bara vitsorda att herr Langes insatser liksom herr Hækkerups har varit av stor betydelse för att nå ett av oss alla önskat resultat.

Herr Hernelius är förvånad över att vi i deklarationen opåkallat förklarar att vi inte kan ingå som medlem i EEC på grund av EEC:s politiska karaktär. Jag kan inte finna att det är opåkallat att det sägs. Det är lika bra att det inte finns någon möjlighet till missförstånd på den punkten. Jag tror att mycket av den förvirrade debatt — det kan vi väl nu efteråt säga — som uppstod år 1961, när England sökte inträde i EEC, berodde på att man på somliga håll trodde att medlemskap i EEC var väl förenligt med neutralitet. Därför är det lika bra att under lugnare förhållanden, när vi allesamman bedömer frågorna tämligen likartat, skriva fast detta.

Jag lyssnade visserligen inte i dag till vad herr Ohlin sade, men jag lyssnade till hans anförande i Reykjavik, och jag måste säga att när jag hörde hans energiska fördömande av Romfördraget och hans hävdande av omöjligheten av att inträda i en organisation som står på Romavtalets grund, så var det toner som jag tyckte mig känna igen från det berömda »metalltalet» år 1961. Det kan hända att det framfördes mera engagerat från min sida, men texten var ganska likartad. Om vi har närmat oss på den punkten — en bedömning om vilken det stod strid år 1961 — varför kan inte detta slås fast? Det kan inte göra någon skada utan tvärtom otvivelaktigt en nytta, att man både utåt och inåt vet var vi på den punkten står.

Herr Virgin riktade en fråga till mig,

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

eller rättare sagt till försvarsministern, om avsikten med den nya metodik som vi nu inleder beträffande försvarsutredningarna innebär att vi inte längre värdesätter den enighet som har rått omkring försvarspolitikerna lika väl som i fråga om utrikespolitiken. På det vill jag svara att vi självfallet värdesätter enigheten. Vi har i försvarspolitikerna ett komplement till utrikespolitiken. Det är svårt att föra en effektiv neutralitetspolitik, om man inte är beredd att försvara sin rätt att föra den. När vi är ense om huvudlinjerna i utrikespolitiken, är det klart att vi också med tillfredsställelse hälsar enigheten om de konsekvenser på det försvarspolitiska området som utrikespolitiken kan föra med sig. En annan sak är emellertid att det har uppstått så många enligt min mening felaktiga föreställningar om hur enigheten i försvarsfrågan tidigare har kommit till stånd. Vi har därför sagt oss: Låt oss röja undan alla möjligheter till missuppfattningar. Det har talats om överenskommelser som träffas ovanför folkets huvuden och ovanför riksdagsgruppernas huvuden. Jag skall inte ge mig in i en polemik varför jag anser att detta är en orättvis beskrivning, men jag vill säga att om den förutvarande metodiken med förhandlingsdelegationer och med partiledarna inkopplade skulle ge möjlighet till ett missförstånd därhän, att vi har velat lösa försvarsfrågan ovanför riksdagsmännens huvuden, genom diktat uppifrån, så låt oss undanröja varje möjlighet till sådana missuppfattningar och låt oss behandla denna fråga precis som vi behandlar alla andra viktiga frågor: i en parlamentarisk utredning där partierna får bli representerade efter sin styrka. Därigenom vinner man en sak, herr Virgin! Man får en bredare förankring för i första hand den försvarspolitiska diskussionen än man eljest skulle ha fått. Enligt min mening är det ingalunda till skada att det kan finnas olika meningar inom en sådan kommitté beträffande vissa ting inom försvaret. På det sättet

blir också försvarsfrågan mera ingående penetrerad och mera ingående diskuterad än om man liksom från början anser sig ha garantier för att alla är överens.

Jag kan således, som sagt, icke dela kritiken mot det föregående förfaringsättet, men eftersom det har lett till missuppfattningar, vill jag säga att vi anser att den nya formen är ägnad att på ett säkrare sätt förankra försvaret i folkmedvetandet — i varje fall är det min förhoppning. Att få frågan belyst från alla synpunkter kan ju icke för oss, som är positiva försvarsvänner, vara någonting farligt. Det skulle ju vara förskräckligt om vår position i försvarsfrågan icke skulle tåla en kritisk värdering eller en kritisk granskning.

Jag tror att herr Virgin och jag är ganska överens också på en annan punkt. Man kan naturligtvis inte planera ett försvar utan att ha en långsiktig målsättning. Jag har vid flera tillfällen gjort mig till talesman för en sådan uppfattning. En långtidsplanering kommer att visa sig nödvändig. En sådan hade vi även före 1958, fastän man därefter uttalat sig mera klart. Men en annan sak är att riksdagen såvitt jag vet enhälligt har förklarat, att om det internationella läget undergår mycket väsentliga förändringar eller om man exempelvis vid avrustningskonferenser eller i FN når fram till överenskommelser, så kan det ju inte undgås att det påverkar utvecklingen av vår försvarsfråga. Någonting annat står inte heller i direktiven, och jag skulle nästan tro att direktiven på den punkten ganska väl överensstämmer med uttalanden som tidigare gjorts av Sveriges riksdag; jag vill minnas att det var i samband med försvarsuppgörelsen år 1958.

Herr Lundström har här tagit upp en fråga som berör vår ställning i FN. Jag har sett det förut i pressen, men herr Lundström förde här fram tanken att det skulle ha varit klokare, om Sverige på ett tidigt stadium hade deklarerat hur Sverige kommer att rösta, om

motsättningarna när det gäller betalandet av fredsoptionerna bringas till sin spets och en röstning framtvingas.

För mig är det ganska obegripligt att den meningen kan drivas. Det har lyckligtvis visat sig att de stora makterna har liksom småstaterna insett, att hur bräckligt FN än är så är det ändå det enda vi har och att man därför får vara ytterligt försiktig och inte göra någonting som bryter sönder det instrument för förhandlingar, resonemang och även handling som FN utgör. Jag tycker att i all denna ynkedom som striden omkring betalningen för de här operationerna utgör, så är det ändå någonting hoppingivande att alla — Sovjetunionen, Förenta staterna och vi småstater — har på denna punkt varit överens: Vi får undvika att tillspetsa läget så att vi ramlar ut i den katastrof som drabbade Nationernas Förbund under mellankrigstiden. Vi har sett vårt ställningstagande som direkt i linje med denna vår uppfattning, när vi till alla som har frågat har sagt: Vi vill icke ge besked! Om den ena staten efter den andra ger besked, så har man ju omröstningsproceduren där! Då har man gjort omröstningen på ett sätt som otvivelaktigt skulle ha försvårat en kommande lösning.

Jag tror att vår politik har varit riktig, och jag har svårt att förstå att man nu efteråt — när det ändå har skett en samling omkring tanken att försöka bevara FN — tar upp en diskussion om att man från svensk sida på ett tidigare stadium borde ha avgivit en deklaration, som enligt vår mening skulle ha försvårat en lösning. Jag vill genast, herr talman, skynda mig att tillägga, att vi är fullt medvetna om hur svagt och litet Sverige är. Men det lilla inflytande vi har bör vi enligt min mening icke använda — som herr Lundström har föreslagit — för att skärpa motsättningarna i en besvärlig fråga utan tvärtom för att åstadkomma ett mildrande av motsättningarna.

Det har ställts några frågor till ut-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

rikesministern under debatten. Det är inte säkert att han hinner komma och besvara dem. Han har därför givit mig upplysningar på de punkter frågorna gäller.

Herr Lundström har frågat huruvida Sverige skall ta något nytt initiativ i Sydafrikafrågan. Utrikesministern har sagt att något nordiskt initiativ nu inte är aktuellt. Däremot kommer frågan upp på dagordningen vid nästa utrikesministermöte i Helsingfors, och då får utrikesministrarna överväga, om det har uppstått en ny situation, där man kan komma med förslag.

Herr Dahlnén har frågat om regeringen är villig att publicera en faktabeskrivning om Sydvästafrika. Man kan mycket väl tänka sig att det kan vara klokt. Det finns ett stort material hos FN, och i Haagdomstolen samlas det för närvarande ett mycket betydelsefullt material. Jag skulle tro att när det materialet blir publikt, så kan det vara klokt att göra någonting här. Man kan i varje fall sammanställa de akter som finns för närvarande, eventuellt i en stencil.

Detta är vad utrikesministern har meddelat som svar på de två frågor som har riktats till honom. Kanske hinner han själv ta till orda i debatten.

En fråga som då och då har antytts av talarna här är frågan om rasmotsättningarna. Jag kan på denna punkt lika väl som många andra instämma i herr Hernelius' anförande. Det är klart att det är upprörande att motsättningar förekommer, det må vara i Selma eller i Afrika, men precis som herr Hernelius sade, är det ändå en kolossal skillnad mellan å ena sidan Förenta staterna, där statsledningen modigt och beslutsamt ingriper mot rasdifferentieringen, och å andra sidan Sydafrika, där man har en statsledning som uppmuntrar diskrimineringen och handlar så att apartheidpolitiken i själva verket blir kärnan i regeringens politik.

Rasfördomar är alltid mycket svåra att utrota. Många gånger bottnar de i en önskan att försöka värna sociala

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

och ekonomiska privilegier. Jag är övertygad om att den amerikanska regeringens svårigheter i stor utsträckning beror på det faktum att det i Amerika finns en massarbetslöshet, som gör det naturligt för många vita att försöka vältra över fattigdomen och arbetslösheten på de svarta i den tron att de därmed slipper att drabbas själva. Vi svenskar lever ju i en så oändligt mycket lyckligare lottad situation. Vårt lands befolkning är homogen, inte bara i fråga om rasen utan också i många andra avseenden. Därför kan vi angripa arbetslöshetsproblemen på ett helt annat sätt, i medvetande om att det vi gör är en sak som i varje fall inte influeras av skiljaktigheter i hudfärg eller religion utan att våra insatser får sin motivering uteslutande med tanke på arbetslöshetsfrågan själv. Därför bör vi måhända vara litet mera ödmjuka när vi nalkas det här problemet än vad vi många gånger kanske är. Men å andra sidan har vi ingen anledning att sväva på målet när det gäller den principiella inriktningen av politiken. Jag tror att vi i Sverige, även med den reservation som jag nyss har givit, helt kan ansluta oss till den internationella opinion, som uttrycker sin avsky och sin indignation inför det brott mot de mänskliga rättigheterna som apartheidpolitiken i Sydafrika innebär. Vi har gjort detta genom våra ställningstaganden i Förenta Nationerna. Jag tror det är riktigt att vi gör klart för oss att det är i Förenta Nationerna som vi skall ge utlopp för vår aktivitet. Det står helt i linje med vår allmänna utrikespolitik, men dessutom är rasproblemen i Sydafrika av den storleksordningen att vi måste koppla in de gemensamma krafterna. Åtgärder kan endast få effektivitet, om bakom dem står de ledande stormakterna, men vi småstater skall inte ett ögonblick försöka krypa undan vårt ansvar bakom vår litenhet. Vi har ansvar för att diskussionen hålls vid liv och att samvetena väcks, och detta var anledningen till att de nordiska

staterna, tog initiativet till det som sedan blev Myrdalskommittén. Denna kommitté har utgivit ett betänkande, som borde vara mera känt än fallet är, ty man inte bara samlade några stycken kloka människor under Alva Myrdals ledning och uttalade ett fördömande av en viss form av politik, utan man anvisade också möjligheter för en regim i Sydafrika att föra en mera konstruktiv politik på detta område. Man kan inte nog beklaga att Myrdalskommittén på denna punkt ännu inte har lett till något resultat.

Man skall dock inte förbise att det på vissa punkter har rört sig en del. Ett av Myrdalskommitténs förslag var ju att man skulle starta en utbildningsverksamhet för sydafrikanska flyktingar och att man skulle skapa organ för denna utbildning. Vidare menade kommittén att man på allvar skulle penetrera vad sanktionerna innebar, vilken effektivitet de hade och så vidare. Vi fick för några dagar sedan — jag tror det var den 1 mars — en rapport från denna kommitté, den s. k. sanktionskommittén. Den var inte enig. Sovjetunionen och Tjeckoslovakien gick sin egen väg. De två afrikanska staterna var inte heller riktigt överens med majoriteten. Det måste dock ha sin betydelse att England, Förenta staterna och Norge samt två sydamerikanska stater tillsammans har penetrerat hela sanktionsproblemet och satt upp en lista på vilka åtgärder som i en sådan situation skulle kunna vara av betydelse.

Jag vill vidare erinra om FN:s beslut om vapenexportförbud och vapenembargo. Jag vill gärna begagna detta tillfälle att ifrån denna talarstol säga, eftersom det har förekommit uppgifter om motsatsen, att jag inte tror att det finns något land som så intensivt har övervakat eller försökt övervaka att detta beslut om vapenexportförbud och vapenembargo blivit effektiviserat. Jag tror det är klokt att vi erinrar oss detta.

Sverige har också just på det område som Myrdalskommittén ägnade sig åt,

nämligen frågan om flyktingutbildningen och flyktingstudenterna, gjort en del. I föl anslags dessutom, som kammarens ledamöter vet, en miljon kronor till hjälp åt de politiska fångarnas familjer och till rättshjälp åt politiska fångar. Sverige intar där en särställning. Enligt den senaste rapport jag har fått har bara Indien givit ett liknande men mycket mindre belopp än det i och för sig blygsamma belopp på en miljon kronor som vi anslog. Jag har velat nämna detta därför att jag inte har velat att debatten skulle ge ett intryck av att vi inte gör någonting, att vi bara konstaterar att det är tråkigt med apartheidpolitiken men att vi inte har några möjligheter att företa någonting aktivt. Jag tror det kan vara värdefullt att vi har klart för oss vad som har skett. Det är ju ändå ett steg i rätt riktning.

Det är däremot riktigt att Sverige inte har ansett sig kunna ensamt vidtaga sanktioner mot Sydafrika. Vi tror fortfarande att sanktioner skall beslutas av säkerhetsrådet. Beslut om sanktioner är en utomordentligt allvarlig sak. Vi vill inte ha ett nytt år 1936, när dåvarande Nationernas Förbunds beslut om sanktioner emot det Italien som angrep Abessinien hälsades av oss alla, som var unga då, med entusiasm och hänförelse, därför att nu äntligen för första gången i världshistorien inträffade att en mellanfolklig organisation med ett passivt motstånd på fredliga vägar skulle kunna krossa en krigsanstiftare. Jag vet inte hur många gånger man formulerade de fraserna under 1930-talet, då Nationernas Förbunds beslut om sanktioner tillkom.

Det blev ingenting, och den entusiasm som man då kände förbyttes naturligtvis inför det förödmjukande resultatet av sanktionerna i en bitter besvikelse, som i sin tur bidrog till att man alltså nu, 1965, säger sig: Låt oss, om vi skall handla, handla på ett sådant sätt att vi icke upprepar vad som hände 1936! Med andra ord: Skall en sådan

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

här sak göras, måste den vara effektiv. De stora makterna har här sitt alldeles särskilda ansvar.

Till sist vill jag, herr talman, också anknyta till vad flera talare varit inne på. Det är en spännande sak, det som sker för närvarande vid Internationella domstolen, där man prövar Liberias och Etiopiens mål angående Sydvästafrika och där det begärs besked om huruvida Sydvästafrika är ett mandatområde, inom vilket FN:s principer om de mänskliga rättigheterna skall gälla. Redan det att domstolen har ansett sig behörig att ta upp frågan — visserligen med bara 9 röster mot 8 — är enligt min mening en betydelsefull sak. Vi får nu se vad som kommer ut ur detta. Det kommer i varje fall, som jag nyss sade i mitt svar till herr Lundström, att bli ett betydelsefullt och intressant material för belysningen av situationen i Sydvästafrika. Skulle det gå så att domstolen fattar ett beslut av innebörd att FN:s principer om de mänskliga rättigheterna skall tillämpas i Sydvästafrika och Sydafrika vägrar att effektuera domstolens beslut, då står vi inför en situation som säkerhetsrådet enligt min uppfattning måste kopplas in på för att ta ställning till vilka åtgärder som man då skall vidta.

Jag har velat ge denna sammanfattning av de två frågor som har legat under nästan varje anförande som hållits här i debatten. Jag tror det är riktigt att frågan om rasmotsättningarna spelar en kanske lika stor roll för dagens värld som de ting som både herr Hernelius och jag antydde förut kommer att göra för morgondagens.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Om det i den tidigare debatten i dag var någon som frågade regeringen om regeringen inte längre värdesätter enigheten i försvarsfrågan, så var det i varje fall inte jag, som gjorde det. Jag uttalade tvärtom en uppriktig förhoppning om att enigheten skulle få bestå.

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

Det var inte heller jag som anmärkte på nyordningen av försvarsutredningen. Jag tror det var herr Lundström. Jag skall emellertid gärna erkänna att jag har funderat en hel del över om försvarsutredningen med den nya organisationen verkligen kan bli arbetsduglig som ett instrument för att uppnå enighet. Skulle emellertid som statsministern säger syftet vara och resultatet bli en bredare förankring av försvarsviljan hos svenska folket, är det så värdefullt att jag inte har något att erinra.

Vad jag däremot frågade regeringen om var, om man hade ändrat inställning till värdet av en långtidsplanering inom försvaret. Statsministern har svarat att man med direktiven endast avser det som redan uttryckts i den gällande försvarsöverenskommelsen, nämligen att väsentliga förändringar av samhälls-ekonomiska eller utrikespolitiska förhållanden också skall medge ändringar i försvarets ram och kostnader. Jag tolkade faktiskt inte direktiven riktigt på det sättet, men eftersom innebörden nu är klarlagd, är jag för min del fullt belåten.

Herr LUNDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill först uttala min tillfredsställelse över meddelandet från utrikesministern att man inom kort vid ett utrikesministermöte skall ta upp frågan om möjligheten till ett nordiskt initiativ beträffande Sydafrika. Jag drar den slutsatsen av svaret, att utrikesministern från i fjol och till nu inte ansett det möjligt att åstadkomma något i den vägen. Hans intresse för saken vid fjolårets remissdebatt verkade emellertid vara så pass stort att man hade en viss förhoppning om att det skulle bli mer än ord.

Beträffande Sveriges försiktighet att inte i förväg blotta hur man skulle rösta vid en eventuell konfrontation i FN säger statsministern, att han finner det obegripligt att en sådan tes som min

kan drivas. Ja, statsministern kan ju finna det obegripligt — det står honom fritt — men det var inte obegripligt för en del andra, t. ex. de nordiska stater som verkligen ansåg det lämpligt att tillkännage sin ståndpunkt. Att den svenska ståndpunkten skulle innebära ett fasthållande vid stadgan, förefaller mig alldeles klart.

Jag måste medge att jag var litet tveksam om nyttan eller skadan av den svenska återhållsamheten. Jag uttryckte mig också rätt försiktigt i mitt anförande, när jag sade att det är möjligt att den inte hade haft någon betydelse, men det hade å andra sidan varit befogat att ge besked, särskilt mot bakgrunden av de eftergifter som gjorts från Förenta staternas sida. Det kunde kanske ha haft ett visst värde, om vi och ytterligare några stater i förväg tillkännagett att vi ville hålla på stadgan, vid en eventuell konfrontation.

Nu gjorde man inte så, men jag är långtifrån säker på att det var detta som bidrog till den utgång som saken fick i Förenta Nationerna. Ja, jag är inte säker på att man över huvud taget vann någonting, men det går ju inte att bevisa eller motbevisa. Det blir bara en diskussion om vad man tror och inte tror.

I mitt första anförande anmärkte jag på regeringens nyordning när det gäller sammansättningen av försvarsutredningen. Jag sade att jag tror att regeringen kan ådraga sig ett ansvar för ett upprivande av den enighet som vi nu har i försvarsfrågan och utrikespolitiken, därest man med den nya sammansättningen av utredningen går in för en ny princip. Nu förstår jag av statsministerns svar, att man egentligen inte syftar till detta. Statsministern tror att man alltså skall kunna arbeta ungefär som förut. Men jag måste fråga vad det då innebär att man tillsetter en utredning med socialdemokratisk majoritet på detta område. Det måste väl ändå innebära att här kan fattas majoritetsbeslut efter partipoli-

tiska linjer. Jag beklagar, om det skulle bli fallet.

Önskemålet är att få enighet, och statsministern bekräftar ju att en sådan enighet inte uppstår utan vidare i försvarsutredningen utan att riksdagsgrupperna hela tiden är inkopplade och verkligen står bakom uppgörelsen. Jag anser det vara viktigt att en sådan uppgörelse, om möjligt, kan ske och att man slipper komma fram till riksdagen med förslag som grundar sig på blott en majoritet i utredningen. En överenskommelse av det slag som man tidigare haft i försvarsutredningarna har varit så till vida värdefull som man också visste — inte därför att parti-ledarna i sista ögonblicket inkallats utan därför att partigrupperna varit informerade — att riksdagen skulle ställa sig bakom utredningens resultat. Hur det går, om det inte finns någon sådan bakgrund till överenskommelsen, har vi ett exempel på i skatteberedningen, där en uppgörelse i enighet inte lett till något resultat.

Herr **HERNELIUS** (h) kort genmäle:

Herr talman! Först en mindre viktig sak. Statsministern prisar handelsministern för hans aktivitet i fråga om EFTA-avtalet och importavgiften. Ja, handelsministern har utvecklat en viss aktivitet, pådriven av både opinionen och oppositionen, men aktiviteten har varierat under olika perioder. Man skall inte tala om den snö som föll i fjol, men i höstas var det en period då handelsministern inte ens ansåg att det fanns anledning till en protest.

Så en viktigare fråga: Sverige och EEC. Jag kan inte undgå att vidhålla min synpunkt, att regeringens uttalande i denna del av deklarationen är opåkallat och strider mot regeringens vana att inte uttala sig om hypotetiska situationer. Men, herr statsminister, för att undanröja alla missförstånd — jag skall inte nämna några namn eller något land — skulle jag vilja fråga: Stats-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

ministern anser väl fortfarande att en association är fullt förenlig med både neutraliteten och alliansfriheten? Det är ju att märka att en association kan omfatta vad som helst. Den kan falla inom en vid skala från nära nog medlemskap till endast handelsfördrag.

Herr **DAHLEN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse, att statsministern gav ett positivt svar på min fråga, om regeringen vill göra en faktasammanställning om Sydvästafrika. Jag skulle vilja tillägga att jag tror att det är önskvärt att en sådan sammanställning av fakta kommer till stånd snarast möjligt. Man bör alltså inte avvakta domstolens utslag. Oavsett hur detta blir tror jag att det skulle vara värdefullt att ha denna faktasammanställning till hands. Jag upprepar att detta skulle vara ett lämpligt uttryck för det intresse och den medkänsla som vi i Sverige hyser för Sydvästafrikas folk. I denna fråga råder det nog inga delade meningar mellan de politiska partierna.

Så skulle jag vilja kommentera vad statsministern sade beträffande lämpligheten av att Sverige på ett tidigt stadium hade tillkännagivit hur man skulle ha röstat, om det hade blivit en konfrontation i FN beträffande avgiftsbetalningen. Jag vill erinra om att det står i dagens regeringsdeklaration, att Sverige har hållit på det kollektiva betalningsansvaret. I princip har man alltså anslutit sig till det som herr Lundström och jag har sagt. När statsministern inte alls tog upp denna fråga kan det möjligen bero på att hans närvaro här i kammaren varit relativt flyktig. Den aspekt som jag försökte lägga var att man bör sträva efter att i internationella sammanhang få förhållanden som så mycket som möjligt liknar förhållandena i ett rättssamhälle. Utan att dra paralleller mellan förhållandena i vårt eget land och internationella förhållanden tror jag att det varit av värde, om en

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

liten stat på ett tidigt stadium hade gett uttryck åt sin inställning.

Jag vill tillägga att jag i mitt första inlägg deklarerade att det blev svårare alltefter som tiden gick att ge uttryck åt sin inställning, om man ville undvika att skapa den irritation som statsministern talade om. Men på ett tidigt stadium hade det varit möjligt att ge ett sådant uttryck med en viss chans att påverka i första hand de nationer som ansåg att de hade tillräckligt många röster och tillräckligt många nedlagda röster i FN för att det inte skulle hända något otrevligt beträffande deras egna möjligheter att delta i omröstningar i generalförsamlingen. Ingen vet om det hade påverkat dem, men om Sverige principiellt har den uppfattningen, att kollektivt betalningsansvar finns, hade man haft en möjlighet att deklarera denna sin ståndpunkt på ett tidigt stadium, då riskerna för irritation varit små.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Det är inte mycken mening i att ta upp en långvarig diskussion om att vi borde ha gjort en deklaration någon gång under höstens lopp. Vi är överens om att det i den situation som vi har nu är tillräckligt att konstatera, att det finns en allmän önskan att undvika en alltför brysk konfrontation mellan de makter som här har olika meningar. Den svenska regeringen bedömer det sätt på vilket vi uppträdde såsom en möjlighet att brygga över motsättningarna. Vi tror att vi med den av herr Dahlné rekommenderade metoden skulle ha kommit i ett svårare läge.

Jag förstår inte vad det skall tjäna till att herr Dahlné läser in i protokollet den meningen att jag inte skulle följa debatterna i första kammaren. Det finns ju numera tekniska anordningar som gör det möjligt att inte en enda stavelse i herr Dahlnés anföranden går

förbi ett lyssnande öra i statsrådsrummen. Jag har där haft möjlighet att i lugn och ro lyssna till herr Dahlné utan att bli utsatt för några störningar utifrån.

Jag delar helt herr Dahlnés mening — och anser mig inte behöva utveckla det närmare — att det skulle vara en stor fördel om vi kunde få vissa rättsprinciper fastslagna. Det måste emellertid ändå vara uppenbart, att om vi står i en situation där hela FN kan sprängas sönder om dessa rättsprinciper drivs in absurdum, så får man ta hänsyn till den praktiska situationen såsom stormakterna har gjort. Jag anser det därför fortfarande vara obegripligt att man fortsätter att driva en annan linje mot bakgrunden av de erfarenheter vi har gjort.

Jag får verkligen säga till herr Virgin, att jag är ledsen över att jag har ökat högerns svårigheter genom att också räkna in herr Lundström i högerpartiet. Det var inte min avsikt. Det kan vara nog besvärligt för högerpartiet redan som det nu är. Jag ber alltså om ursäkt för mitt misstag.

Däremot måste jag säga att herr Lundströms argumentation föreföll mig ganska omöjlig även när han nu fick tillfälle att utveckla den en gång till. Jag har uttalat att försvarsfrågan denna gång skall behandlas på samma sätt som varje annan stor fråga. Vi har tillsatt en parlamentarisk kommitté, där de olika politiska partierna är representerade efter sin storleksordning. Detta har också gjort det möjligt att olika åsikter om försvaret har kunnat bli företrädda i kommittén. Detta måste väl vara ett mycket effektivt sätt att ta bort hela den mytbildning som förekommit om att försvarsuppgörelserna träffas ovanför huvudet på riksdagsgrupperna. Jag understryker än en gång — för att det inte skall bli något missförstånd — att detta är en mytbildning, men varför inte göra vad man kan för att försvåra denna mytbildning? Huruvida man sedan kommer till enig-

het i försvarsfrågan kan jag inte uttala mig om, men om det uppstår olika meningar får väl detta redovisas, och sedan får det bli en publik diskussion kring dessa ting.

Herr Hernelius frågade mig om jag ansåg att en association med EEC skulle vara möjlig. Det torde jag inte behöva svara på, ty vi har ju ansökt om association. Jag har i motsats till vissa andra verkligen inte haft någon anledning att ändra min bedömning om Europafrågorna sedan 1961. Jag har fortfarande exakt samma mening. En association, vars innehåll är att vår neutralitet respekteras, arbetade jag för år 1961, och en sådan kommer jag att arbeta för även i fortsättningen.

Därmed tror jag mig, herr talman, ha gått igenom de frågor som ställts. Låt mig bara säga ytterligare en mening till herr Lundström. Jag försökte läsa upp vad som står i Torsten Nilssons papper för att undvika missförstånd, men det har tydligen uppstått ett sådant ändå. Eftersom jag tydligen läste slarvigt tidigare, skall jag läsa upp hans svar igen. Det var följande: »Mitt svar är att inga sådana initiativ i Sydafrikafrågan nu är aktuella. Sydafrikafrågan kommer emellertid att behandlas vid nästa nordiska utrikesministermöte i Helsingfors i vår. Då får man gemensamt överväga de nordiska ländernas fortsatta politik i frågan.» Det finns alltså inget stöd för uppfattningen att utrikesministern skulle ha ställt i utsikt ett initiativ. Det får de nordiska ländernas utrikesministrar gemensamt överväga.

Herr LUNDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är möjligt att jag också uttryckte mig litet slarvigt när jag tolkade svaret från utrikesministern. Jag menade inte att han *nu* ställt i utsikt någonting utan endast att han hade avsett att frågan skulle upptas till behandling, vilket jag uttryckte min

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

tillfredsställelse över. Att han däremot i föl vid remissdebatten uttryckte sig mera optimistiskt kunde ju ha föranlett till tanken att han tidigare tagit några initiativ.

Låt mig sedan säga — utan att väcka ytterligare debatt om systemet för utformningen av försvarsberedningen — att jag dock finner det märkligt att man frångår en princip som man tillämpat under de senaste åren bara därför att man i den offentliga debatten har fått en felaktig uppfattning om hur den verkar. Både försvarsministerns tidigare uttalande i tidskriften *Aktuellt* och statsministerns anförande nu gör ju klart att den uppfattning som möjligen uppstått hos allmänheten, nämligen att beslut fattas över huvudet på riksdagen, är oriktig. Med hänsyn härtill finner jag att det inte förelegat någon särskild anledning att skapa ett nytt system, som innebär en majoritetsfördelning i försvarsberedningen.

Herr DAHLEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern var litet irriterad därför att jag — som han sade — hade behov av att läsa in i kammarens protokoll någonting om hans närvarofrekvens. Statsministern hade ju lika väl kunnat uppfatta det jag sade som en ursäkt för honom för att han möjligen inte hört vad jag anförde och att jag alltså borde upprepa detta. Jag vet mycket väl att det finns tekniska anordningar som gör det möjligt att höra anförandena på olika håll i detta hus. Jag tror dock att kammarens ledamöter skulle uppskatta, om statsråden inte i alltför stor utsträckning begagnade sig av dessa tekniska möjligheter utan också tittade in här i kammaren — vilket statsministern gjort i dag vid ett flertal tillfällen. Det kan ju också tänkas vara så att det finns ett behov av att direkt rikta frågor till statsråden. Vederbörande som vill ställa frågan kan vara tveksam om lämpligheten att göra det, om det statsråd det gäller inte finns

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

här närvarande. Det kan kanske vara en synpunkt att beakta, när man funderar på hur mycket man skall använda de tekniska anordningarna här i huset.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag konstaterar att herr Dahlné hade den välvilliga avsikten att ge mig möjligheter att ge vettig innebörd i mitt anförande. Det är så sällan förekommande, att jag blir bortskämd med välvilliga förklaringar från herr Dahlnés sida. Jag skall när jag nästa gång lyssnar till herr Dahlné tänka: »Han säger *ett* men avser egentligen att vara vänlig mot statsministern.»

Herr SUNDIN (cp):

Herr talman! När de rent tekniska fördelarna eller olägenheterna i detta sammanhang nu diskuterats och problemet lösts i all försoning, är väl detta ett bevis som många andra att man kan enas på olika fronter inom politiken, och detta har även diskussionen om utrikespolitiken i dag givit belägg för, vilket vi, herr talman, bara får hälsa med allra största tillfredsställelse.

Det fält, som jag tänkte här beröra, gäller raspolitiken. Nu är det så, herr talman, att statsministern lyckades komma upp före mig — tyvärr kan vi inte alla bli statsministrar — och jag har därför kommit i efterhand i denna diskussion. Men tillåt mig ändå på grund av det egna intresse som jag hyser för dessa frågor och på grund av det renodlade stora intresse som finns i de djupa leden inom det svenska folket att ta upp dessa frågor!

Rasproblemen har under de senaste åren tagit allt större proportioner. Jag vill här liksom herr Hernelius understryka, att det som händer gäller inte bara Sydafrika utan många andra områden i vår värld. När vi ser på USA och negerproblemet där, finner vi att den skillnaden föreligger, att såväl pre-

sidenten som enligt vad jag förmodar motsvarande kamrar i kongressen — senaten och representanthuset — på ett riktigt sätt försöker angripa dessa problem. Om vi sedan tänker på Sydafrika är ju där det motsatta förhållandet; där försöker ju den regim som har makten att med alla tänkbara medel — alltså inte bara med demokratiska medel — hålla de färgade nere. Man använder ju för ändamålet både polis och militär och förtrycker de färgade med vapenmakt, och detta gör väl att reaktionen från svenska folket i gemen när det gäller Sydafrika blir så mycket kraftigare. Jag anser att det är nödvändigt att man här vidtar de åtgärder som är möjliga via FN och kanske även andra åtgärder som här har berörts, nämligen att vårt land tillsammans med de andra nordiska länderna mera aktivt skulle verka för ändamålet, för att inte det som nu händer skall leda till ännu större blodsutgjutelser än som nu skett.

Den expertgrupp som har studerat förhållandena nere på platsen har ju också framhållit, att kampen där nere mellan de två raserna går från de vitas sida ut på att behålla dominansen och att förtrycka de färgade. De färgade vill däremot bara få jämställdhet med de andra medborgare som är bosatta i Sydafrika.

Trots internationella fördömanden har ju den sydafrikanska regeringen med allt större envishet påskyndat genomförandet av sin politik. Jag vill, herr talman, påminna om att den 21 mars i år passerades femårsdagen till den händelse som utspelades, då den sydafrikanska regimens hantlangare sköt ned ett stort antal afrikaner som demonstrerade mot de odemokratiska raslagarna där. Dessa offer för den fascistiska regimen har blivit en symbol för kampen mot den djupt orättfärdiga regimen, en kamp som vi alla har ansvar för att följa upp och stödja, så att förhållandena blir ändrade.

Av rapporten från den expertgrupp jag talade om framgår, att den diskrimi-

nerande herraväldespolitiken införes i varje sektor av detta samhälle, vare sig det gäller det politiska, sociala eller ekonomiska området. Politiken går ut på att göra den icke vita befolkningen till en kringflyttande skara. Den har ingen rätt till familjeliv, och den kan berövas sitt arbete, om vita anses lämpligare att överta arbetet. Jag skall inte vidare gå in på de lidanden som här förekommer, men det må vara mig förlåtet om jag i mitt innersta blir upprörd inför det som händer där nere.

Under det senaste decenniet har både den svenska opinionens och världsopinionens ögon riktats på de rådande förhållandena i Sydafrika. Vid sitt sjuttonde sammanträde antog FN:s generalförsamling år 1962 en resolution, vilken uppmanar medlemsstaterna att vidtaga vissa speciella åtgärder. Men dessa har på inget sätt blivit vidtagna, trots resolutionen. Det gäller att avbryta de diplomatiska förbindelserna med Sydafrika och avhålla sig från att upprätta sådana; det gäller att stänga sina hamnar för fartyg under Sydafrikas flagg och att stifta lagar som hindrar fartyg att anlöpa sydafrikansk hamn; det gäller att bojkotta varor som kommer från Sydafrika och förbjuda landning och passage för alla flygplan, som tillhör Sydafrikanska republiken eller bolag som registrerats under republikens lagar. Denna resolution antogs med en mycket stor majoritet. Hur Sverige vid ett tillfälle röstade behöver jag inte omnämna; det är känt för oss alla.

Detta är första gången som generalförsamlingen på detta sätt anmodat medlemsstaterna att tillämpa diplomatiska och ekonomiska sanktioner emot ett land. Låt mig då få ställa frågan: Vad har Sverige gjort för att uppfylla t. ex. punkten om att vi inte skall importera varor från Sydafrika? Vissa institutioner och vissa affärsmän har följt denna uppmaning, och det har väl också i rätt stor utsträckning visat sig att man kunnat nedbringa importen. Vid samtal med sydafrikaner i förskingring-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

en får vi också veta, att detta är en av de effektivaste vägarna att nå de rättigheter som man strävar efter.

Ifrån officiell svensk sida har man hittills inte sagt annat än vad statsministern sade här i dag. Man vill inte vidtaga sådana åtgärder som säkerhetsrådet inte har sanktionerat. Ja, jag vill inte upprepa vad som i övrigt sagts här; jag vill bara tillägga, att den internationella domstolen i Haag nu behandlar ett mål om Sydvästafrika. Skulle det inte vara på sin plats att man ifrån svensk sida vidtog vissa förberedande åtgärder med tanke på ett eventuellt domslut? Om säkerhetsrådet, exempelvis som en följd av en fällande dom, skulle förorda eller besluta om sanktioner, då hoppas jag att den svenska regeringen vågar följa säkerhetsrådets rekommendation.

Vi, som är ett neutralt land, har ett mycket stort ansvar i denna fråga. I stort sett finns hos varje enskild medborgare ett frihetspatos. Vi måste göra vårt, så att inte folket i gemen skall få den uppfattningen, att såväl riksdagen som regeringen över huvud taget inte vill vidtaga några åtgärder.

Med detta korta inlägg, herr talman, skulle jag bara vilja uppmana regeringen att ta de kontakter som är nödvändiga, inte bara med de nordiska länderna utan även med andra neutrala länder, där man gör sitt allra yttersta för att påverka dem som makten har i FN, säkerhetsrådet, så att denna generation skall få uppleva, att de färgade i Sydafrika skall kunna betraktas som och leva som människor.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h):

Herr talman! Jag skall inskränka mig till att behandla de avsnitt i regeringsdeklarationen som hänför sig till handelspolitiken. Jag skulle i den delen i huvudsak kunna instämma med herr Virgin men vill utveckla tankegångarna något ytterligare.

Jag skall börja med att uttala min

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

tillfredsställelse över Storbritanniens tillkännagivande vid senaste Genevémötet om påbörjandet med avvecklingen av den 15-procentiga importavgiften med en första etapp den 27 april. Jag hyser stor förståelse för herr Langes glädje vid detta tillfälle.

I regeringsdeklarationen begränsar man sig i denna del till kommentaren: »Nu är krisen över, nu får vi möjlighet till fortsatt konstruktivt samarbete.» Jag väntade mig bara orden: »Allt är glömt och förlåtet.» Det står inte i regeringsdeklarationen, men statsrådet länge sade det dock nära nog ordagrant i debatten. Är inte detta, herr talman, att ta något för lätt på saken? För det första har ju inga löften från engelsk sida givits rörande nästa steg på avvecklingens väg, i varje fall har någon bestämd tidpunkt icke fixerats. Jag befarar för min del att den kvarstående avgiften om 10 procent kommer att bibehållas under innevarande år, kanske längre, och de sista återstående procenten, 5 procent, åtskilligt längre.

Så länge avgiften kvarstår, kvarstår också avtalsbrottet. Jag menar inte att vi skall gräla på engelsmännen i alla väder. Jag är också fullt medveten om att vi inte får begära för mycket av en regering; en regering som den engelska måste alltid rädda sitt ansikte inför hemmaopinionen, men det går inte att bara släta över och gå vidare.

Ur svensk synpunkt måste vi vara angelägna om att hålla strikt på legaliteten. Det är det enda ett litet land har att hålla sig till. Man kan dessutom inte komma ifrån att den lagstridiga åtgärden varit och är till stor skada för betydelsefulla delar av den svenska exportindustrin. På brittiskt industrihåll önskar man också att avgiften avskaffas snarast möjligt. Den snedvrider efterfrågan och kan lätt tagas till intäkt för lönerörelser som kan öka tillverkningskostnaderna för företagen.

Självfallet är det ett svenskt intresse att England får ordning på sin samhälls-ekonomi och får en bättre tillväxttakt

på sin produktion. Vi är ju väsentligen beroende av pundet, och erfarenheterna har lärt oss att Englands ställning med pundet som världsvaluta är utomordentligt känslig. Redan relativt svaga förändringar i betalningsbalansen kan lätt sätta pundet i fara. En europeisk integration som inkluderar även England skulle förbättra läget och minska riskerna för pundet.

England har otvivelaktigt stora resurser. Dess industri är med vissa undantag effektiv och konkurrenskraftig. Den något överlägsna attityd som visas gentemot den engelska industrien och engelskt näringsliv i vissa delar av svensk press har varit alldeles oberättigad. Importavgiften skulle, såvitt jag kan förstå, säkerligen kunna avvaras utan större olägenheter, och det finns ju andra, mildare åtgärder.

Även jag hemställer att den svenska regeringen inte förtrötts i sina ansträngningar att snarast möjligt få bort den återstående avgiften och i denna del helhjärtat stöder de aktioner i detta syfte som kan framkomma från de övriga EFTA-länderna.

Jag kan bekräfta riktigheten av statsrådet Langes uppfattning att man inom den svenska industrien på intet sätt åstundar införandet av en importreglering i England i stället för importavgifterna, men jag skulle vilja till detta foga att en importreglering inte är något realistiskt alternativ. Engelsmännen har inte den administrativa apparaten för detta, och införandet av en importreglering skulle därför kunna medföra totalt kaos i den engelska handeln under åtskilliga månader, något som säkerligen skulle vålla regeringen mycket bekymmer. Jag har för min del ännu i färskt minne införandet av importregleringen i vårt land den 15 mars 1947. Om jag inte tar fel var det statsrådet Myrdal som införde denna reglering i varuutbytets utveckling. Den medförde ett ganska våldsamt kaos i handeln, och det tog ett år eller något mer innan man fick någorlunda ordning på regleringen.

Till detta om importavgiften skulle jag vilja knyta en fråga. Tyvärr är ingen på regeringsbanken närvarande. Vilka åtgärder överväges av regeringen och inom EFTA för att förhindra ett återuppreparande av det inträffade på andra håll? Jag menar, har man gjort något annat än tillsatt en kommitté för studier och konsultationer rörande den ekonomiska utvecklingen i de enskilda EFTA-länderna? En sådan har ju inrättats. Kan man tänka sig ändrade bestämmelser i EFTA-avtalet? Kan man tänka sig att liksom i EEC EFTA-institutionerna gives överstatliga befogenheter ägnade att förekomma ekonomiska övertramp av den här karaktären? Frågorna är kanske något retoriska men knappast alldeles obefogade, då man nu satsar så hårt på EFTA som man på svensk sida gör. EFTA har otvivelaktigt varit och är till stort gagn och har befordrat välståndsutvecklingen i samtliga EFTA-länder. Skall EFTA kunna överleva, är jag rädd för att man måste omarbeta avtalet från grunden.

I regeringsdeklarationen förbigår man med relativ tystnad — jag kan på sätt och vis förstå dem — den omständigheten att sammanhållningen i EFTA icke är hundraprocentig utan att tvärlinje om symptom på sprickor och sönderfall är för handen. Det ger förvisso anledning till bekymmer. Jag tänker liksom flera andra talare på Österrikes fortsatta och tydligen allvarliga försök att i en eller annan form komma med i EEC. Riskerna för och verkningarna av Österrikes eventuella avfall från EFTA får inte bagatelliseras. Det skulle under alla förhållanden leda till en betydande prestigeförlust för EFTA.

Att Danmark under vissa omständigheter kan finna sig föranlåtet att gå samma väg utsades med all önskvärd tydlighet av den danska regeringen vid Nordiska rådets session i Reykjavik — jag har just läst protokollet därifrån — under hänvisning till bl. a. vissa danska krav beträffande jordbruksprodukterna. Det finns också, vill jag upp-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

repa, tecken på att England håller på med en handelspolitisk nyorientering. Herr Lange sade visserligen att han inte trodde så mycket på en sådan utveckling, men min läsning av engelska tidningar har gett mig intrycket att något sådant kunde vara tänkbart. Det är måhända inte uteslutet att en sådan nyorientering kunde finna gensvar i Bryssel och Paris.

Sönderfallstendenserna sammanhängande tydligen med att man på sina håll bland våra EFTA-bröder börjat miss-trösta om ett positivt resultat av Kennedyrundan — det är i alla fall min förklaringsgrund, även om jag naturligtvis inte kan uttala mig om med vilken rätt detta sker. Regeringen säger visserligen att man inte har förlorat förhoppningarna om att Kennedyrundan skall leda till resultat. Men våra EFTA-bröder är uppenbarligen allvarligt rädda för vad som kommer att hända när de sex kommer till slutfasen, d. v. s. till uppbyggnaden av en ny yttre tullmur den 1 juli 1967, alltså om något mer än ett år. Tiden dit är ganska knapp.

Riskerna finns uppenbarligen för fortsatta separata aktioner. Men om sådana kommer till stånd, hur går det då med den storvulna tanken om de två handelsblocken som närmar sig varandra?

Vad jag nu sagt må vara en relief när jag trycker på en något underlig punkt i regeringsdeklarationen, som har berörts av flera tidigare talare, nämligen det kärva och mycket onyanserade uttalandet om Sveriges eventuella medlemskap i EEC. Sedan det konstaterats att det inte finns några tecken på att förhandlingarna mellan EFTA och EEC snabbt skulle kunna aktualiseras uttalas följande: »Med den starka politiska inriktning som EEC har är för Sverige som neutral stat medlemskap inte en möjlig anslutningsform.» Uttalandet förefaller väl kategoriskt, särskilt som det inte åtföljs av en hänvisning till vilka andra möjligheter som står vårt land till buds, associering i en eller annan form.

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

Mig veterligt har regeringen aldrig tidigare uttryckt sig så kraftigt på denna punkt. Den diplomatiska finess som man väntar i en deklaration som här rör från pennor inom utrikesdepartementet lyser i varje fall i den delen med sin frånvaro. Innebär detta att även om alla övriga EFTA-medlemmar en efter en går in i EEC kommer Sverige att ställa sig utanför? Jag förstår att det är neutralitetsproblematiken som åsyftas, och jag har egentligen ingenting att invända mot den. Vi bör dock akta oss för att alltför mycket hemfalla åt en vittgående dogmatism i denna del, och vi bör icke på förhand binda oss.

Med berättigad stolthet hänvisar regeringsdeklarationen till siffrorna för varuutbytet mellan EFTA-länderna och framför allt till siffrorna för den nordiska samhandeln. Man talar däremot med mindre bokstäver om varuutbytet med EEC. EEC-ländernas andel i den svenska exporten har sjunkit från 25,8 procent år 1962 till 24,3 procent år 1964. Det är inte så mycket, men det ger i alla fall en viss fingervisning. Inom det svenska näringslivet emotser man med en viss oro den 1 januari 1967, då EEC:s stolta enhetsverk på tullområdet föreligger färdigt. Det är därför ett starkt svenskt intresse att europatanken hålles levande och att vi inte ger upp strävandena att åstadkomma den erforderliga brobyggnaden. Vi får inte riskera att bli ställda utanför tullmurarna.

Det är förvisso förenat med betydande risker för ett litet land att förhandlingsmässigt uppträda isolerat i förhållande till stora enheter som de sex. Jag tänker härvid på möjligheterna av ett nordiskt samgående. Det är gott och väl att i enlighet med den i Reykjavik antagna rekommendationen ett nordiskt EFTA-samarbete kommer till stånd. Men vore det inte möjligt att utsträcka detta samarbete till att omfatta även framträdanden i Bryssel? Beträffande utvecklingsländernas han-

delsproblem uppges att på svenskt initiativ ett nordiskt förslag nyligen framlagts i GATT om avveckling av handelshindren för tropiska produkter. Det hade varit intressant att få närmare upplysningar om innebörden av detta förslag. Sådana lämnas inte i regeringsdeklarationen, men saken har sitt mycket stora intresse. Jag förutsätter att i detta förslag liksom i andra liknande sammanhang gjorts reservation för den svenska jordbruksregleringen. Åtskilliga i tropikerna odlade produkter beröres nämligen av jordbruksregleringen, bl. a. vegetabiliska oljor, oljekakor och socker, skulle jag tro.

De nyligen träffade handelsavtalen med Sovjetunionen och Rumänien måste hälsas med tillfredsställelse av det svenska näringslivet. Betydelsefullt är att betalningen i östhandeln över hela linjen numera skall erläggas i konvertibla valutor.

Jag slutar med att uttala den förhoppningen, att dessa avtal med öststaterna skall följas upp och leda till ökade affärer med östblocket.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag skall inte gå in på mer än två eller tre frågor som rör utrikespolitiken. Vårt partis allmänna syn på utrikespolitiken ges i andra kammaren, och jag tycker det är alldeles överflödigt att här upprepa vad som där sägs.

Tillåt mig emellertid först att ta fasta på regeringsdeklarationens utfästelse att åtgärder skall vidtas för att befrämja handeln med de s. k. utvecklingsländerna. Syftet är att därigenom ge dessa länder en välbehövlig hjälp i deras start i livet som självständiga stater. Hjälp till utvecklingsländerna är emellertid inte begränsad till handelns fält. Också andra former för hjälp till självhjälp finns och bör prövas i vidgad omfattning.

Innan herr Hernelius nyss fäste upp-

märksamheten vid gåtorna i kosmos lät han blicken svepa över vår egen lilla planet. Han konstaterade då att det fanns mycket av elände och dålighet i världen och att det fanns många folk som är värda vår medkänsla. Han räknade upp en del, men i den katalogen kunde jag inte uppfatta att han nämnde det folk, som väl mest av alla just nu behöver hjälp, uppmuntran och medkänsla, nämligen Vietnams folk.

De senaste dagarna har, såsom herr Möller redan tidigare fäst uppmärksamheten på, tidningarna meddelat att amerikanerna — ty det är i första hand de och inte de regerande juntorna i Sydvietnam som driver det blodiga inbördeskriget — börjat använda napalmbomber mot Nordvietnams städer och byar och tagit till stridsgaser för att, som det heter, »röka ut» de för sin frihet kämpande Sydvietnamesiska bönderna ur deras toftiga hyddor.

Regeringens deklaration i dag uttrycker förhoppningen att man i förhandlingar skall lyckas lösa den svårartade konflikten i Vietnam. Denna möjlighet förutsätter dock att de amerikanska för kriget i Vietnam ansvariga kretsarna blir förhandlingsvilliga. Så långt jag förstår är det endast en stark världsupinion som kan förmå männen i Washington att sätta sig vid förhandlingsbordet och att respektera de internationella besluten i vietnamfrågan. Jag tycker att vårt land borde ge till känna sin avsky för den amerikanska krigsföringen i Vietnam på ett sätt som inte kan missförstås. En sådan handling vore, också den, en hjälp åt utvecklingsländerna och skulle hedra vårt land och vårt folk.

Låt mig så, herr talman, gå över till en annan fråga, nämligen den s. k. tyskländsfrågan. Den ligger oss geografiskt närmare än de flesta andra storpolitikens frågor men är inte mindre betydelsefull för det.

I regeringsdeklarationen nämns hela detta problem i Centraleuropa ganska

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

flyktigt. I den kommuniké som utfärdades när statsministern och utrikesministern besökte Tyska förbundsrepubliken för ungefär ett år sedan hette det bl. a. att båda parter var överens om att »en fredlig lösning av Tysklands- och Berlinfrågorna är av central betydelse för en minskning av spänningen i världen». Jag anser detta vara en riktig värdering av den s. k. tyskländsfrågas vikt och betydelse. En sådan värdering är också grundmotiv för en motion som vi lämnat in till årets riksdag och som i dag toppar föredragningslistan efter beredning i utrikesutskottet. Om jag med herr talmannens tillåtelse formar den här delen av mitt inlägg i utrikesdebatten till en plädering för den motionen, så gör jag det uteslutande därför att jag tror att det är tidsbesparande, och det hoppas jag att kammarens ledamöter håller mig räkning för.

Jag tvivlar inte på att utrikesutskottet delar den värdering av tyskländsfrågan som jag redan citerat ur kommunikén från i fjol. Men de slutsatser, som utskottet och vi har kommit till på grundval av en gemensam värdering i denna fråga, är helt olika. Vi menar att Sverige skall erkänna Tyska demokratiska republiken. Utskottet anser att Sverige icke bör ta ett sådant steg.

Låt mig emellertid först ge ett erkännande åt att man inte bestrider Tyska demokratiska republikens existens. Tvärtom erinras det om att »faktiska kontakter förekommer på olika områden, enkannerligen i fråga om handel och kommunikationer». Kontakterna spänner över ett långt bredare register, men de nämnda är utan tvivel bland de viktigare; och så långt kan jag följa med.

Jag kan också gå med på uttalandet att den »föreslagna åtgärden skulle innebära att Sverige på det internationella planet verkade för ett erkännande av Tysklands uppdelning på två självständiga stater». Jag tycker att det är alldeles riktigt. Och vad innebär det-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

ta i sin tur? Såvitt jag begriper, kan det bara innebära att man bidrager till att erkänna ett faktum som existerat i centrala Europa sedan oktober 1949. Att erkänna fakta måste väl ändå vara den grund på vilken all realistisk politik måste vila. Man kan tycka bra om ett faktiskt förhållande eller tycka illa om det, men man kan inte blunda för att det existerar.

Det talas om de risker som är förbundna med Tysklands fortsatta delning. Jag tror inte att det är *här* man skall söka källan till risker för fortsatt och kanske ökad spänning i centrala Europa. Ett enat Tyskland kommer inte automatiskt att medföra avspänning eller vara ett bidrag till fredens befestande. Två världskrig har tänts av Tyskland. Vid båda dessa tillfällen var Tyskland en enad stat. Därför kunde man kanske med större rätt säga att just den omständigheten att Tyskland var en enhetlig stat gav dess dåvarande härskare känslan av att de kunde behärska också hela världen. Enligt min mening är det väsentliga *vad för sorts Tyskland* som finns. Ett enat demokratiskt fredsälskande Tyskland skulle utan tvivel vara ett mäktigt stöd för freden i Europa och världen. Men ett Tyskland behärskat av storfinans och en revanschhungrig överklass kan än en gång bringa både världsfreden och den europeiska freden i fara.

Tyvärr kan man inte säga att den tyska förbundsrepubliken inger förtroende. I dess officiella politik ingår att förneka den tyska demokratiska republikens rätt att finnas till. Då denna statsbildning uppenbarligen inte utan vidare tänker göra de västtyska härskarna till viljes och avtåga från den europeiska scenen, måste man antaga att Västtysklands kalkyler går ut på att med världssamma medel skapa den enda ordning det självt erkänner.

Ett sådant antagande får ytterligare stöd när man noterar att i den officiella västtyska politiken ingår att re-

videra de i Potsdamavtalet fastlagda gränserna i öster. Som bekant godkänner Västtyskland inte dessa gränser. Västtysklands befolkning får sig ständigt inpräntat att Oder—Neisse-gränsen endast är en tillfällighet, att det tidigare Ostpreussen skall återföras till riket och att detta rike skall ha tillbaka sina gränser från 1937; med det lilla tillägget att det tidigare Sudetområdet även skall införlivas med riket. För att främja en sådan politik ges de mest utpräglade revanschivarna fritt spelrum inom förbundsrepubliken. Makt-havarna där har, med benäget stöd av Förenta staterna, genomfört en icke oväsentlig militär återupprustning och ställt krav på att få tillgång till kärnvapen.

I regeringsdeklarationen diskuteras just denna s. k. multilaterala kärnvapenbeväpning. Från Sovjetunionens sida tolkar man detta så, säger deklarationen, att det innebär en spridning av kärnvapen. Den amerikanska uppfattningen är, att en sådan kärnvapenstyrka i Europa tjänar till att hindra spridningen av kärnvapen. Jag måste säga att den amerikanska logiken förefaller mig mycket svärbegriplig. Delar man ut kärnvapen till flera stater måste det väl ändå innebära en spridning av kärnvapen, vilken ursprungsbeteckning bombarna än bär — om de är »Made in USA» eller »Made in Germany» spelar i det sammanhanget ytterst liten roll. I NATO:s förklädnad har Västtyskland redan börjat sända militär trupp för övningar utomlands — nu senast begick man 25-årsminnet av Danmarks ockupation genom att låta tysk trupp marschera in i Jylland.

Förbundsrepubliken har som grund för sin utrikespolitik bland annat den s. k. Hallsteindoktrinen. Den bestämmer att förbundsrepubliken avbryter de normala förbindelserna med alla stater som erkänner Tyska demokratiska republiken. Undantag görs endast för Sovjetunionen. Bara för några dagar sedan skrev Stockholms-Tidningen om

denna doktrin: »— — — vi anser att bland annat Hallsteindoktrinen snarare befrämjar Tysklands splittring än motsatsen, och dessutom är denna doktrin en kvarleva från det kalla kriget, vilken motverkar avspänningstendenserna i Centraleuropa. Tysklands delning är ett faktum, återföreningen är långt avlägsen och kan inte vinnas varken med något varmt eller kallt krig.»

Men just denna doktrin är väl det stora och avgörande hindret för att vårt land skall erkänna den tyska demokratiska republiken. Tyska förbundsrepubliken är en stor kund hos svensk exportindustri och kan naturligtvis tänkas tillgripa ekonomiska repressalier därest Sverige inte respekterar dess självtillverkade utrikespolitiska doktrin. Men Sverige är en ännu större kund hos den västtyska exportindustrin, ett förhållande som denna inte gärna kan underlåta att ta hänsyn till.

I detta sammanhang kan jag inte avstå från att erinra om det officiella besök som Tyska demokratiska republikens statsöverhuvud nyligen gjorde i Förenade arabrepubliken. Från västtysk sida sparades inte på hotelser om repressalier därest detta besök gavs officiell prägel. Men besöket fick just denna prägel, och resultatet blev ett helt annat än de styrande i Bonn hade räknat med. *Den* lärdomen tycker jag kan dras av detta statsbesök och av Förenade arabrepublikens hållning, att de västtyska hotelserna till inte ringa grad är munväder.

Om vårt land tar ett initiativ i den riktning som vi föreslagit, skulle detta utan tvivel bidra till att minska spänningen i det centrala Europa och tjäna fredens sak. I praktiken skulle det innebära ett erkännande av Oder—Neissegränsen och av att de gränsdragningar som gjordes i Potsdam för 20 år sedan betraktades såsom varaktiga från svensk sida. För några dagar sedan meddelades i pressen att den polske utrikesministern inom kort skall besöka Sverige

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

och därmed återgälda vår utrikesministers polska resa förra året. Jag tror att en åtgärd av det slag som vi föreslagit skulle upptas väl av den polske gästen och bidra till att utveckla och stärka förbindelserna också med denna granne vid Östersjön.

Trots den officiella svenska hållningen gentemot Tyska demokratiska republiken utvecklas förbindelserna på skilda fält. Enligt pressuppgifter gjorde företrädare för svenskt näringsliv upp afärer för cirka 200 miljoner kronor enbart vid årets leipzigermässa. Förra året steg vår handel med Tyska demokratiska republiken med 25 procent, och man räknar i år med ytterligare snabb stegring. Inget tvivel råder om att ännu snabbare stegring av handeln kunde ske om man från svensk sida ägnade intresse åt en normalisering av förbindelserna och inrättade fasta institutioner för att främja handeln och förbindelserna på andra områden av ekonomi och kultur. Jag tror att det är en av förutsättningarna för att kunna tillmötesgå de önskemål som herr Jacobsson uttalade från denna talarstol för en stund sedan.

Regeringens deklaration lämnade en utförlig redogörelse för den s. k. finanskrisen i Förenta Nationerna, vilken verkat förlamande på organisationens handlingskraft under senare år. Jag tror att regeringens värdering av denna kris är i huvudsak riktig när det heter att finansfrågan inte är orsaken till förlamningen utan ett symptom. Men det gör inte saken mindre allvarlig. Jag tror inte att FN:s handlingskraft minskas eller försvinner på grund av 50 miljoner dollar upp eller ned. Om jag skulle våga mig på en gissning om en av orsakerna till krisen är det den, att Förenta staterna fruktar att FN inte längre är ett pålitligt instrument för amerikansk utrikespolitik och följaktligen är av ringa värde. Om denna gissning är riktig, är det ett allvarligt varsel för inte minst de små, fredsälskan-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik

de nationerna, som i FN sett ett stöd för sin egen fredliga tillvaro och för sin frihet.

Det har i dagens diskussion sagts att det föreligger en fara att en parallellorganisation till Förenta Nationerna kommer att skapas, framför allt i Asien och med Folkrepubliken Kina som huvudsakligt stöd. Det är möjligt att sådana faror föreligger — jag vågar inte uttala mig om den saken därför att jag begriper för litet av utrikespolitik för att kunna ge någon bestämd mening till känna — men om en sådan parallellorganisation skulle uppstå vill jag söka orsaken härtill i första hand i den verkligt horribla politik som har förts mot Folkrepubliken Kina under de senaste 15 åren och som innebär att Kina utestängts från ett normalt deltagande i Förenta Nationernas arbete.

Herr ELMGREN (s):

Herr talman! Jag begärde ordet när herr Lager yttrade sig om den motion, för vilken redogörs i utrikesutskottets utlåtande nr 1, och för tids vinnande kanske jag med herr talmannens tillåtelse får säga några ord om den saken redan i denna debatt.

Det är alldeles riktigt som herr Lager säger att utskottet och herr Lager kommer till helt skilda slutsatser från de premisser som föreligger. Jag vill emellertid hävda att den uppfattning som utskottet har givit uttryck för — det är inte första gången den redovisas för riksdagen — torde vara den riktiga. Man skall naturligtvis, såsom herr Lager säger, erkänna fakta, men om det kommer till stånd överläggningar om en fredlig lösning av tysklandsfrågan kan vi ju stå inför helt andra fakta när dessa överläggningar är slutförda. Ett beslut, som skulle leda till ett erkännande av Östtyskland, kunde alltså komma att föregripa den utveckling som man hoppas på.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! I Sydafrika finns som bekant olika meningar företrädta hos den färgade befolkningen. Somliga har i desperation över den behandling de utsatts för börjat ivra för motstånd med våld, andra har med stolt värdighet arbetat för att få sina mänskliga rättigheter erkända genom kamp utan våld. Främst bland de senare märks Albert Luthuli, fredspristagaren som hålls isolerad och som har berövats både rörelse- och yttrandefrihet av den sydafrikanska regeringen. Då Albert Luthuli för något år sedan höll sitt högtidsanförande i Oslo, sedan han mottagit fredspriset, formade sig hans tal till en bekännelse av det fredliga samarbetet och av tron på den religiösa känslans och människokärlekens betydelse för alla och envar.

I dessa dagar har 96 nobelpristagare från 20 länder skrivit under ett upprop till förmån för Albert Luthuli. Man vet att han är sjuk och att han i sin isolerade fångenskap inte kan erhålla den läkarvård som han är i trängande behov av.

Den sydafrikanska frågan och var hållning till den har här i dag berörts av flera talare. Vi är många som tvingas erkänna att vi inte tror på nyttan av en isolerad svensk aktion mot Sydakrika. Vi tror väl inte på den, därför att vi, som statsministern påminde om, i vår ungdom upplevde misslyckandet då man skulle införa sanktioner mot Italien efter dess angrepp på Abessinien. Vi upplevde då först tron på en samlad aktion, och vi glädde oss, men vi upplevde med stor bitterhet misslyckandet. Vi minns väl, en del av oss, hur Kerstin Hesselgren ensam talade för hjälpen till Abessinien. Vi minns hennes fråga: »Vad tänker ni göra? 50 nationer låter ett litet land erövrats och utplånas. Hur kan ni efter detta våga hoppas att någon liten nation skall känna sig trygg i framtiden?» Vi minns, och det är väl detta som gör att vi nu känner vånda, när gas ånyo kommer till

användning i krig. Herr Möller har redan påmint om hur gas senast användes i överfallet på Abessinien.

Men, herr talman, jag begärde egentligen ordet för att ge uttryck åt förhoppningen att aktionen till förmån för Albert Luthuli skall få framgång. Det är en aktion i samhörighetens tecken, och bakom den står personer som representerar vitt skilda världsåskådningar. Den sydafrikanska regeringen kan genom att återge Albert Luthuli hans rörelse- och yttrandefrihet visa att den inte fullständigt förlorat respekten för mänskliga och demokratiska rättigheter. Nobelpristagarna ger endast uttryck för den världsopinion som vill förverkliga FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna. Jag vågar hoppas att den svenska regeringen i möjligaste mån skall stödja deras aktion till förmån för en av dem som förkroppsligar det fredliga motståndet mot det råa och fördomsamma rashatet.

Häri instämde fru *Hamrin-Thorell* (fp) och fröken *Mattson* (s).

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 40, angående anslag för budgetåret 1965/66 till vissa forskningsråd m. m., hänvisades propositionen, såvitt den avsåge anslag under nionde huvudtiteln, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 42, angående anslag för budgetåret 1965/66 till statskontoret m. m. och statens datamaskinfond.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 60, angående reform av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt m. m., hänvisades propositionen, såvitt den avsåge förslag till stats-

Ang. Sveriges utrikes- och handelspolitik
tjänstemannalag, till konstitutionsutskottet och i övrigt till lagutskott.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 64, angående vissa byggnads- och markfrågor inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 65, angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., hänvisades propositionen, såvitt den avsåge jordbruksdepartementet, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till utrikesutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 68, med anhållan om yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling vid dess sextonde ordinarie möte antagna rekommendationer och resolutioner.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 70, angående blind- och dövskoleväsendets organisation m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 71, med hemställan om riksdagens samtycke till förordnande angående fortsatt valutareglering; och

nr 72, med förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 73, angående reglering av sockernäringen.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 75, angående vissa frågor rörande vård och undervisning av rörelsehindrade barn m. m.

Om upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken — Om tillskapande av nedrustningszoner

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 76, med förslag till lag om elevhem för vissa rörelsehindrade barn m. fl.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 83, angående den framtida verksamheten vid Törefors aktiebolag med flera statliga företag; samt

nr 104, angående anslag för budgetåret 1965/66 till byggnadsarbeten vid universiteten och vissa högskolor m. m.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 105, angående ytterligare utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65, hänvisades propositionen, såvitt den avsåg jordbruksdepartementets verksamhetsområde, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades motionen nr 647 till lagutskott, motionerna nr 648 och 649 till statsutskottet samt motionen nr 650 till lagutskott.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

Om upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken

Föredrogs ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 1, i anledning av motioner om upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken.

I en i första kammaren av herrar Lager och Adolfsson väckt motion, nr 1, samt en i andra kammaren av herr Hermansson m. fl. väckt likalydande mo-

tion, nr 1, vilka hänvisats till utrikesutskottet, hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till regeringen skulle hemställa, att denna måtte taga initiativ till upprättandet av fasta diplomatiska förbindelser med Östtyskland.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionerna I: 1 och II: 1 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Med hänvisning till vad jag anförde i den föregående debatten ber jag att få yrka bifall till motionerna nr I: 1 och II: 1.

Herr ELMGREN (s):

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av utrikesutskottets utlåtande nr 2, i anledning av motioner om en internationell fredskår i FN:s regi, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om tillskapande av nedrustningszoner

Föredrogs ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 3, i anledning av motioner om tillskapande av nedrustningszoner.

Till behandling hade utrikesutskottet förehaft en i första kammaren av herrar Lager och Adolfsson väckt motion, nr 74, samt en i andra kammaren av herr Hermansson m. fl. väckt likaly-

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

dande motion, nr 99, i vilka motioner anhållits, att riksdagen i skrivelse till regeringen måtte begära initiativ i För-
enta Nationerna och på annat sätt för
att befordra tanken att skapa nedrust-
ningszoner som ett led i ansträngning-
arna att uppnå allmän och total av-
rustning.

Utskottet hade i det nu föredragna ut-
låtandet på återopade grunder hem-
ställt, att motionerna I: 74 och II: 99
icke måtte föranleda någon riksdagens
åtgärd.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Med hänvisning till den
motivering som angives i motionerna
ber jag att få yrka bifall till våra mo-
tioner nr I: 74 och II: 99.

Herr ELMGREN (s):

Herr talman! Jag hemställer om bifall
till utskottets utlåtande.

Efter det överläggningen förklarats
härmed slutad, gjordes enligt de därun-
der framkomna yrkandena proposition-
er, först på bifall till utskottets hem-
ställan samt vidare på bifall till de i
ämnet väckta motionerna; och förkla-
rades den förra propositionen, vilken
förnyades, vara med övervägande ja
besvarad.

**Ang. radio- och televisionsmonopolet,
m. m.**

Föredrogs ånyo andra lagutskottets
utlåtande nr 18, i anledning av väckta
motioner om reklamfinansierad televi-
sion, m. m., och om fri etablering för
radio- och televisionsanläggningar.

I följande fyra, inom riksdagen väck-
ta motioner hade behandlats frågor om
radio- och televisionsmonopolet samt
om reklamfinansiering av televisionen,
nämligen

1) de likalydande motionerna nr 325
i första kammaren av herr *Virgin m. fl.*
och nr 386 i andra kammaren av herr
Heckscher m. fl. samt

2) de likalydande motionerna nr 505
i första kamaren av herr *Ernulf m. fl.*
och nr 639 i andra kammaren av herr
Wedén m. fl.

Det förstnämnda motionsparet hade
hänvisats till lagutskott såvitt anginge
lagstiftning och i övrigt till statsutskot-
tet medan de sistnämnda båda motio-
nerna i sin helhet hänvisats till lagut-
skott. I den mån motionerna hänvisats
till lagutskott, hade de tilldelats andra
lagutskottet.

I motionerna I: 325 och II: 386 hade
yrkats, såvitt nu vore i fråga, att riks-
dagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t
hemställa, att förslag snarast måtte fö-
reläggas riksdagen till dels lagstiftning
om fri etableringsrätt av radio- och te-
levisionsanläggningar samt de med den
fria etableringsrätten sammanhängande
förändringarna inom opinionsrätten,
dels lagstiftning om inrättande av en
auktoriseringsnämnd i enlighet med de
i motionerna framförda riktlinjerna.

I motionerna I: 505 och II: 639 hade
föreslagits, att riksdagen skulle besluta
hemställa till Kungl. Maj:t om tillsättan-
de av en allsidig utredning för att för-
utsättningslöst klarlägga:

A. de förändrade förutsättningarna
för och aspekterna på ett radio- och TV-
monopol vilka den snabbt fortgående
tekniska utvecklingen på detta område
medförde, samt vidare

B. olika alternativ för och konse-
kvenser av reklamfinansierade radio-
och TV-program, bland annat möjlighe-
terna att sänka licensavgifterna.

Utskottet hade i det nu ifrågavaran-
de utlåtandet av angivna orsaker hem-
ställt, att förevarande motioner, nämli-
gen

1) motionerna I: 325 och II: 386, så-
vitt de hänvisats till lagutskott, samt

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

2) motionerna I: 505 och II: 639, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Edström, HübINETTE, Sörenson, Rimmerfors, Ringaby* och *Ullsten*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

A) att riksdagen i anledning av förevarande motioner, nämligen

1) motionerna I: 325 och II: 386, såvitt de hänvisats till lagutskott, samt

2) motionerna I: 505 och II: 639, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning med uppgift att i enlighet med de riktlinjer som reservanterna anfört framlägga förslag dels om reglerna för etablering av radio- och TV-företag vid sidan om det statliga företaget samt för tryggande av erforderlig insyn från samhällets sida, dels om de former i vilka reklam borde kunna ordnas i radio och TV;

B) att motionerna i samma delar, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad reservanterna hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr talmannen yttrade, att överläggningen vid förevarande utlåtande jämväl finge omfatta statsutskottets utlåtande nr 9, punkten 3, såvitt avsåge ljudradio- och televisionsverksamheten.

Herr HÜBINETTE (h):

Herr talman! Ingen kan förneka att radio och television utgör vår tids till omfattningen viktigaste massmedia. Därav följer att det ligger makt uppå att dessa organ i samhället handhas på ett ur medborgarnas synpunkt objektivt och stimulerande sätt. Hittills har Sveriges radio haft monopol på verksamheten här i landet, ett monopol som givetvis har syftat till att med de resurser som statsmakterna ställer till för-

fogande ge svenska folket den information och den stimulans som ligger inom den för företaget ekonomiskt möjliga gränsen.

Man kan fråga sig om det är möjligt för Sveriges Radio att med denna beroendeställning till statsmakterna ändå fungera fullt objektivt. Många anser att en fundamental förutsättning för en verklig opinionsfrihet är ett ekonomiskt oberoende. Mot bakgrunden av detta, herr talman, har det i år och flera år tidigare väckts förslag om att skapa en fri etableringsrätt för radio och television. Av för mig oförklarlig anledning anser sig regeringen, enkannerligen det socialdemokratiska partiet, förhindrad att villfara en sådan begäran. Den nu sittande radioutredningen kunde inte ens av kommunikationsministern, då tilläggsdirektiv utfärdades, få möjlighet att pröva framförda synpunkter. Hans motiv var på intet sätt bärande. Det är beklagligt att denna begränsning av utredningens arbete har uppkommit. Motiveringen var bl. a. att kommersiell television är ägnad att sänka programstandarden och risken för otillbörlig reklam i programproduktionen.

Vad det gäller programstandarden kan man fråga sig, om det monopolföretag som nu handhar denna verksamhet verkligen har den standard som svenska folket kan kräva. Kravet på frihet i etern leder sannolikt till att i början endast ett konkurrerande företag bildas. Reklamfinansiering torde därvid bli den naturliga inkomstkällan för ett oberoende bolag. Däremot är jag inte beredd att godtaga reklam i Sveriges Radio som ett alternativ till reklam i fria och konkurrerande företag.

Vad årets reservanter i andra lagutskottet syftar till med sin reservation i ärendet är i första hand att få en snabb utredning till stånd, som skulle pröva dels reglerna för etablering av radio och television vid sidan av det statliga företaget samt tryggheten av erforderlig tillsyn från samhällets sida,

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

dels formerna för reklam i dessa media. Vi tror oss veta att det mycket väl ligger inom de ekonomiska och organisatoriska möjligheternas ram att ordna detta. Vi kan därför inte acceptera utskottsmajoritetens förenkling av frågan, då den helt lakoniskt konstaterar att intet har inträffat som föranleder en omprövning. Ett märkligt förhållande har ju inträffat sedan presstödsfrågan har blivit aktuell. Å andra sidan säger man sig behöva pumpa in statspengar i en tynande eller ekonomiskt svag tidningspress för att få en allsidig information till allmänheten. När det gäller radio och television behövs det dock bara ett organ.

Ja, herr talman, jag har med detta velat yrka bifall till reservationen vid andra lagutskottets utlåtande nr 18.

Herr **HOLMBERG** (h):

Herr talman! Andra lagutskottets utlåtande nr 18 är ju ett tunt utlåtande om en mycket betydelsefull principfråga, nämligen huruvida vi skall ha en fri eller bunden opinionsbildning här i landet. Kanske just på grund av att utlåtandet är så tunt, skall jag, herr talman, be att få något mera utveckla de motiv som ligger bakom den reservation som är avgiven, motiv som också återfinns i en i ämnet av högerpartiet väckt partimotion.

Utlåtandet börjar med ett konstaterande, nämligen: »Sedan år 1925 har Sveriges radio aktiebolag eller dess föregångare Aktiebolaget Radiotjänst haft monopol på rundradioverksamhet i landet.» Det är ett till synes orubbligt konstaterande, som utskottets majoritet använder sig av för att avvisa motionskravet på fri etablering av radio- och televisionsanläggningar. Sedan erinras i snabb följd om att monopolprincipen anyo slogs fast år 1956 och att kommunikationsministern år 1962 i tilläggsdirektiv till 1960 års radioutredning inte var beredd att låta utredningen förutsättningslöst pröva, huruvida det

nu inte vore tid att bryta detta fyrtioåriga monopolinnehav. Detta statiska sätt att se på radions och televisionens betydelse och dess roll i det moderna samhället är, såvitt jag förstår, komprometterande för utskottsmajoriteten, som ju består av de socialdemokratiska ledamöterna jämte centerpartiets ledamöter, vilka ju i andra sammanhang vill följa med och påskynda den tekniska och kulturella utvecklingen.

Radio och TV har numera fått en unik ställning bland massmedia. Det är det massmedium som har större räckvidd än något annat. TV når omkring 80 procent av Sveriges befolkning. Det är det massmedium som har större genomslagskraft än både film och tidningar. Det är det massmedium som just på grund av den starka anknytningen till statsmakterna uppfattas ha en särskild auktoritativ för att inte säga officiell karaktär, inte minst när det gäller nyhetsförmedling eller information om aktuella samhällsproblem.

Mot denna bakgrund är varje jämförelse med eller erinran om de förhållanden som rådde 1925, då kristallmottagarna och hörlurarna var så populära, omöjlig att göra. Utskottets erinran om 1925 års beslut är därför närmast ett tecken på att man inte ser den revolutionerande förändring på massmedias område som inträtt under de senaste 40 åren.

Enligt vår mening bör den 40-åriga utvecklingen sedan 1925 leda till en ny bedömning av radio och TV, precis på samma sätt som skedde i fråga om tidningarna, då den tekniska processen för tidningarnas framställning utvecklades och detta ledde till att tidningarna från att ha varit förbehållna en ganska liten grupp människor numera går ut i miljonupplagor.

Enligt den uppfattning som vi har hävdad i högerpartiets motion är det nu nödvändigt att snarast likställa radio och TV med övriga massmedia, alltså med tidningarna och kanske ock-

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

så med filmen. Det innebär med andra ord att vi utgår från att även radio och TV måste betraktas som ett klart opinionsbildande medel som inte bara har till uppgift att spegla den allmänna debatten eller händelseutvecklingen i samhället. Detta leder till att radio och TV även som företagsform bör stå inte bara formellt utan även praktiskt fri från statsmakterna. Det innebär också att Sveriges Radio och TV i likhet med tidningarna skall arbeta under en naturlig konkurrens med annat eller andra radio- och TV-företag. Inte minst det sista kravet är det nödvändigt att uppfylla om opinionsbildningen verkligen skall bli fri i det här landet.

Dessa krav kan inte uppfyllas av ett statsinflueraat bolag. Tag exempelvis frågan om radions och televisionens opinionsbildande effekt här i landet. Då visar det sig att den monopolsituation som Sveriges Radio befinner sig i kräver objektivitet när det gäller programmets såväl produktion som sändning. I praktiken kan emellertid detta krav inte uppfyllas, eftersom det inte finns några reella möjligheter att konsekvent utforma programmen så att de inte har någon opinionsbildande effekt. Resultatet har blivit att man i stället för att få fram en medveten opinionsbildning får en slumpmässig opinionsbildning, som dessutom förnekas av utskottsmajoriteten.

Till detta kommer att det inte finns någon som är rättsligen ansvarig för denna opinionsbildning, eftersom radio och TV står utanför tryckfrihetsförordningen. Slutligen saknas också förutsättningarna för att genom praktisk insyn i Sveriges Radios programverksamhet, dess ekonomiska planering och liknande saker få ett grepp över vad som egentligen sker. Sveriges Radio är ju ett bolag som inte har offentlig redovisningsskyldighet. Man kan med andra ord säga att Sveriges Radio har alla den offentliga förvaltningens

nackdelar som beroende till statsmakterna medför utan att ha de fördelar som offentlighetsprincipen ger.

Denna ganska mörka principiella beskrivning av Sveriges Radios situation får naturligtvis inte tolkas på det sättet att Sveriges Radio inte i åtskilliga fall presterar ett gott resultat med individuellt sett skickliga program. Men monopolsituationen kan inte försvaras under åberopande av att det finns duktiga tjänstemän som försöker göra det bästa möjliga av en omöjlig situation.

Vart denna utveckling på längre sikt kan bära hän, om inte ett naturligt konkurrensmoment till Sveriges Radio införes, visar åtskilliga internationella jämförelser från länder där det förekommer statskontrollerade radioföretag. Ett näraliggande exempel är Frankrike, där åsikter som passar de makt-havande får prioritet och där oppositionen inte får samma möjligheter att framträda. Jag tänker exempelvis på de Gaulles motståndare Gaston Deferre, som hade mycket svårt att komma fram i den officiella franska televisionen.

Här i Sverige har man inte kunnat kartlägga de eventuella sidoinflytelser som kunnat förekomma i fråga om Sveriges Radio. Men exempel finns och kan hämtas från utvecklingen av Sveriges Radios driftbudget, som nu utsatts för mycket hårda besparingar. Man kan alltså diskutera Sveriges Radios beroende av statsmakterna även från de rent principiella synpunkterna. Så har exempelvis Sveriges Radio — det framgår av statsutskottets utlåtande — varit tvunget att göra betydande besparingar med därav följande försämringar av programmets kvalitet och omfattning på grund av regeringens direktiv om utbyggnad av P2 inom ramen för nuvarande licensmedel. Dessa ingrepp från regeringens sida har — just på grund av att Sveriges Radio är ett monopolföretag — lett till att allmänheten inte får valuta för de stora summor som den lagt ned i TV-appa-

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

rater, anskaffning av radioutrustning, antenner och sådant eller som den betalar in i form av licensmedel.

Försämringen av programstandarden har kanske också sin orsak i att Sveriges Radio endast egenproducerar mellan 60 och 65 procent av vad som sänds mot kanske cirka 85 procent i andra stora länder.

Någon klar redogörelse för hur dessa besparingsåtgärder påverkat Sveriges Radios program och sändningar finns tyvärr ännu inte. Orsaken är kanske att radioutredningens material av någon anledning fördröjts. Den tanken ligger onekligen snubblande nära att regeringen med välvilja sett att radioutredningen ännu inte redovisat eventuellt besvärande fakta om både nuvarande ekonomiska förhållanden och den framtida kostnadsutvecklingen. Det kanske i själva verket är så att kommunikationsminister Skoglundts tidigare avgivna löften att licensavgifterna inte skall höjas under 1960-talet inte kan hållas.

Jag vill emellertid inte, som utskottet gjort, övervärdera betydelsen av att radioutredningen så småningom kommer fram till ett resultat. Tvärtom tror jag att det kommer att visa sig att radioutredningens material på sätt och vis blir fullständigt intresselöst ur de principiella synpunkter som vi lagt på problemet. Radioutredningens direktiv — och kanske framför allt tilläggsdirektiven som herr Hübinette berörde — undanröjde nämligen möjligheterna för utredningen att ta upp själva kärnfrågan, frågan om behovet av att bryta radiomonopolet och få till stånd konkurrerande radio- och televisionsföretag.

Jag skulle vilja sammanfatta detta mycket enkelt och säga att vår utgångspunkt är frihet i etern. Det är därför som vi vill ha en ny utredning som tar upp principkravet på fri etableringsrätt och på klar insyn i den del av radio- och TV-verksamheten som ju ändå kommer att drivas i form av statlig företagsamhet. Vi har förutsatt att

detta utredningsarbete bedrivs så snabbt att förslag kan föreläggas 1966 års riksdag. Resultatet av en sådan utredning bör knappast kunna bli annat än att det även i Sverige bör finnas radio- och televisionsföretag vid sidan av det statliga företaget. Därmed åstadkommes något som alla önskar, inte bara vi som sitter i riksdagen, utan kanske framför allt de som sitter vid radio- och TV-apparaterna, nämligen en bättre kvalitet på programmen och en mera omfattande programsändning.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen till utskottsutlåtande nr 18.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Då det gäller frågan om reklamfinansierad TV samt slopandet av det nuvarande radio- och TV-monopolet, spelar givetvis finansieringsfrågan en stor roll, såsom redan framhållits av herrar Hübinette och Holmberg. Men såvitt jag förstår spelar själva utvecklingstrenden en än större och än viktigare roll. Den tekniska utvecklingen ger oss numera så många och varierande möjligheter att använda de bägge medierna, att av gammalt som självklara angivna distinktioner ej längre är relevanta.

Sluten-krets-TV får en allt större betydelse i undervisningen, såväl den lägre som den högre. En slinga kan läggas ut inom en institution men lika väl utsträckas till ett helt universitetsområde eller en hel skolkommun. Den är fortfarande sluten, d. v. s. icke-rundradio. Men praktiska skäl kan tala för att ersätta slingan med en svag TV-sändare, som inte stör eftersom den har begränsad räckvidd. Då blir det rundradio. Skall det då bli Sveriges Radios angelägenhet? I Malmö har ett affärsföretag programverksamhet med TV i sluten krets för 5 000 hushåll. Man vill utsträcka den till flera. När blir en sådan företeelse rundradio och därmed förbjuden? I Stockholm har ett bildningsförbund fått tillfällig licens att

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

under någon vecka i experiment- och informationssyfte bedriva viss programverksamhet med undervisning på TV P2-kanalen. Dessa sändningar kan vem som helst inom området ta in på sin apparat.

Över huvud taget pekar allt på en så mycket mera flexibel användning av radio och TV i framtidens samhälle, att det vore orealistiskt att då räkna med ett strikt fixerat rundradiomonopol efter nutida modell. Det borde vara självklart att reklamfrågan inför en sådan utveckling får en förutsättningslös och allsidig belysning.

Det har tyvärr blivit så, att frågan om reklam i radio och TV blivit så att säga infekterad och omgiven av en mängd mycket vaga föreställningar och även vanföreställningar. När man tar fram utländska exempel spelar skräckmålningen av förhållandena i USA stor roll. Få radio-TV-lyssnare i vårt land vill ha det amerikanska systemet överfört hit. Det finns dock betydligt bättre lösningar av reklamfrågan, t. ex. i Västtyskland, men erfarenheterna av sådana typer av reklam har vi inte fått höra. Kravet på utredning av monopol- och reklamfrågorna bottnar främst däri, att det är väsentligt för debatten om hur radio- och TV:s mycket stora möjligheter skall utnyttjas och i vilken takt de skall tas i anspråk. Utredningskravet är alltså först och främst en fråga om konsekvent inventering av framtidsmöjligheterna. Det är orimligt att ett dogmatiskt ställningstagande från början skall låsa utvecklingen. Frihet i etern måste här absolut bli framtidens melodi även i vårt land.

Med den motiveringen yrkar jag bifall till den reservation, som är fogad till andra lagutskottets utlåtande nr 18 och som innebär framställning till Kungl. Maj:t om en skyndsam utredning av detta ärende.

Eftersom vi nu här också har att debattera statsutskottets utlåtande nr 9, punkten 3, skulle jag vilja tillägga några ord.

Statsutskottets majoritet skriver under denna punkt: »Vad motionärerna därvid anfört till stöd för sina yrkanden finner utskottet i och för sig värt beaktande», men utskottet anför sedan »att det med hänsyn till det förhållandet, att 1960 års radioutredning inom kort väntas avge sitt huvudbetänkande anser, att i avvaktan därpå återhållsamhet bör iakttagas i fråga om ytterligare utbyggnad av programproduktionen» inom såväl ljudradio som TV och att man därför nu ej bör öka anslaget. Detta är ju ingenting annat än ett de obotfärdigas förhinder.

Vad motionärerna anfört beträffande de berättigade kvalitetskrav, som bör ställas på radio och TV, har ej på något sätt bemötts. Departementschefen nedprutar vad Sveriges Radio begärt. Detta kommer att väsentligt begränsa möjligheterna att förbättra programkvaliteten, något som är ett allmänt önskemål hos flertalet lyssnare och tittare. Såväl Sveriges Radio som radioutredningen har starkt framhållit vikten av att konsolidera verksamheten på sådant sätt att produktionsapparaten inte blir underdimensionerad, när starten av TV:s program 2 skall börja förberedas. Medelsanvisningen bör därför ej bestämmas till lägre belopp än vad radioutredningen föreslagit, d. v. s. 112 miljoner kronor.

Detta är just det som den med b be-tecknade reservationen under statsutskottets utlåtande nr 9 punkt 3 innebär.

Herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag har begärt ordet närmast av den anledningen att herr Holmberg i sitt inlägg gjorde det påståendet att jag medvetet har försökt förhindra den sittande radioutredningen att lägga fram sitt betänkande tidigare än vad som nu är utsagt, nämligen till den 7 april — om jag minns alldeles rätt. Jag vill säga att jag har talat med utredningens ordförande, landshövding Åman, vid åtskilliga tillfällen under det

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

senaste halvåret och sagt honom att jag helst såg, att utredningen kunde bli klar så snart det över huvud taget var möjligt, men kammarens ledamöter bör vara medvetna om att det här gäller ett utredningsmaterial på 500 å 600 sidor. Det är ett material som inte är så lätthanterligt, och det innehåller dessutom åtskilligt som är kontroversiellt.

Sedan gav herr Holmberg uttryck åt den uppfattningen, att jag inte ville ha fram detta betänkande före dagens debatt, eftersom jag i något anförande skulle ha sagt att licensen inte skulle ändras under hela 1960-talet. Jag vet nu inte varifrån herr Holmberg fått det uttalandet; jag skall be att få citera vad som står i tilläggsdirektiven till radio-utredningen. Där står nämligen följande: »I ett tidigare sammanhang har jag redovisat en grov överslagskalkyl för televisionsrörelsens ekonomi under 1960-talet vid utbyggnad av ett andra televisionsprogram och under förutsättning av att nuvarande licensfinansiering bibehålles. Kalkylen utvisade bl. a. att man inom ramen för nu utgående licensavgift och utan att frånga den gällande principen för kontantfinansiering av investeringarna skulle kunna finansiera utbyggande och drift av ett andra televisionsprogram fram mot slutet av 1960-talet.» Observera skillnaden mellan orden »fram mot slutet av 1960-talet», och herr Holmbergs käcka påstående »under hela 1960-talet»!

Sedan vill jag göra herr Holmberg uppmärksam på att vad jag har sagt i direktiven är ett referat av kalkyler som är gjorda och där jag själv alltså inte har tagit någon bestämd ståndpunkt. Jag har bara sagt att det föreliggande materialet ger vid handen att man skulle kunna bibehålla de nu gällande licensavgifterna fram mot slutet av 1960-talet. Det var ett referat som jag förde in i utredningsdirektiven, medan herr Holmberg säger — eftersom det passar honom just nu — att detta är ett löfte från min sida att någon höj-

ning av licensavgiften under hela 1960-talet inte skall komma i fråga.

Jag har, herr talman, velat göra denna kommentar med anledning av vad herr Holmberg har anfört.

Herr HOLMBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Skoglund var tydligen mycket känslig för antydning om att han med en viss tillfredsställelse såg att utredningsresultatet inte låg på riksdagens bord i dag så att vi kunde ha med det vid själva behandlingen av ärendet. Jag sade inte att statsrådet Skoglund medvetet förhindrat detta, utan jag sade att han såg detta med en viss tillfredsställelse.

Jag skall emellertid använda uttrycket »medvetet förhindra» i ett annat sammanhang. Enligt de tilläggsdirektiv jag tidigare refererade har statsrådet Skoglund medvetet förhindrat att utredningen fått gå in på kärnfrågan, nämligen om vi verkligen skall få en fri TV såsom en konkurrent till den statsägda radion och televisionen.

Vad sedan beträffar licenserna vill jag bara konstatera att man naturligtvis kan tolka uttalanden på olika sätt, men nu har vi alltså fått ett auktoritativt uttalande från statsrådet Skoglund om att han ingalunda intagit en bestämd ståndpunkt när det gäller TV-licensernas höjd under 1960-talet. Får jag tolka detta på det sättet att vi mot slutet av 1960-talet har att räkna med högre licensavgifter?

Herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Herr Holmberg bör inte tolka mitt uttalande i någon riktning. Det gäller ju här ett referat av en kalkyl som har gjorts och som jag har redovisat i direktiven. I dessa har jag inte uttalat någon som helst mening om denna kalkyl utan, som sagt, bara refererat den. Att lägga in något annat — både i direktiven och i vad jag nyss yttrade — är just något som herr Holmberg gjort sig skyldig till.

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

Nu försöker herr Holmberg glida över på ett annat område. Han var tydligen litet besvärad av den kritik som han hade riktat mot mig för att jag enligt hans mening skulle ha försökt försena utredningens arbete så att detta inte kunde föreligga färdigt vid dagens debatt. Herr Holmberg anser sig därför nu kunna konstatera att jag är tillfredsställd över att utredningens betänkande ännu inte är färdigt. Detta är en sådan där konst som man kan göra på den expedition där herr Holmberg har sin sysselsättning och som vi möter även i andra politiska sammanhang. Jag konstaterade ju bara att det material som utredningen har haft till sitt förfogande har varit så stort att det kräver både tid och arbete att sätta sig in i. Det finns nog ledamöter i utredningen som skulle kunna intyga, att det här varit fråga om en besvärlig materia.

Jag skulle inte alls ha haft någonting emot att utredningens betänkande hade förelegat färdigt nu. Jag har bett ordföranden att han skulle arbeta så snabbt som det över huvud taget var möjligt, men det skulle aldrig falla mig in att kommendera fram ett utlåtande till ett visst datum. En utredning måste ju ändå själv få bedöma, när den kan bli färdig med sitt arbete och kan redovisa det som ett avslutat sådant.

Herr **EDSTRÖM** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet säger här att utredningsmaterialet inte är så lätthanterligt och att det därför varit svårt att få fram utredningsresultatet snabbt. Mitt yrkande beträffande punkten 3 i statsutskottets utlåtande nr 9 innebär ju dock bara att medelsanvisningen skulle bestämmas till det belopp som radioutredningen redan har föreslagit. Den fortsatta utredningen kan väl inte utgöra hinder för att man behandlar utredningens redan avgivna delförslag.

Reservationen till lagutskottets utlåtande innebär att direktiven för utredningen skulle utvidgas till att även om-

fatta vad som är kärnpunkten. Jag kan fortfarande inte förstå — när man nu har denna utomordentliga utredning — att denna inte får vidröra denna kärnpunkt, nämligen om vi bör slopa radio-monopolet eller inte. Detta är, som jag redan framhållit, inte i första hand en finansieringsfråga, utan det är den tekniska utvecklingen som förändrar situationen. Det är denna utveckling som medför att radiomonopolet i vårt land blir mer och mer oförenligt med vårt demokratiska statsskick.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman: Jag skall inte ta upp insinuationerna om den expedition på vilken jag arbetar och som ju utgöres av högerpartiet. Det är klart att man kan uttrycka denna sak på olika sätt.

Jag vill i stället fråga statsrådet Skoglund hur jag egentligen skall tolka det av herr Skoglund gjorda referatet av en kalkyl beträffande licensmedlen. Det är gott och väl att lämna ett referat av en kalkyl, men det skulle onekligen vara intressant att höra om herr Skoglund, som ju är ansvarig för dessa frågor, också har en egen uppfattning om vad det svenska folket kan vänta sig när det gäller licensavgifterna för framtiden. Det är dock här fråga om en avgift, en börda, på den enskilde, som den enskilde gärna betalar om radio och TV gör en bra produkt men kanske tycker är för hög om produkten inte blir god. Det vore därför mera intressant att få ta del av en egen uppfattning från statsrådet Skoglund än ett referat. Ett sådant kan jag läsa själv.

Herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Jag förstår mycket väl att herr Holmberg kan läsa ett referat själv, men här var det fråga om att läsa det rätt.

Herr Holmberg frågar nu om jag inte skulle kunna ge honom en tolkning av vad jag har menat med detta referat.

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

Observera, herr Holmberg, att detta referat intogs i utredningens direktiv. Sedan har utredningen haft att arbeta efter dessa direktiv. Det är väl först när utredningens förslag föreligger, som vi får möjlighet att diskutera de olika förslag som kan komma fram från utredningen och från remissmyndigheterna. För dagen skall vi väl inte ha någon tolkningsövning. Herr Holmberg kan lugna sig. Onsdagen den 7 april avlämnas utredningen — klockan 14.15!

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Andra lagutskottet har inte tagit den sittande utredningen som underlag för sitt yrkande om avslag på dessa motioner. Det som yrkas i dessa motioner är nämligen inte föremål för utredning och omfattas inte av det man väntar på den 7 april klockan 14.15. Utredningen har inte haft att ta ställning till dessa båda frågor och kommer följaktligen av naturliga skäl heller inte att lägga fram något förslag i detta avseende. Vad utredningen i övrigt kommer med får vi ju möjlighet att diskutera vid ett senare tillfälle. Även om det inte kan bli innevarande år så är det ju möjligt att det kan bli 1966.

De som har varit uppe och talat för den till utskottsutlåtandet fogade reservationen har funnit, att utskottet varit alltför nonchalant vid sin behandling av de betydligt tjockare motioner, som har avlämnats, då det bara har lämnat det tunna betänkande som här föreligger. Eftersom det är exakt så, som det påpekades redan från början, nämligen att det råder en principiell skillnad i uppfattningen om vad som borde göras och vad som inte borde göras i fråga om radio och TV i Sverige, och eftersom frågan har behandlats tidigare och ståndpunkt har tagits i riksdagen vid tre tidigare tillfällen, så finns det ju ingen anledning att anstränga vare sig utskottets ledamöter eller tryckerierna

med att trycka ett tjockt betänkande, som ändå inte med hänsyn till sammansättningen inom utskottet kunde lända till någonting annat än ett avslag på föreliggande motioner.

Herr Hübinette sade redan i början av sitt anförande, att »av någon oförklarlig anledning» så kan regeringen, kanske i första hand regeringspartiet, inte vara med om eller acceptera önskemålet om en fri etableringsrätt. Jag förmodar att han också syftar till att anlita reklamen för finansiering.

Ja, men det har väl ändå gjorts ganska klart för motionärerna, att vi över huvud taget inte har någon tanke på att acceptera de principer för radio och TV som motionärerna har önskat, och då kan jag inte förstå att det skulle vara nödvändigt att använda åtskilliga sidor för att göra det ändå klarare, att vi fortfarande har den principiella uppfattningen att vi inte skall gå in på de principer som motionärerna önskar.

Jag kan inte för min del se att herr Holmbergs exempel från Frankrike har någon betydelse i detta sammanhang, eftersom det väl inte är på det sättet, att vi i Sverige kan konstatera att Sveriges radio och TV i någon mera påtaglig utsträckning har gynnat regeringspartiet. Jag tror inte att de olika partierna, möjligen med undantag för kommunisterna under vissa perioder, har kunnat känna sig åsidosatta. Sveriges Radio och TV har haft en strävan att bereda representanter för de olika partierna tillfälle att framföra synpunkter då sådana varit aktuella för den stora publiken, vilket inte betyder att Sveriges Radio har stått öppet vare sig för regeringspartiet eller några andra partier annat än vid sådana tillfällen då det — låt oss gärna säga det — med hänsyn till bedömningen inom Sveriges Radio eller efter påtryckning från partierna gemensamt har lämnats tid för sådana framföranden i radio eller TV. Om det är så i Frankrike att de Gaulle-partiet har ett större inflytande över radio och TV, ett sådant

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

inflytande som gör att regeringen faktiskt bestämmer den tid som skall få utnyttjas i politiskt syfte, så har vi ingen motsvarighet till detta här, och det kan följaktligen inte återopas såsom ett skäl för fri etableringsrätt.

Jag kan alltså inte finna att någon-ting har inträffat sedan frågorna senast behandlades, som skulle kunna för-änleda något ändrat ställningstagande från andra lagutskottets sida och jag förmodar heller inte från riksdagens.

Det är klart att man kan ömma för licensinnehavarna och dras med sam-
vetsförebräelser för att de förmodligen inte får valuta för sina pengar. Jag ty-
cker dock inte att det finns så starkt
underlag för det talet heller, eftersom
antalet licensinnehavare har utvecklats
mycket snabbare i riktning mot att hela
folket har tillgång till dessa båda mass-
media än man först räknade med. Spe-
ciellt när det gäller TV har vi räknat
med en betydligt långsammare utveck-
lingstakt än den som vi i dag kan kon-
statera, och det måste väl ändå ligga
någonting bakom denna snabba ut-
veckling i fråga om antalet licensinne-
havare. De finner med andra ord att
TV:n är någonting som tillhör livets
uppehälle och nödortf i sådan utsträck-
ning, att de anser sig kunna betala de
licenser som nu utgår för att ha till-
stånd att ha radio- och TV-apparater.

Jag har för egen del en känsla av
att resonemanget om att man skulle få
fritt utnyttja sin apparat, om reklam
tillåtes, är ett resonemang som inte in-
nehåller mer än högst halva sanningen.
Det är självklart, att de som betalade
reklamavgifterna skulle ta ut dem på
ett eller annat sätt. Det blir väl i regel
så, att de tas ut av konsumenterna, som
alltså fick betala för utnyttjandet av
sin TV- och radioapparat, även om inte
kostnaden var direkt synlig och kom
på en gång i form av en anmodan att
betala in avgiften till postverket.

De reklammöjligheter som redan
finns — annonser i tidningar och tid-
skrifter av olika slag samt mångt och

mycket som skickas ut till de olika
hushållen i form av broschyrer, smak-
prover och sådant — förefaller inte
för närvarande att ha misslyckats. Fö-
retagen blomstrar. De små försvinner
visserligen, men de skulle antagligen
inte kunna utnyttja reklammöjligheter-
na i TV och radio på grund av de höga
kostnaderna för sådan reklam.

Det är fråga om man inte i detta
sammanhang skulle kunna falla tillbaka
på den amerikanska ekonomens ord i
boken Överflödets samhälle, som kom
för några år sedan. Han konstaterade,
att när de allmänt kända behoven var
fyllda, så fick man använda mycket
stora reklamresurser för att övertyga
folk om nödvändigheten att köpa även
det de inte själva kände behov av.
Följaktligen tror jag inte, att den bris-
tande köpvilligheten hos publiken i och
för sig utgör något argument för det
tillskott till reklammöjligheterna, som
man här nu talar för.

Resultatet av andra lagutskottets be-
handling av denna fråga skulle alldeles
säkert inte ha blivit annorlunda om det
hade varit ytterligare några sidor i
betänkandet för att ta upp alla de olika
motiv som motionärerna har framfört
för sina yrkanden. Vi har funnit att
det räcker med att hänvisa till att frå-
gan har behandlats vid tre tidigare till-
fällen och att ingenting inträffat, som
man behöver förutsätta skulle för-
änleda ändring i den uppfattning, som
tidigare konstaterats inom riksdagen.

Jag tror inte att människorna i all-
mänhet känner ett så stort behov att
få fri etableringsrätt och reklam i TV.
Det är de som vill utnyttja dessa möj-
ligheter, som känner behovet, men jag
är inte alldeles säker på att konsumen-
terna, innehavarna av TV och radio-
apparater i allmänhet eller ens någon
större minoritet känner ett sådant be-
hov.

Med dessa ord, herr talman, ber jag
att få yrka bifall till utskottets hem-
ställan, som innebär avslag på motio-
nerna.

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

Herr HÜBINETTE (h) kort genmäle:

Herr talman! När jag begärde ordet hade herr Strand inte utvecklat sina synpunkter till fullo, utan det var bara första avsnittet som då var avklarat.

Jag ville veta vad som ligger bakom de principer som utskottet anför och vad de har för motivering. Vi fick nyss en motivering när det gällde reklamfinansiering. Där säger herr Strand, att konsumenterna ändå får vara med och betala, eftersom man inte kommer ifrån kostnaden. Men vad finns det för motivering för att ha monopolet kvar? Varför vill herr Strand inte medverka till att bryta monopolet?

När vi samtidigt har statsrådet Skoglund här kunde det vara intressant att också få veta, varför utredningen i sina tilläggsdirektiv inte fick uppgift att ta ställning till dessa problem. När utredningen ändå fungerade, hade det väl varit lämpligt att den fått penetrera frågan i hela dess vidd.

Herr EDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är ledsen över att polemisera mot herr förste vice talmannen, men jag anser det nödvändigt att litet komplettera vad han sade om utvecklingen.

Det var blott en sida av utvecklingen, som herr förste vice talmannen berörde, men det finns också en annan sida av densamma, som vi aldrig kan komma ifrån och som jag var inne på ett par gånger under mitt första anförande.

Det är den tekniska utvecklingen i vår tid. Den gör det allt omöjligare med monopol i ett tekniskt utvecklat land som vårt, där man redan nu finner så många former av radio och TV, som rent lokalt kan användas, men som inte får användas i någon större omfattning därför att det strider mot monopolet.

Detta blir med hänsyn till teknikens utveckling ett alltmer svårlost problem. Det är på den punkten den största frågan uppställer sig: Hur skall vi i läng-

den kunna ha ett monopol för dessa massmedia, som är så oerhört viktiga för samhällsutvecklingen?

Ett demokratiskt samhällsskick kan inte försvara statliga monopol i onödan, och här, om något, har vi ett onödigt statligt monopol.

Herr förste vice talmannen STRAND (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är inte säker på om riksdagen hade behandlat och avslagit motioner med samma innehåll som de motioner, som vi i dag behandlar, när tilläggsdirektiven skrevs åt radioutredningen. Det var nämligen år 1962 som motionerna första gången behandlades, och det var samma år som tilläggsdirektiven lämnades till radioutredningen, men tidsföljden mellan de båda händelserna känner jag inte till.

I varje fall har det sedermera konstaterats, att det inte finns något intresse hos majoriteten av riksdagsledamöterna för att kosta på någon utredning av de här frågorna. Om man ändå skulle göra en utredning, skulle det väl få samma karaktär som det man skämtsamt brukar säga: »samla handlingarna i alfabetisk ordning och kasta bort dem». Det skulle väl vara ungefär samma sak i det här fallet, om man på förhand är på det klara med att det i varje fall för närvarande inte finns något intresse vare sig för den fria etableringsrätten eller för reklamfinansierad radio och TV. Man skall väl inte kosta på utredningar i frågor, om vilka man redan från början vet att de inte kan resultera i något annat än avslag.

Herr Hübinette tyckte att han fann någon liten förklaring till en detalj i motiven som åberopas för anslag men inte för den andra. Han fick klart för sig att i varje fall jag hade en motivering i finansieringsfrågan till att inte vilja anlita reklamfinansiering, nämligen att den i stort sett inte skulle innebära någon avlastning för konsumenterna — däremot hade jag inte talat om

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

varför jag inte ville vara med om att avskaffa monopolet.

Jag ansluter mig helt till den uppfattning som såväl herr Hübinette som herr Holmberg framförde i början av sina respektive anföranden, nämligen att dessa media förmodligen är de som har den största räckvidden. En fri etableringsrätt skulle inte kunna utnyttjas av alla som hade ett behov av att komma till tals med allmänheten, och det finns farhågor för att den i första hand skulle utnyttjas av dem som har de största resurserna. Jag tycker att även dessa tills vidare kan nöja sig med den tid de kan få i våra monopoliserade massmedia radio och TV, intill dess att vi mera allmänt har blivit övertygade om att det finns behov av att släppa den nuvarande ordningen både i fråga om monopolet och i fråga om finansieringsformen.

Herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr Hübinette riktade en direkt fråga till mig, varför inte radio- och TV-utredningen fick i uppdrag att utreda den sak vi just nu diskuterar.

Det beror helt enkelt därpå, att riksdagen och regeringen hade uppfattningen att den inte borde göras till föremål för utredning. Regeringens motivering för detta framgår av de relativt utförliga nio sidor långa direktiv som regeringen tillställde utredningen.

Herr **HÜBINETTE** (h) kort genmäle:

Herr Strand presterade nyss en märklig sak, tycker jag. Herr Strand sade, att man visste att det under alla förhållanden skulle bli avslag på en propå om fri etableringsrätt och ett brytande av monopolföretaget, så det var inte lönt att tillsätta någon utredning som skulle syssla med de sakerna.

Kommer sålunda utredningar till bara när det socialdemokratiska partiet på förhand har bestämt sig för att acceptera vad utredningarna kommer fram till? Är det omöjligt att ni kan ta argument från en utredning?

Fröken **MATTSON** (s):

Herr talman! Det har under denna debatt gång på gång varit genom mitt sinne att jag efter den 7 april på ett helt annat sätt blir i stånd att ta upp en debatt med herr Hübinette, herr Edström och högerens partisekreterare. Det hör till god ton att den som sitter i en utredning inte i förväg tar till orda om det som utredningen gäller. Både vi två ledamöter i utredningen från första kammaren och de två andra från andra kammaren som är här för närvarande har endast kunnat lyssna till debatterna i dag.

Jag tror det kan vara på sin plats att säga ifrån att utredningens arbete har varit mycket omfattande och såvitt jag kan bedöma oerhört ansträngande. Utredningen har inte endast utarbetat det betänkande på i det närmaste 700 sidor, som kommer att lämnas den 7 april, utan den har därtill redan lämnat en hel rad delbetänkanden, om våra sändningar till utlandet, om konsumentupplysning i televisionen, om radions och televisionens förhållande till forskningen och om radion och televisionen som samhällsfostrare — utredningar som kapitelvis ingår i betänkandet.

Vi har arbetat så snabbt vi har kunnat och är närmast förvånade över att vi redan den 7 april blir i stånd att lämna fram betänkandet. Vi hade först satt upp målet att bli färdiga den 1 mars. På grund av att nya tabeller tillkommit och nya sifferuträkningar måste göras har vi emellertid inte blivit i stånd att avlämna utredningen tidigare än den 7 april.

Jag vill gärna att detta blir omvittnat från denna talarstol. Därutöver vill jag göra några randanmärkningar.

När herr Edström betecknar radiomonopolet såsom icke passande vår svenska demokrati och herr Holmberg talar om vårt statskontrollerade radioföretag blir jag onekligen ganska betänksam. Både herr Holmberg och herr Edström har säkerligen fullt klart för sig, även om det inte nu sagts ut i dagens debatt,

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

att de norska och danska radioföretagen — och ingen ifrågasätter våra grannländers aktivt verkande och mycket rationella demokratier — är på ett helt annat sätt än vårt svenska radioföretag direkt knutna till statsmakterna. Ändock fungerar både de och demokratin utomordentligt väl.

Vi har i Sverige ett radioföretag, i vilket representanter för folkrörelserna, pressen och det svenska näringslivet ingår såsom aktieägare. Man kan väl då i rimlighetens namn inte såsom herr Holmberg gjorde jämföra detta med det statskontrollerade radioföretag som finns i Frankrike t. ex. Såvida jag inte är fel underrättad är chefen för den franska radion och televisionen anställd i det statliga franska informationsministeriet. Han har rätt att när som helst avbryta en sändning. Han kan dekretera att man skall sätta in ett visst inslag som från regeringshåll bedöms som det bästa. Vi har i Sverige en särskild radiostyrelse. I den sitter — det är sant — representanter för statsmakterna, men där sitter också i lika stor utsträckning representanter för folkrörelserna, näringslivet och pressen. Jag tycker att man bör ha detta fullt klart för sig när man lyssnar till denna debatt, under vilken man kommit med minst sagt överord.

Jag vill, herr talman, bara göra dessa korta randanmärkningar till den debatt som förts i dag — vi får säkerligen tillfälle att längre fram många gånger återkomma till frågan. Därutöver vill jag dock påpeka ett par saker.

Det talas här om radions och speciellt televisionens opinionsbildande förmåga. Vi vet i dag alltför litet härom. Det har från många håll, från statsvetenskapliga forskare, från radio- och TV-nämnden och även från pressen, varit en ofta uttalad önskan att massmediaforskningen i vårt land skulle bli mer omfattande och ges större resurser än vad den har i dag. Vi vet faktiskt inte mycket på detta område. Man vet att televisionen genom kombinationen

av ljud och bild för stunden har en ganska påtaglig genomslagskraft, men man vet inte hur länge verkningarna blir betstående. Detta kan bl. a. jag intyga som på ort och ställe i England och andra länder undersökt de s. k. bästa köp-programmen och deras inverkan på publiken, således program där det finns uppenbara ekonomiska intressen. Ändock kan man i dagens läge inte ut säga vilka verkningarna blir av ett sådant program eller hur länge dessa verkningar består. Vi rör oss här på ett mycket okänt fält. Vi kan inte med någon som helst bestämdhet i dag, kanske inte i morgon eller i övermorgon heller, uttala oss om hur opinionsbildningen verkar, hur länge verkningarna blir bestående och på vilka vägar denna opinionsbildning går fram.

Till sist vill jag bara tillfoga att radions juridiska ansvarighet håller på att utredas.

Det är alltså, herr talman, en hel rad pusselbitar som mycket snart kommer att finnas tillgängliga i bilden. Då tror jag att vi kan föra en mer nyanserad, differentierad och möjligen också sakligt mera riktig och faktabetonad debatt än den som förekommit i dag.

Jag ber, herr talman, att i likhet med andra lagutskottets ordförande få yrka bifall till utskottsutlåtandet.

Herr HOLMBERG (h):

Herr talman! Jag blev onekligen litet förvånad över fröken Mattsons inställning när det gäller radions och televisionens opinionsbildande effekt. Det är möjligt att man inte har full klarhet om hur djupgående den effekten är. Men så mycket är man ändå alldeles på det klara med att jämfört med övriga massmedia, där det för övrigt finns konkurrens, är radio och TV troligtvis överlägsna och i varje fall väl jämförbara med exempelvis tidningarna. Jag tror inte att man behöver vänta i åratal på särskilda utredningar och forskningar rörande den opinionsbildande förmåga, som TV

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

och ljudradion har, innan man fattar ett beslut om hur man skall kunna få till stånd en mera nyanserad förmedling av de budskap och den nyhetsförmedling som nu sprids genom radio och TV.

Jag tycker inte heller att påståendet att denna debatt skulle sakna grund är sant. Debatten är förd på grundval av det material som vi har i Sverige innan radioutredningen kommit och med de erfarenheter som är hopsamlade på olika sätt från ulandet.

Att jag slutligen gjorde denna jämförelse med Frankrike och inte med Norge och Danmark beror på att Frankrike är ett typiskt exempel på vilka möjligheter det finns att inom ramen av ett monopolföretag missbruka opinionsbildningen. Jag säger inte att man nu gör detta i Sverige, men det är vår uppgift att se till att de tekniska möjligheterna blir så små som möjligt när det gäller dessa frågor. Om man, som vi föreslår, nu gör en snabb utredning om att föra in ett konkurrensmoment till Sveriges Radio, finns det större förutsättningar att undvika eventuellt missbruk i framtiden.

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s):

Herr talman! Herr Hübinette ställde en fråga beträffande utredningsmaskineriet — han undrade om det sattes i gång endast under förutsättning att det var någonting som passade regeringspartiet. Jag vet inte om vårt utredningsmaskineri kan definieras eller dirigeras på det sättet. Många utredningar tillsätts ju på initiativ av regeringen, och helt naturligt utgår den från att det skall bli någonting positivt av utredningen. Utredningar kommer också till stånd på beställning av riksdagen men endast under förutsättning att förslag med hemställan om utredning vunnit bifall i riksdagen.

I det fall, som det här speciellt gäller, var radioutredningen redan tillsatt och i arbete då motioner med den in-

nebörd, som vi i dag har att ta ställning till, förelåg år 1962. De vann icke riksdagens bifall. Om detta beslut fattades innan tilläggsdirektiven till radioutredningen kom till, vet jag — som jag tidigare sagt — inte. I dag är det emellertid klart att riksdagen har tagit avstånd från dessa yrkanden, och följaktligen finns det egentligen ingen anledning att räkna med ett positivt resultat om de skulle hänskjutas till utredningen.

Det var det som låg bakom mitt konstaterande, ingenting annat.

Herr **PERSSON, FRITZ**, (s):

Herr talman! Jag har ingen anledning att ingå på den diskussion som har förts i anslutning till andra lagutskottets utlåtande nr 18. Vi har, såsom här redan har vittnats om från denna talarstol, tidigare diskuterat och tagit ställning till denna fråga.

Herr Edström har emellertid i detta sammanhang berört också den reservation som återfinns i statsutskottets utlåtande nr 9, nämligen reservationen b vid punkten 3. I denna reservation yrkas att anslaget till ljudradions respektive televisionens allmänna programverksamhet skall höjas med bortåt 6 miljoner kronor. I motiveringen, som är hämtad ur väckta motioner, sägs det att det kan befaras att den föreslagna nedprutningen kommer att väsentligt begränsa möjligheterna att förbättra programkvaliteten. Det sägs vidare, att såväl Sveriges Radio som radioutredningen starkt framhållit vikten av att konsolidera verksamheten på sådant sätt, att produktionsapparaten inte är underdimensionerad, när starten av TV:s program 2 skall börja förberedas. Efter de av departementschefen föreslagna höjningarna uppgår dessa anslag sammanlagt till nära 180 miljoner kronor. Reservanterna föreslår en ytterligare höjning med närmare 6 miljoner kronor. Jag är inte övertygad om att en sådan höjning kan ha avgörande be-

Ang. radio- och televisionsmonopolet, m. m.

tydelse när det gäller att vidtaga de anstalter som fordras för att starta program 2. För övrigt kommer naturligtvis den fond som finns att minskas, om man i förväg förbrukar mer av de här medlen.

Nu har utskottsmajoriteten sagt, att motionärerna anfört skäl som är värda beaktande, men sedan har vi hänvisat till vad som framhålles i propositionen, där man säger att medelsbehovet för såväl ljudradions som televisionens programproduktion bör bedömas med hänsyn till det förhållandet att 1960 års radioutredning inom kort väntas avge sitt huvudbetänkande. Vi nämner vidare att man där kommer att behandla den fortsatta rundradioverksamhetens centrala problem.

Herr Edström kallade detta för »de obotfärdigas förhinder». Till det vill jag säga att när vi nu fått veta att denna utredning kommer att lämnas om knappa fjorton dagar — just nu på 2 timmar och 35 minuter när — kan det väl inte vara någon mening i att här frånga den ståndpunkt departementschefen tagit. Det måste ju vara angeläget att man får hela materialet innan man binder sig för en verksamhet som kanske sedan måste komma att se ut på ett annat sätt. Inte annat än jag förstår måste det vara lättare att ta ställning när hela det här materialet föreligger. Om det skall kallas »de obotfärdigas förhinder» att man inte vill gå med på att öka ett anslag med 3 1/2 eller 4 procent när man väntar en utredning rörande alla dessa problem inom så kort tid, då tillhör jag »de obotfärdiga».

Jag tror att herr Edström vid närmare eftertanke måste säga sig att det finns starka skäl för den hållning utskottet intagit, och jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen i enlighet med föreliggande yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet

i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Edström begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Edström begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 88;

Nej — 48.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit att de avstode från att rösta.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse, nr 87, till Konungen angående val av riksda-

gens militieombudsman och hans ställföreträdare;

dels ock till riksdagens förordnanden:

nr 88, för herr Karl Hugo Henkow att vara riksdagens militieombudsman; och

nr 89, för herr Gunnar Thyresson att vara riksdagens militieombudsmans ställföreträdare.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Med hänsyn till omfattningen av de ärenden, som avses i Kungl. Maj:ts propositioner nr 40, 42, 60 och 65 hemställer jag, att kammaren måtte medgiva, att tiden för avgivande av motioner i anledning av nämnda kungl. propositioner utsträcker till det sammanträde, som infaller näst efter femton dagar från det propositionerna kom kammaren till handa.

Denna hemställan bifölles.

Anmälades och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 79, angående vissa frågor rörande lärarutbildning;

nr 81, angående naturhistoriska riksmuseets ställning och organisation m. m.;

nr 84, med förslag till förordning om särskild skatteberäkning i vissa fall för makar; samt

nr 85, med förslag till lag om antalet statsdepartement och statsråd utan departement.

Anmälades och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 651, av herr *Dahlberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 41, med förslag till jordförvärvslag m. m.;

nr 652, av herr *Hedström m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 41, med förslag till jordförvärvslag m. m.; samt

nr 653, av herr *Larsson, Lars*, och herr *Wärnberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 54, angående be- myndigande att försälja viss staten tillhörig fast egendom, m. m.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 16.58.

In fidem

Fritz af Petersens.

Onsdagen den 24 mars eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna på kapitalbudgeten för budgetåret 1965/66 inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1

Ang. investeringsplanen för kommunikationsverken m. m.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t, enligt utdrag av statsrådsprotokoll över kommunikationsärenden för den 4 januari 1965, lämnat en sammanfattande redogörelse för kommunikationsverkens investeringar, avseende postverkets, televerkets och statens järnvägars fonder samt luftfartsfonden och väg- och vattenbyggnadsverkets förrådsfond.

Anslagen för nästa budgetår under här ifrågakarande fonder hade beräknats så, att de jämte förutsedda behållningar vid budgetårets ingång skulle motsvara medelsförbrukningen och därutöver giva en marginal om cirka tio procent för att möjliggöra höjda investeringsramar, om så skulle befinnas påkallat av konjunkturmässiga eller eljest särskilda skäl.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehått två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundberg* (I: 439) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Magnusson* i Borås och *Nordgren* (II: 542), i vilka motioner

framstälts yrkande av innebörd, att av departementschefen föreslagen medelsanvisning till affärsverksfonderna och förrådsfonden skulle minskas med tio procent.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten hemställt, att riksdagen måtte, med avslag å motionerna I: 439 och II: 542, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet i punkten anfört.

Reservation hade avgivits av herrar *Holmberg*, *Strandberg*, *Bohman* och *Cassel*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 439 och II: 542, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanternas anförde.

Herr STRANDBERG (h):

Herr talman! I statsutskottets utlåtande nr 9 har under punkt nr 1 avgivits en reservation, innebärande en tioprocentig minskning av den i propositionen föreslagna medelsanvisningen. För undvikande av missförstånd vill jag först klart deklarerat, att reservanternas inte har någon avvikande mening i fråga om den form för medelsanvisning som i princip beslöts vid 1962 års riksdag och som innebär att de olika investeringsanslagen under varje kapitalfond sammanslagits till ett kollektivanslag. Med hänsyn till bedömt konjunkturläge för budgetåret 1963/64 rådde inga avvikande meningar då riksdagen beslöt att en tioprocentig marginal skulle finnas tillgänglig på respektive kollektivanslag utöver ramen.

Redan vid föregående års riksdag förelåg dock en annan och betydligt ljusare konjunkturbild, varför det från

Ang. investeringsplanen för kommunikationsverken m. m.

vårt håll yrkades på att hänsyn skall tas till denna konjunkturbedömning. Nu, herr talman, har vi en ny konjunkturbedömning, som avser budgetåret 1965/66. Är nu denna bedömning riktig, synes det inte föreligga »konjunkturmässiga eller eljest särskilda skäl» att i år upptaga en marginal på tio procent, framför allt inte i ett så hårt pressat budgetläge som kommande budgetårs. Då jag är fullt medveten om att flertalet av kammarens ärade ledamöter deltog i föregående års debatt i denna fråga, skall jag endast under återopandande av det sagda samt med hänvisning till vad som i reservationen anföres, herr talman, yrka bifall till reservationen.

Herr PERSSON, FRITZ, (s):

Herr talman! Reservanterna anser, som herr Strandberg här anförde, att den tioprocentiga marginal som vi har är överflödigt och hänvisar till uttalanden i statsverkspropositionen angående den ekonomiska utvecklingen. Det finns enligt reservanternas mening ingen anledning att befara ett konjunkturumslag, som skulle kräva efterfrågestimulerande åtgärder.

Jag vet inte vad det är som reservanterna åsyftar i statsverkspropositionen. Det är väl förmodligen en mening, som återfinns alldeles i början av det sammandrag vi har av propositionen. Där sägs: »Den svenska samhällsekonomin har under 1964 kännetecknats av full sysselsättning och en ovanligt snabb produktionsökning. Utsikterna för fortsatt snabb ökning under 1965 ter sig gynnsamma.»

Det är klart att detta uttalande kan återopas som stöd för reservanternas mening, men ibland läser man längre än till första sidan i en sådan här publikation. Jag hänvisar till sid. 32 i sammandraget av propositionen. Där säger finansministern: »Att totaleffekten på statsbudgeten under 1965/66 blir större än den beräknade helårseffekten

sammanhänger med att de indirekta skattehöjningarna tillämpas under hela nästkommande budgetår, medan de direkta skattesänkningarna träder i kraft under andra hälften av budgetåret. Detta betyder i sin tur att budgetpolitiken något försvagas under budgetårets senare del. Ovissheten framför allt om det internationella konjunkturläget under 1966 medför att jag anser att denna effekt av skatteförslaget kan accepteras.»

Det är ju ett uttalande som stöder en mening som måste vara alldeles rimlig, nämligen att ingen kan veta något bestämt om den ekonomiska utvecklingen, i synnerhet inte den internationella, under hela den tid som återstår fram till 1 juli 1966. Vi kan få uppleva en situation som kräver att vi utnyttjar den omdiskuterade marginalen.

Som utskottet — och även reservanterna — påpekat tog riksdagen redan 1962 ställning till den anförda anslagsredovisningen. På kollektivanslaget skall enligt det beslutet finnas en marginal utöver ramen på 10 procent för att en höjning av medelsförbrukningen — av konjunkturmässiga eller andra skäl som kan anses vägande — skall kunna vidtagas under löpande budgetår. Den ordningen innebär åtskilliga fördelar ur anslagstekniska synpunkter och ger de affärsdrivande verken större rörelsefrihet. Det kan inte finnas någon anledning för riksdagen att i år inta en annan hållning än den gjorde 1962.

Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

Herr STRANDBERG (h):

Herr talman! Det är ju inte meningen att herr Persson och jag skall försöka ge oss in på något slags finansdebatt, men jag kan konstatera att vi reservanter inte har tolkat 1962 års riksdagsbeslut på det sättet att det ovillkorligen — oberoende av den konjunkturbedömning man gör — just skall vara 10 procents tillägg.

Investeringsomfattningen för budgetåret 1965/66 är inte mindre än 911,4 miljoner kronor, och jag vill påpeka att här till finns det reservationer beräknade på 71,6 miljoner. Att i detta fall lägga på en reserv på 89 miljoner har vi med hänsyn till vår konjunkturbedömning inte ansett behövligt. Skulle det vara så att konjunkturläget mot all förmodan skulle komma att avsevärt försämrats, finns onekligen den vägen öppen att anslag kan äskas på tilläggsstat.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Strandberg begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 9 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Strandberg* begärde rösträkning, verkställdes nu vote-

Ang. televerkets anslagsbehov

ring medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 104;

Nej — 20.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 3

Ang. televerkets anslagsbehov

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att för budgetåret 1965/66 under televerkets fond anvisa i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 4 januari 1965 angivna investeringsanslag av tillhoppa 529 000 000 kronor.

För televerkets investeringar, exklusive rundradioanläggningar, hade departementschefen för nästa budgetår beräknat en medelförbrukning av 476 miljoner kronor. I fråga om Sveriges Radios drift- och programkostnader för nästa budgetår hade departementschefen beräknat för ljudradions allmänna programverksamhet 71,1 miljoner kronor och för televisionens allmänna programverksamhet 107,9 miljoner kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Erik Filip Petersson* (I: 33) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Hamrin* i Jönköping och *Nelander* (II: 34);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Olsson* och herr *Svanström* (I: 187) samt den andra inom andra kammaren av herr *Johansson* i Växjö m. fl. (II: 250);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr

Ang. televerkets anslagsbehov

Virgin m. fl. (I: 325) och den andra inom andra kammaren av herr *Heckscher m. fl.* (II: 386), i vilka, såvitt nu vore i fråga, hade hemställts, att riksdagen måtte

1) uttala, att löpande avtal mellan Kungl. Maj:t och Sveriges Radio AB icke borde förnyas i vad avsåge monopol för Sveriges Radio att bedriva radio- och televisionssändningar efter löpande avtalstids utgång;

2) med avslag å Kungl. Maj:ts förslag om ett anslag till Ersättning för viss rundradioverksamhet för budgetåret 1965/66 om 19 500 000 kronor, anslå 60 000 kronor för televerkets kostnader för fria ljudradiolicenser åt blinda ävensom uttala, att skolradioverksamheten samt den del av programverksamheten gentemot utlandet, som ej täcktes av särskilt anslag under tredje huvudtiteln, borde täckas av licensmedel; samt

3) i skrivelse till Kungl. Maj:t an hålla, att Kungl. Maj:t i övrigt måtte beakta vad i motionerna anförts, i synnerhet i den del, som avsåge behov av ökad offentlig insyn i Sveriges Radios verksamhet;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kamaren av herr *Hilding m. fl.*, (I: 436) och den andra inom andra kammaren av herr *Löfgren m. fl.* (II: 540);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Yngve Nilsson m. fl.* (I: 440) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson i Bästekille m. fl.* (II: 543);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Strandberg* och *Sveningsson* (I: 444) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Bengtson* i Solna och *Petersson* (II: 527), i vilka anhållits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära sådan ändring i författningen om radiolicenser, att särskild licens icke erfordrades efter den 1 juli 1965 för innehav av bilradioapparat;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sundin* (I: 446) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Gustafsson* i Kärby och *Gustafsson* i Stenkyrka (II: 532), i vilka föreslagits, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att till ljudradions respektive televisionens allmänna programverksamhet för budgetåret 1965/66 måtte anvisas 72,6 respektive 112,0 miljoner kronor;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sveningsson* (I: 450) och den andra inom andra kammaren av herr *Lothigius* (II: 539), i vilka yrkats, att riksdagen skulle för budgetåret 1965/66 under televerkets fond anvisa följande investeringsanslag, nämligen 1. Teleanläggningar m. m. 451 000 000 kronor, 2. Rundradioanläggningar 25 000 000 kronor;

dels ock en inom andra kammaren av fröken *Wetterström* väckt motion (II: 547).

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt,

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 450 och II: 539 samt I: 440 och II: 543, till Teleanläggningar m. m. för budgetåret 1965/66 anvisa ett investeringsanslag av 504 000 000 kronor;

II. att riksdagen måtte

a) till Rundradioanläggningar m. m. för budgetåret 1965/66 anvisa ett investeringsanslag av 25 000 000 kronor;

b) medgiva, att telestyrelsen finge lämnas de beställningsbemyndiganden departementschefen i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 4 januari 1965 föreslagit;

c) uppdraga åt fullmäktige i riksgäldskontoret att för beredande av ytterligare rörelsemedel åt televerket tillhandahålla detta en från 55 000 000 kronor till 200 000 000 kronor ökad rörlig kredit;

Ang. televerkets anslagsbehov

III. att motionerna I: 33 och II: 34 icke måtte av riksdagen bifallas;

IV. att motionerna I: 446 och II: 532 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

V. att motionerna I: 325 och II: 386, såvitt de avsåge avtal mellan Kungl. Maj:t och Sveriges Radio, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

VI. att motionerna I: 325 och II: 386, såvitt de avsåge sättet för bestridande av televerkets kostnader för fria ljudradiolicenser åt blinda ävensom skolradioverksamheten samt den del av programverksamheten gentemot utlandet, som ej täcktes av särskilt anslag under tredje huvudtiteln, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

VII. att motionerna I: 325 och II: 386, såvitt de avsåge skrivelse till Kungl. Maj:t rörande bland annat ökad offentlig insyn i Sveriges Radios verksamhet, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

VIII. att motionerna I: 436 och II: 540 icke måtte av riksdagen bifallas;

IX. att motionerna I: 444 och II: 527 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

X. att motionen II: 547 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

XI. att motionerna I: 187 och II: 250 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anförts

a) beträffande ramen för investeringarna under televerkets fond, av herrar *Holmberg, Strandberg, Bohman* och *Cassel*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under I hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 450 och II: 539 samt med avslag å motionerna I: 440 och II: 543, till Teleanläggningar m. m. för budgetåret 1965/

66 anvisa ett investeringsanslag av 454 000 000 kronor;

b) beträffande motionerna I: 446 och II: 532, av herrar *Bohman, Axel Andersson, Bengtson, Edström, Nils Theodor Larsson, Ståhl, Eliasson* i Sundborn, *Wedén, Gustafsson* i Kårby och *Tobé*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del lyda så, som reservationen visade, samt att utskottet bort under IV hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 446 och II: 532, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att till ljudradios respektive televisionens allmänna programverksamhet för budgetåret 1965/66 måtte anvisas 72,6 respektive 112,0 miljoner kronor;

c) beträffande motionerna I: 325 och II: 386, av herrar *Holmberg, Strandberg, Bohman* och *Cassel*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under VI hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 325 och II: 386, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till kännna vad reservanterna anført rörande sättet för bestridande av televerkets kostnader för fria ljudradiolicenser åt blinda ävensom skolradioverksamheten samt den del av propagandaverksamheten gentemot utlandet, som ej täcktes av särskilt anslag under tredje huvudtiteln;

d) beträffande bilradiolicensen, av herrar *Holmberg, Strandberg, Bohman* och *Cassel*, vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort hava den ändrade lydelse, denna reservation visade, samt att utskottet bort under IX hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 444 och II: 527, i skrivelse till Kungl. Maj:t begära sådan ändring i författningen om radiolicenser, att särskild licens icke erfordrades efter den 1 juli 1965 för innehav av bilradioapparat.

Ang. televerkets anslagsbehov

Herr STRANDBERG (h):

Herr talman! Utskottsmajoriteten har tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag att under televerkets fond anvisa ett investeringsanslag på 504 miljoner kronor. I en reservation, betecknad a, hemställles att investeringsanslaget måtte upptagas endast till ett belopp av 454 miljoner kronor, således 50 miljoner kronor lägre.

Reservanterna anser att en uppräknig av medelsförbrukningen under televerkets fond som den av Kungl. Maj:ts föreslagna i och för sig kan anses beaktansvärd, men nu har vi den uppfattningen att sträng återhållsamhet måste iaktas även i den statliga utgiftspolitiken. Det finns en mångfald områden inom vilka ökade anslag skulle kunna betecknas som mycket behjärtansvärda. Alla vi kammarledamöter ställs väl gång på gång i olika sammanhang inför den situationen att vi måste hålla igen på anslagskraven. I nu föreliggande fråga har vi reservanter bedömt det vara skäligt att investeringsramen för televerket i stort bör bibehållas på den nivå som ursprungligen gällt för innevarande budgetår och detta särskilt som prisläget på vissa väsentliga materialanslag just nu är mycket ogynnsamt. Bly och koppar nyttjas i mycket stor utsträckning vid televerkets utbyggnader, och just på dessa varor råder onormalt höga världsmarknadspriser.

Jag ber att få yrka bifall till den med a betecknade reservationen.

Utan närmare motivering än vad som i reservationen angives yrkar jag också bifall till reservationen c.

Jag ber så att få säga några ord om bilradiolicensen. Då även denna fråga tidigare har ventilerats ingående här i kammaren, skall jag fatta mig ganska kort.

Den s. k. hushållslicensen gäller i princip för innehav av ett obegränsat antal radioapparater, således även för bärbara sådana, även om de medföres i bil. Om däremot radioapparat *varaktigt* medföres i bilen, måste särskild licens

lösas. Men, herr talman, ingen kan i dag längre avgöra vad som är varaktigt eller icke varaktigt. Situationen har så radikalt förändrats bara på några år, att nuvarande system är rent ohållbart, och det bör inte anstå riksdagen att behålla ett system som vuxit ifrån sig självt.

Motiveringen att avvakta 1960 års radioutredning, från vilken väntas förslag om införande av enhetslicens för TV och radio, anser jag icke hållbar. Då denna enhetslicens torde komma i bruk först år 1968, skulle vi således i ytterligare tre år få dras med nuvarande orimliga system.

Bilradiolicensen bör enligt vår uppfattning snarast slopas. Rörande det inkomstbortfall om cirka 14 miljoner kronor som skulle bli fallet därest bilradiolicensen avskaffades den 1 juli 1965, har motionärerna och reservanterna anvisat vägar så att ljudradiobudgeten inte skall komma i fara.

Jag ber att vid denna del få hänvisa till vad som säges i motionerna.

Herr talman! Jag yrkar bifall även till den med d betecknade reservationen.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Under hänvisning till vad jag förut anfört ber jag att få yrka bifall till reservation b.

Herr BENGTSON (cp):

Herr talman! Både lyssnarna och tittarna och, hoppas jag, också Sveriges Radio-TV har all anledning yrka att programkvaliteten skall förbättras såväl för ljudradion som för TV. En av förutsättningarna för att så skall kunna ske är att det ställs tillräckliga medel till förfogande. Den av departementschefen föreslagna ökningen av medelstillelningen för ljudradion kommer knappast att kunna ge möjlighet till en förbättrad programverksamhet. Därför har vi i reservation b vid denna punkt yrkat att

Sveriges Radio för ljudradion skulle få 1,5 miljon kronor mer än vad som föreslagits i statsverkspropositionen. Jag ber särskilt kammaren observera att man i detta fall inte kan diskutera sparsamhetsskäl, ty budgetmässigt gäller det en specialbudget som det ändå kommer att finnas ett överskott på. Vad gäller televisionen kommer nedprutningen på vad förut föreslagits att begränsa möjligheterna att förbättra programkvaliteten. Där vill jag personligen säga, att jag inte alls har någon särskild åstundan att vi skall göra längre TV-program. Jag hoppas att det kommer till Radio-TV:s kännedom att det allmänna önskemålet är att vi mycket väl kan nöja oss med den programtid som sändes nu men att vi hellre önskar att det blir bättre kvalitet på programmen. Blir det mindre medel, får man ta in en del program som inte kostar så mycket, t. ex. filmer som ibland inte är av särskilt god kvalitet men som ändå fyller ut en och en halv timme, och den metoden bör undvikas. Med de två miljoner kronor som nedskärningen nu omfattar kommer Sveriges Radio att anse att det inte blir de möjligheter att konsolidera verksamheten som man skulle önska inför starten av TV-program 2.

Utöver detta vill jag bara tillägga en sak, som kanske bör beaktas vid diskussionen om TV:s och radions monopolställning, och det är att man borde trubba av denna något genom att man mera anlitar den fria programverksamheten. Om radio och TV skall vara sig själva nog och ensamma producera alla program, blir det en ensidig programproduktion. Det är inte heller så att det räcker att anlita artister vid sidan av dem som medverkar i radio och TV, utan man borde i långt större utsträckning söka engagera fria producenter, så att produktionen blir allsidigare.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation b vid den punkt som nu behandlas.

Ang. televerkets anslagsbehov

Herr PERSSON, FRITZ, (s):

Herr talman! Jag skall bemöta herr Bengtson bara på en punkt. Han säger att detta är en specialbudget och att man därför inte behöver föra några budgettekniska resonemang. Men man får tänka på samhällsekonomin. Samhällsekonomiskt kommer ett ökat anslag att verka på samma sätt som alla andra anslag. Jag skall inte yttra mig mer på den punkten. Jag hänvisar till det anförande jag höll före middagen, i vilket jag förde fram så starka argument för utskottets utlåtande att jag inte kan göra dem bättre.

Jag skulle däremot vilja bemöta herr Strandberg angående televerket. För nästa budgetår har departementschefen beräknat en medelsförbrukning av 476 miljoner kronor för televerket. I förhållande till den ursprungligen beräknade medelsförbrukningen innebär det en höjning med 53 miljoner kronor. I jämförelse med den nu beräknade medelsförbrukningen uppgår höjningen till 32 miljoner kronor. Man har alltså fått ge televerket tilläggsanslag under detta budgetår. Jag skall sedan tala om vad en del av detta tilläggsanslag har gått till.

Reservanterna hänvisar till att prisläget beträffande bly och koppar för närvarande påverkar televerkets kostnader i ogynnsam riktning. Man menar tydligen att det finns skäl att begränsa investeringarna nu och invänta att priserna skall sjunka och sedan ta igen skadan och låta investeringarna ökas så mycket mera. Inträffade prisetfall under löpande budgetår vore det väl bra att kunna ta till den 10-procentiga marginal som herr Strandberg nyss ville avskaffa. Vi vet emellertid ingenting säkert om prisutvecklingen framöver på detta område. Priserna på bly och koppar kanske stiger ytterligare, och då skulle väl i konsekvens med reservanternas motivering televerket begränsa investeringarna ännu mera och vänta på gynnsammare tider.

Ang. televerkets anslagsbehov

Televerket har under innevarande budgetår fått ett tilläggsanslag på 19 miljoner för abonnentanläggningar. Verket beräknar trots detta att det vid budgetårets utgång finns en kö på 47 000 väntande abonnenter och att denna siffra på grund av det låga anslag, som departementschefen föreslagit, under nästa budgetår kommer att stiga ytterligare, kanske till 60 000. Om man nu skulle följa reservanterna, skulle kön nästa budgetår växa och bli ännu större än om man följer departementschefen. Jag tycker att reservanterna borde ha kunnat gå så långt i sin envisa kamp mot det socialistiska kösamhället att man åtminstone hade gått med på Kungl. Maj:ts förslag.

Jag vill därför, herr talman, yrka bifall till utskottets utlåtande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan komme att framställas först särskilt rörande ettvarit av mom. I, IV, VI och IX samt därefter särskilt angående utskottets hemställan i övrigt.

I fråga om mom. I, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Holmberg m. fl. vid punkten avgivna, med a betecknade reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Strandberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 9 punkten 3 mom. I, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Holmberg m. fl. vid punkten avgivna, med a betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Strandberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 106;

Nej — 20.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Därefter gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande mom. IV framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Bohman m. fl. vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Bengtson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 9 punkten 3 mom. IV, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Bohman m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Ang. televerkets anslagsbehov

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Bengtson* begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 87;

Nej — 39.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vidare gjorde herr talmannen enligt de avseende mom. VI förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Holmberg* m. fl. vid punkten avgivna, med c betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Strandberg* begärde voting, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 9 punkten 3 mom. VI, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Holmberg* m. fl. vid punkten avgivna, med c betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Strandberg* begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 106;

Nej — 19.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ytterligare gjorde herr talmannen jämlikt de angående mom. IX framställda yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Holmberg* m. fl. vid punkten avgivna, med d betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Strandberg* begärde voting, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 9 punkten 3 mom. IX, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Holmberg* m. fl. vid punkten avgivna, med d betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Strandberg* begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats

Ja — 93;

Nej — 24.

Därjämte hade 11 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på gjord proposition vad utskottet i övrigt hemställt i förevarande punkt.

Punkten 4

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 5**Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att för budgetåret 1965/66 under luftfartsfonden anvisa i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 4 januari 1965 angivet investeringsanslag av 7 900 000 kronor.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Dahl m. fl.* (I: 291) och den andra inom andra kammaren av herr *Gustafson* i Göteborg m. fl. (II: 353), i vilka hemställts, att investeringsanslaget till flygplatser m. m. för budgetåret 1965/66 måtte ökas med 850 000 kronor för de av kungl. luftfartsstyrelsen begärda byggnadsarbetena på Torslanda flygplats.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 291 och II: 353, till Flygplatser m. m. för budgetåret 1965/66 anvisa ett investeringsanslag av 7 900 000 kronor.

Herr DAHL (s):

Herr talman! Riksdagen har här att besluta om investeringsramen för luftfartsverket. Luftfartsstyrelsen har i sin framställning begärt medel för uppförande av en provisorisk byggnad nere på Torslanda flygplats. Luftfartsstyrel-

sen framhåller att en ny provisorisk hall för ankommande passagerare är mycket angelägen, alldenstund den planerade permanenta stationsbyggnaden beräknas komma till stånd först år 1970. Genom den föreslagna utbyggnaden beräknas passagerartrafiken kunna klaras fram till denna tidpunkt.

På Torslanda flygplats uppförde Göteborgs stad för ungefär 25 år sedan en stationsbyggnad. Staten övertog 1942 förvaltningen av flygplatsen, och i olika etapper har man byggt till denna lilla stationsbyggnad som Göteborgs stad svarade för. Denna byggnad är i dag med den kraftigt ökande resandefrekvensen otillräcklig, och dess utformning kan inte heller sägas tillfredsställa de krav, som man i ett land med vår standard, har rätt att ställa på en flygplats. Om vi ser på hur andra länder utrustar sina flygplatser, finner vi att det faktiskt är ett fattigdomsbevis för vårt land att ha en så dåligt utrustad flygplats för utrikesflyg som Torslanda. Vi har sannerligen rätt att ställa större krav på flygplatsen i landets andra stad.

Här sker på flygets område en snabb utveckling. Vi får nya reguljära flyglinjer, större flygplanstyper och en ständigt ökande chartertrafik. Som exempel på den senare kan nämnas att från 1962 fram till 1964 ökade chartertrafiken på Torslanda från 16 000 passagerare till 50 000 passagerare, och man räknar med att siffran i år kommer att bli 75 000. Totala antalet landningar på Torslanda ökade från 1963 till 1964 med 25 procent till 61 880. Under samma tid ökade antalet passagerare med 19 procent, och då är inte transitopassagerarna medräknade.

Luftfartsstyrelsen har begärt 850 000 kronor för uppförande av denna provisoriska byggnad, som skulle tjänstgöra som ankomsthall för såväl inrikes- som utrikestrafik. Departementschefen har emellertid inte ansett sig kunna gå med på detta belopp, när det gäller investeringsramen för luftfartsverket, och

Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats

utskottet har följt departementschefen, fastän utskottet i sitt utlåtande finner den föreslagna tillbyggnaden i och för sig angelägen. Utskottet anser sig alltså inte kunna bifalla motionen, som går ut på att ett anslag på 850 000 kronor skulle anvisas till uppförande av byggnaden.

Denna avstyrkan från utskottets sida betyder i praktiken, att den ökade trafiken under innevarande år och även under nästa år måste fortlöpa utan tillgång till andra lokaler än de nuvarande, som redan förra året var fullständigt otillräckliga. Det betyder risk för en uppbromsning av hela utvecklingen. Jag anser det vara genant, som jag förut sagt, för vårt land att framvisa en flygplats i det påvra skick som Torslanda befinner sig i.

I det avtal som 1942 träffades mellan staten och Göteborgs stad och enligt vilket staten åtog sig att svara för Torslanda och dess framtid, står i § 5 följande: »Å den enligt § 1 upplåtna marken äger kronan, efter inhämtande av stadens yttrande och med beaktande i all den utsträckning så befinnes möjligt och skäligt av från stadens sida framförda önskemål, uppföra byggnader samt verkställa de anläggningar och planeringsarbeten, vilka kronan finner erforderliga för den civila luftfartens bedrivande och tryggnad.»

Jag är medveten om att man försöker på alla områden hindra investeringar, som inte är absolut nödvändiga. Jag har också full förståelse för en sådan politik, men jag anser dock, att när det här gäller någonting, som är så uppenbarligen av behovet påkallat — det gäller ju, som jag förut sagt, att visa Sveriges och Sveriges andra stads, Göteborgs, ansikte utåt — borde man kunna hjälpa till och här åstadkomma en förbättring, genom att vi får möjlighet att bygga detta provisorium, som i och för sig är enkelt men dock så nödvändigt.

Jag är medveten om att vi inte har några större möjligheter att i dag vinna

en seger i denna fråga, men jag har i alla fall velat understryka det stora behov, som här föreligger. Jag yrkar bifall till de motioner, som väckts här i kammaren och i andra kammaren, och samtidigt uttala den förhoppningen, att Göteborg och kronan skall kunna — som utskottet anför — förhandlingsvägen snabbt komma fram till en lösning, som tillfredsställer de krav, som den moderna flygtrafiken ställer och som också kan ge Torslanda flygplats de resurser, som den verkligen behöver.

Jag ber, som sagt, herr talman, få yrka bifall till motionerna.

Herr RISBERG (h):

Herr talman! Är det inte befriande att efter en lång debatt i politiska ämnen äntligen få ta upp ett ämne, som åtminstone till synes är fritt från politik? Det gäller dock — ursäkt mig, herr finansminister — ett struntbelopp om 850 000 kronor till en stationsbyggnad på Torslanda. Det föreligger här inte bara en fempartimotion utan också ett konstaterande från statsutskottet att denna fråga är angelägen. Utskottet talar i varje fall om frågans angelägenhet.

Emellertid har det, ärade kammarmedlemmar, i stället för politik gått någonting ännu mera fruktansvärt i denna fråga, nämligen prestige och prestigehänsyn. Å ena sidan hänvisar Göteborgs stad till föreliggande avtal, och å andra sidan anser kommunikationsministern att Göteborgs stad skall vara med och betala. Jag vill inte gå in på denna tvist, men man kan ju konstatera att medan denna tvist pågår får västra Sverige dras med en barackbyggnad på ett av landets mest frekventerade flygfält. Det är faktiskt en from förhoppning för oss västsvenskar att kommunikationsministern vid något tillfälle på grund av dimma skall tvingas att tillbringa några timmar i vänthallen på Torslanda. Även om ministern på grund av den vänlighet som är rådande i västra Sverige skulle beredas

Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats

en sittplats, så tror jag i varje fall att han skulle få den där känslan av trängsel som närmast kanske skulle kunna påminna om tätheten i en västsvensk sillburk.

Det finns i alla fall i denna fråga en tredje part, och det är inte endast vi västsvenskar utan det är alla de resenärer som blir drabbade av det hela. Det sägs från mera vederhäftigt håll än mig, nämligen från de för flygplatsen ansvariga, att det har hänt att charterpassagerare har fått sitta kvar i flygplanet under närmare en timme bara för att det inte funnits plats i stationsbyggnaden. Vi västsvenskar — nu skall vi inte tro att alla västsvenskar bor i Göteborg — tillhör dem som helt oförskyllt har blivit lidande av denna tvist mellan finansministern och Göteborgs stad, och mot detta har vi reagerat genom motionen.

Statsministern har tidigare här i kamraren när det gällt FN-avgifter talat om ynkedom beträffande betalningen. Jag skulle vilja applicera uttalandet på denna fråga.

Medan tvisten pågår förslummas Torslandabarackerna. Om inte kommunikationsministern tar ett krafttag så blir faktiskt Torslanda ett socialfall. Borde inte kommunikationsministern dessförinnan konsultera socialministern och få ett gott råd av honom, som har lokalkännedom om förhållandet och som faktiskt här sitter på en bänk från Västsverige?

Herr talman! Jag vill med dessa ord instämma i herr Dahls yrkande.

Fru **SEGERSTEDT WIBERG** (fp):

Herr talman! Som framgår av motionärernas mångfald och hemvist är detta inte en angelägenhet som rör allenast Göteborg. Den berör hela Västsverige. Även om man har stora sympatier för förespråkare för sparsamhet så går det knappast att tänja dessa sympatier till ett accepterande av nuvarande förhållande på Torslanda. Jag vet inte, herr talman, om jag vill va-

ra så elak att jag önskade att kommunikationsministern och utskottet någon gång skulle få uppleva Torslanda en dag då charterflyget går tätt eller då dimman hindrar planen från att gå i rätt tid. En sådan dag är det, som redan framhållits, rena turen om man får en sittplats, och ännu större tur vill det till för att få en plats i kaféet. Skulle man också till äventyrs passera tullen, så tror jag att man snabbt skulle glömma nödvändigheten av att vi skall leva under sparsamhetens knappa stjärna. Utrikeshallen är så konstruerad, att när man skall därifrån kommer man osökt att fundera på om mönster för byggnaden tjänat gamla tiders idylliska vänthallar ute på landsbygden. De kunde ju vara utmärkta för stillsam meditation, men på Torslanda trängs man med upp till 75 000 charterpassagerare förutom alla från de ordinarie pasagerarplanen. Särskilt för den personal som skall arbeta där ute är förhållandena olidliga. Man skall inte av deras allmänt omvittnade göteborgska vänlighet dra den slutsatsen, att det finns något vettigt försvar för sådana arbetsförhållanden.

Herr talman! Ingen dimbildning, naturligt, med ord eller siffror eller med hänsyn till konjunkturläget, kan dölja att förhållandena på Torslanda är otillfredsställande. En nybyggnad måste till snarast.

Herr Risberg påpekade att det har gått prestig i denna fråga. Jag ifrågasätter om verkligen kommunikationsministerns och finansministerns prestige skulle stå rycken, om de fick sitta på Torslanda en dag och titta på dimtopparna. Det har, som redan sagts av det statsråd som representerar Göteborg, be drivits vissa studier, och jag tror faktiskt, herr talman, att finansministern kan vara mottaglig för skäl.

I detta anförande instämde herrar *Skärman* (fp), *Ernulf* (fp) och *Billman* (fp), fröken *Mattson* (s) samt herr *Torsten Hansson* (s).

Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats

Herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Det var rätt intressanta uppgifter man lämnade om Torslanda flygfält. Skulle jag dra de riktiga slutsatserna av göteborgarnas vittnesbörd, vore egentligen detta flygfält fellokaliserat. Man har ju talat hela tiden om dimma, som försvårar landningar och starter. Nu vet jag emellertid, att saken gäller någonting annat än detta, ehuru dimman blivit huvudsaken bland annat för fru Segerstedt Wiberg, som ju önskade att både finansministern och jag skulle få fastna på Torslanda någon gång och stående inta en kopp kaffe. Herr Risberg var ju välvillig och lovade sittplats — jag ber att få tacka för det!

Man säger att det är en tvist mellan Göteborgs stad och kommunikationsministern, men jag vet inte om det är en tvist. I varje fall är det ingen prestigefråga från kommunikationsministerns sida. Den får damerna och herrarna leta rätt på där hemma.

Det gäller att göra någonting åt den nuvarande flygpaviljongen. Vi har varit med om att en gång bygga om och bygga ut den och förändra den så att den blivit större och trivsammare. Men trafiken på Torslanda har ökat — trots dimman, som damerna och herrarna gjorde till en så stor sak i sammanhang- et och när luftfartsstyrelsen kom till oss i höstas och ville att vi skulle ta upp ett anslag, så att man skulle få börja göra någonting åt flygpaviljongen på Torslanda, då gjorde vi som alltid under senare år och som vi också gjort med Göteborgs stad tidigare: vi skrev till stadskollegiet och frågade om de ville delta i förhandlingar angående kostnadsfördelningen.

Den banutbyggnad för 7 miljoner kronor, som sker där nere just nu, bestrids av statsmedel och av medel från Göteborgs stad. Göteborgs stad går in med ungefär 37 procent av kostnaden. Att vi kommit till just den procentsatsen hänger samman med att vi skilt mellan inrikes- och utrikestrafik, inberäknat chartertrafiken. Vi har gått till väga

på precis samma sätt med andra kommuner — bara med den skillnaden att vi varit hårdare mot norrlandskommunerna, som fått betala 65 procent av anläggningskostnaderna. Hade man inte gått den vägen, skulle många av de flygfält som nu är uppförda aldrig ha kommit till. Men kommunalmännen trängdes i dörrarna och uttalade sin önskan om att få ett flygfält förlagt till sin kommun, och då sade vi, att såsom det ekonomiska läget är för luftfarten, kan vi inte med statsmedel bygga ut, utan vi måste ha en medverkan bl. a. från kommunernas sida, för att tillgodose det utomordentliga intresse, som näringslivet, kommunerna och andra visade för frågan. I t. ex. Örnsköldsvik och Skellefteå har både industriföretag, enskilda kommuner och landstinget varit med om att täcka de 65 procent som man har givit i ordsbidrag, men i Göteborg gjorde vi alltså en omräkning på grund av att där också förekommer utrikestrafik.

Vad fick vi nu för svar från stadskollegiet, när vi sist skrev och frågade, om de ville fortsätta att förhandla på ungefär samma bas, som vi kommit överens om när det gäller den nu pågående banutbyggnaden? Stadskollegiet förklarade i en skrivelse före jul, när vi höll på med budgetarbetet och tänkte ta med det här, att stadskollegiet saknade intresse för något resonemang i denna fråga! Jag tror att damerna och herrarna bör inrikta sin missionerande verksamhet mera åt hemmaopinionen än åt riksdagsmännen.

Vi har alltså inte kunnat få några förhandlingar. Personligen är jag av den uppfattningen, att det är nödvändigt att någonting sker. Jag blev därför oangenämt överraskad, när göteborgarna bytte fot och förklarade, att de inte längre ville vara med om att resonera om den gamla kostnadsfördelningen, som vi hade tillämpat så sent som i fråga om den banutbyggnad, som nu pågår.

Här är det inte fråga om någon prestige ifrån kommunikationsdepartemen-

Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats

tets sida. Vad vi strävar efter är att bibehålla samma princip i fråga om kostnadsfördelningarna som man haft under den tid inrikesflyget vuxit upp, alltså sedan 1957—1958. Jag måste säga att det är otänkbart att just Göteborgs stad skulle befrias från kostnadsandelen, under det att vi i fråga om norrlandskommuner och andra kommuner pressat mer än dubbelt så hårt som tidigare i fråga om Göteborg. Det är omöjligt för kommunikationsministern och för regeringen att handla på ett sätt när det gäller en stor part som representerar den rätta sidan av Sverige, för att något »felöversätta» herr Dahls sätt att beskriva Göteborg. Det går inte att handla ena gången si och andra gången så. Vad vi önskar är bara att göteborgarna anmäler sitt intresse för att ta upp förhandlingar, som jag inte betraktar som avbrutna utan närmast som bordlagda. Man behöver tydligen en liten stöt för att förstå att det är nödvändigt att svara departementet, att man är beredd att komma upp och resonera. Jag tror att vi skall kunna åstadkomma en överenskommelse, om vi håller oss till de normer som har gällt tidigare exempelvis för Göteborg.

Herr DAHL (s):

Herr talman! Det är ingen från västkanten som har sagt att kommunikationsministern eller över huvud taget någon som representerar statsmakterna skulle handla än si och än så och göra olika insatser i Norrland och på Västkusten. Vi är medvetna om den nesliga trafik som förekommit, när det gällt att slåss om flygplatserna, då kommunerna brukat köpslå och komma med överbud för att få en flygplats. Detta accepterar inte jag för min del. Jag tycker det är ovärdigt att det skall vara på detta sätt. Jag tycker att det i allra högsta grad är en statens angelägenhet att ge dem som bor långt borta möjligheter att få del

av kulturen och snabbt komma in till centra.

Det är emellertid en skillnad, kommunikationsministern, mellan Göteborg och Örnsköldsvik. År 1942 skrev kronan under ett avtal med Göteborgs stad. Göteborg hade inte bett att få lämna över Torslanda, utan det var staten som ansåg att staten och inte Göteborgs stad skulle ha hand om Torslanda flygfält med hänsyn till den utveckling som pågick. I det läget gjorde man ett avtal, där kronan förband sig att vidta alla de åtgärder som kunde komma att behövas för att utveckla Torslanda till en ordentlig flygplats. Något sådant avtal fanns inte med Örnsköldsvik eller någon av de andra orter i Norrland som det här är fråga om. Man får väl ha förståelse för att göteborgarna har blivit litet halsstarriga och motsträviga. Skriver kronan under ett avtal, där det klart sägs ifrån vad som åläggs vederbörande — det står i den paragraf jag läste upp — då fordrar göteborgarna att kronan skall iaktta fair play och följa avtalets bestämmelser. Att det sedan har kommit in någonting nytt på sistone, nämligen att kommunerna lagt sin tribut i den gemensamma skålen, är en annan sak. Så var det inte 1942.

Jag tror också att göteborgarna har varit litet halsstarriga när det gällt att underhandla i den här frågan, men jag är övertygad om att göteborgarna i anledning av att frågan aktualiserats genom denna diskussion, som jag är glad över, kommer att under de dagar som ligger framför oss vända sig till kommunikationsdepartementet. Jag tror också att man därvid skall kunna komma överens om att göra Torslanda till en verklig flygplats. I dag är Torslanda ingen flygplats, utan — som fru Segerstedt Wiberg sade — en gammal bondstation, som är ovärdig Sveriges land i flygets tidsålder. Folk kan där inte få komma in i hallarna utan får sitta en timme i flygplanet och vänta på sin tur att få tulla, för att inte tala

Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats

om att det inte alls går att få en kopp kaffe när passagerartrafiken rusar på som den gör.

Kommunikationsministern får alltså inte tänka att västkustborna hittar på några upptåg eller försöker spela med falska kort. Det gör inte göteborgarna eller vi andra som skrivit under motionen, utan vi vill bara att här skall ske någonting. Det fordras helt enkelt att Sveriges andra stad får en flygplats som står i klass med vad andra länder, som lever på en helt annan standard, har kunnat åstadkomma. Om Göteborg och kronan samarbetar utan att tänka på prestige och försöker arbeta för det gemensamma bästa, tror jag att man skall kunna åstadkomma det resultat som motionen syftar till, d. v. s. en ordentlig flygplats i Torslanda.

Herr ADOLFSSON (k):

Herr talman! När jag gick upp i talarstolen hörde jag någon viska, att här föreligger en medborgerlig samling. I vart fall är det en västsvensk samling. När så många, representerande Västkusten, redan har yttrat sig, känner jag mig självfallet en smula generad för att också jag yttrar mig i frågan, men kommunikationsministerns inlägg beträffande Göteborgs stadskollegiums handlande provocerade mig att till slut ändå begära ordet.

Mitt anförande vill jag emellertid i någon mån anknyta till vad herr Risberg sade i ett tidigare anförande, att det tydligen har gått prestige från såväl statsmakternas som Göteborgs stads sida i den här frågan. Till det vill jag ha sagt, att det är möjligt att det har gått prestige i denna i och för sig lilla fråga om uppförande av en byggnad, anordnande av avlopp och anläggande av parkeringsplatser och annat. Med den erfarenhet jag har av detta ärendes handläggande under de år som har gått vill jag emellertid med bestämdhet hävda, att några prestigeskäl inte

har inverkat på Göteborgs stads ställningstagande. Alldeles nyss har kommunikationsministern från talarstolen hävdad, att några prestigesympunkter icke heller har påverkat statsmakterna. Sålunda skulle allt vara gott och väl, och man kunde övergå till att behandla själva sakfrågan utan anmärkningar av detta slag.

Kommunikationsministern redogjorde för hur Göteborgs stadskollegium enligt hans uppfattning handlat i denna fråga och för de initiativ som statsmakterna tagit. Statsrådets uttalanden var enligt min mening ganska fräna med hänsyn tagen till vad som faktiskt har förekommit. Självfallet är det inte möjligt för mig att ens antyda dessa förhandlingars gång, ty det skulle strida mot den sekretess som man alltid måste ålägga sig beträffande sådana förhandlingsfrågor, men jag kan ändå få säga att under de fyra år som ärendet bollats fram och tillbaka mellan statsmakterna och Göteborgs stadskollegium har jag varit ledamot av Göteborgs stadskollegium, som kommunikationsministern nu anklagar. Jag vet alltså litet om hur psalmerna gått och skulle kunna berätta en del från denna talarstol. Jag avstår emellertid därifrån, eftersom jag anser att det viktiga nu inte är att tjata om den snö som föll i fjol utan att försöka lösa de akuta frågor som motionen avhandlar och som vi nu debatterar.

Beträffande den prestige, som det talats om så mycket under denna debatt, vill jag göra ett påpekande, som kanske inte främst gäller det avtal som föreligger mellan staten och Göteborgs stad utan de överenskommelser som sedermera har träffats beträffande utbyggnaden av själva flygplatsen och till vilka statsrådet hänvisade. Det gäller banutbyggnaden, där Göteborgs stad efter åtskilliga förhandlingar har gått med på att betala omkring 50 procent — inte 37 procent som statsrådet, visserligen formellt riktigt, angav — av de 7 miljoner kronor det här är frå-

Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats

ga om. Till dessa 37 procent kommer de kostnader som Göteborgs stad fått vidkännas för markupplåtelser. Den totala kostnaden för Göteborgs stad blir därmed omkring 50 procent. Med detta konstaterande anklagar jag ingalunda statsrådet för att ha lämnat en felaktig uppgift när han talar om 37 procent, ty till de 37 procenten måste alltså läggas dessa andra kostnader, som inte ingår i själva avtalet.

Statsrådet må ursäkta mig att jag, som under fyra år retat mig på hur skyttlarna gått i detta ärende, nu reagerar, då jag hör klander riktas mot Göteborgs stadskollegium för en tendens till oginhet i denna fråga. Statsrådet säger att Göteborgs stad inte ger mer till banutbyggnaden på Torslanda än vad andra kommuner ger för sina flygplatser. Det finns t. o. m. kommuner som ger mer för sina flygplatser, sade statsrådet. Jag hävdar dock, herr statsråd, att det är mycket då Göteborgs stad betalar 50 procent totalt av kostnaden för utbyggnaden av en flygplats, som inte främst kan sägas vara en flygplats för Göteborg utan en internationell flygplats. Torslanda är naturligtvis dessutom i hög grad en flygplats som skall tillgodose hela den västsvenska flygtrafikens intressen. Man kan väl inte bedöma bidragsprocenten på samma sätt när det gäller en flygplats som nästan helt och hållet är ett lokalt intresse som då det är fråga om en flygplats av den karaktär som Torslanda rimligtvis borde ha.

Jag kan heller inte inse att det från Göteborgs sida funnits någon prestige i denna fråga. Göteborg har snarare visat stort tillmötesgående. Jag tar ad notam statsrådets förklaring att det inte heller föreligger någon prestige från statsmakternas sida. Då kan vi alltså låta detta vara detta och gå över till att försöka få den aktuella frågan löst.

Statsrådet säger att vi från Väst-sverige och Göteborg bör hålla dem varma i Göteborgs stadskollegium och ge dem ytterligare en stöt, som han ut-

tryckte sig. De bör, sade statsrådet, komma upp till oss i Stockholm och resonera om finansieringen och lösningen av den aktuella frågan. Jag vill bara säga att många sådana stötar har getts under de år som gått. Vi kan naturligtvis ge ytterligare en sådan stöt. Jag kan också medverka därtill. Det skulle dock vara väldigt roligt, om det också blev en motprestation, t. ex. enligt det avtal mellan Göteborgs stad och statsmakterna som faktiskt existerar.

Herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag känner herr Dahl från vår gemensamma seminarietid, och jag vet att på hans palett bara finns två färger: vitt och svart. I dag använde han uteslutande den svarta färgen. Därför blev också flygpaviljongen på Torslanda sådan att göteborgarna säkerligen inte känner igen den.

Man talar här om prestige. Herr Adolfsson säger nu att för Göteborgs del finns det ingen prestige i denna fråga. Ja, det var ju bra. Nu skall vi övergå till sakfrågorna, fortsätter herr Adolfsson. Ja, vi kan börja i morgon. Det är dock inte möjligt för oss i kommunikationsdepartementet att behandla sakfrågorna på det sättet att statssekreteraren skulle sitta på ena sidan av bordet och jag på den andra, och så skulle vi börja förhandla om detta. Vi måste ju ändå utanför departementets dörrar söka den part, som kan sägas ha ett intresse för att någonting händer på Torslanda, nämligen representanter från Göteborgs stad.

Herr Adolfsson säger att han har deltagit i stadskollegiet vid behandlingen av denna fråga. Det är möjligt, men tydligen skedde det en aning förstrött. Han säger vidare att Göteborgs stad har betalat 50 procent av kostnaderna. Det är riktigt när det gäller inrikestrafiken, men när det gäller utrikestrafiken rör det sig om 25 procent. Läger man samman dessa procentsatser och dividerar

Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats

med två, får man ett medeltal på 37,5 procent. Vid alla andra överläggningar som har förts har såsom villkor uppställts att ortsintressenterna dessutom skulle ställa mark till förfogande, och det gjorde också Göteborg, när vi förra gången förhandlade om den nu pågående banutbyggnaden. Varför var vi angelägna om att åstadkomma den utbyggnaden? Jo, därför att SAS inte kunde landa med caravellen i Göteborg, om det var besvärlig vind och man hade full last. Om det gällde frakt från SKF till England eller frakt från England till Sverige, så var banan inte tillräckligt lång. För att möjliggöra för SAS att få flygturerna Stockholm—Torslanda ekonomiskt bärande tog vi upp förhandlingar med Göteborg om att förlänga banan och därigenom ge SAS möjlighet att utnyttja kabinfaktorn helt och hållet. Det är det som nu har skett. Dessa förhandlingar kom inte till stånd så där utan vidare. Vi fick göra åtskilliga påtryckningar, men vi kom så småningom fram till det resultat som jag här har redovisat och som herr Adolfsson nu förklarar att han varit medveten om. Nu gäller det att åstadkomma en andra utbyggnad av paviljongen eller en nybyggnad. Jag har varit på Torslanda åtskilliga gånger då det har varit trångt, och jag har sagt till den tjänstgörande personalen och till andra som jag har träffat att här måste någonting göras, men det måste ske i samarbete mellan Göteborg och kommunikationsdepartementet. Innan vi skrev till stadskollegiet hade vi talat med representanter för Göteborgs stad, som var uppe i annat sammanhang, och då de lät förstå att de var intresserade, bad vi att de skulle ge oss ett papper på att förhandlingar kunde komma i gång; vi var beredda att sätta ut tid för ett sammanträffande mitt under det pågående budgetarbetet. Då fick vi detta brev från stadskollegiet — jag beklagar att jag inte har det med mig — undertecknat av dess ordförande, där det alltså sägs att Göteborgs stad inte har något intresse av förhandling-

ar om denna sak. Därmed försatt vi möjligheten att få till stånd förhandlingar. Det hade inte hjälpt om vi hade trängt på ytterligare i Göteborg, ty möjligheterna att hålla en finansberedning var försuttna. Därför måste vi lägga frågan åt sidan. Jag hoppas emellertid nu att efter denna intressanta debatt göteborgarna på hemmaplan också skall komma underfund med att vi gemensamt bör göra någonting i denna fråga.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror knappast man skall säga att göteborgarna inte varit intresserade — Göteborg har bl. a. visat sitt intresse genom att bevilja anslag för generalplanen. Detta anslag har, som kommunikationsministern vet, inte utnyttjats.

Men när vi motionerat i ärendet har vi inte åberopat den andra parten utan byggt vår motion på luftfartsstyrelsens förslag. Det är ju denna styrelse, icke de halsstarriga göteborgarna, som begärt att ett anslag på 850 000 kronor skall lämnas, och det förslaget har tagits upp i motionen från västsvenskt håll.

Sedan tyckte kommunikationsministern att vi talade för mycket om dimma och att detta tydde på att Torslanda blivit felplacerat. Det är nu så att hur vi än lägger flygplatser nere på västkusten kan vi inte undgå dimman, men vad vi vill med tanke på hela Väst-sverige och vårt lands anseende är att de människor som kommer utifrån skall bli mottagna på ett sätt som skapar ett gynnsammare intryck än när man ber dem sitta kvar i planen därför att det inte ens finns ståplatser på Torslanda.

Herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag kan säga att vi därvidlag har precis samma intresse. Men försök att komma ur vagnen!

Om anslag till byggnadsarbeten på Torslanda flygplats

Herr PERSSON, FRITZ, (s):

Herr talman! Efter den här debatten vet jag egentligen inte om det är jag som skall företräda utskottet!

Herr Risberg har ju talat om att detta är en fråga för socialdepartementet — i så fall är det tredje avdelningens ordförande, eller någon annan representant för den, som skulle föra utskottets talan. Herr Dahl har vänt sig till ecklesiastikministern och velat att denne skulle ingripa — i så fall borde andra avdelningens ärade ordförande stå här; han är ju norrlänning, så det skulle kanske passa rätt bra att han förde talan i sammanhanget.

Herr Risberg vill bjuda kommunikationsministern på kaffe, och det skall intas sittande, men fru Segerstedt Wiberg är inte lika generös — kaffe skall statsrådet få men han skall stå och dricka det. Herr Dahl säger i sin tur att det går minsann inte att dricka något kaffe på den här bondstationen — han vill nästan göra det till en jordbruksfråga!

Herr Risberg kan ju vara ursäktad — han har inte framställt sig själv som så särskilt vederhäftig; jag vet inte om herr Dahl har yttrat sig i samma riktning. Jag vill emellertid säga att det här inte bara gäller 850 000 kronor — det är väl ingen som inte tror att ett bifall till motionen måste leda till ytterligare konsekvenser. Den saken behöver jag säkert inte utveckla ytterligare — alla vet det redan.

Nu har inte utskottet farit så illa i debatten — man har ju egentligen inte vänt sig mot utskottets skrivning även om man yrkat bifall till motionen — men jag vill säga att vi inom utskottet har ansett att vi inte skulle ta ställning till denna fråga förrän man blivit klar med förhandlingarna mellan kommunikationsdepartementet och Göteborgs stad. Jag tror att det är den enda riktiga inställningen.

Jag yrkar bifall till utskottets utlåtande.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt föreliggande yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i denna punkt hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan oförändrad, sig finna denna proposition var med övervägande ja besvarad.

Herr *Dahl* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 9 punkten 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Dahl* begärde röst-räkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 82;

Nej — 28.

Därjämte hade 12 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkterna 6—14

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 15**Om inställande tills vidare av ytterligare åtgärder för genomförande av högertrafik**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Lån till anskaffning av högertrafikbussar för budgetåret 1965/66 anvisa ett investeringsanslag av 25 000 000 kronor.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr *Johansson* i Dockered *m. fl.* väckt motion (II: 536), vari hemställts, att riksdagen måtte föranstalta om i motionen avsedd utredning samt, i avbidan på resultatet härav, besluta om inställande av ytterligare åtgärder för högertrafikens genomförande tills vidare.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt,

I. att motionen II: 536 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

II. att riksdagen måtte till Lån till anskaffning av högertrafikbussar för budgetåret 1965/66 anvisa ett investeringsanslag av 25 000 000 kronor.

Herr **SVANSTRÖM** (cp):

Herr talman! Under rubriken »Lån till anskaffning av högertrafikbussar» har också motionen nr 536 i andra kammaren kommit att bli behandlad. Jag skall med anledning härav be att få anföra några synpunkter.

I motionen sägs att någon vetenskaplig utredning angående vänstertrafiken kontra högertrafiken ur trafiksäkerhetssynpunkt inte har genomförts. Man hävdar i motionen att det finns en naturlig benägenhet att vika åt vänster, vilket framgår bl. a. av sättet att ta i hand och stiga på en cykel. Man menar att i kritiska situationer kan detta knappast övervinnas ens genom långvarig inläring. De olika ländernas trafikstatistik visar, hävdar man i motionen, att de länder som har vänstertrafik har väsentligt lägre antal olyckor, bl. a. med

dödlig utgång, än de länder som har högertrafik.

Jag vill, herr talman, inte ta upp någon stor trafikdiskussion i detta sammanhang, men med anledning av motionen ber jag att få hemställa att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att i motionen II: 536 avsedd utredning verkställs och att i avbidan på resultatet härav beslut fattas om inställande av ytterligare åtgärder för högertrafikens genomförande tills vidare.

Häri instämde herr *Nilsson, Ferdinand*, (cp).

Herr **PERSSON, FRITZ**, (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vartdera momentet av utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

I fråga om mom. I, anförde vidare herr talmannen, hade yrkats *dels* att utskottets hemställan skulle bifallas, *dels ock*, av herr *Svanström*, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att i motionen II: 536 avsedd utredning måtte verkställas och att, i avbidan på resultatet härav, beslut måtte fattas om inställande av ytterligare åtgärder för högertrafikens genomförande tills vidare.

Därefter gjordes propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Härpå bifölls på gjord proposition vad utskottet i mom. II hemställt.

Punkterna 16 och 17

Vad utskottet hemställt bifölls.

Ang. beskattningen av invalidbil i visst fall — Om sänkt valbarhetsålder för nämndeman

Vid förnyad, punktvis skedd förordning av statsutskottets utlåtande nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av kronan tillhörig egendom, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. beskattningen av invalidbil i visst fall

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 8, i anledning av väckt motion angående befrielse från skatteplikt för automobil, som äges av högradigt vanför person.

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet STRÄNG, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att i samband med behandlingen av detta ärende besvara herr *Dahléns* i kammarens protokoll för den 9 mars intagna fråga angående beskattningen av invalidbil i visst fall, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr *Dahlén* har frågat mig om jag är beredd att undersöka möjligheterna att medge befrielse från skatt för »invalidbil» även i fall där den invaliderade ej själv kan köra fordonet.

Bevillningsutskottet har förordat utredning av frågan. Det är min avsikt att effektuera den begärda utredningen och undersöka de praktiska möjligheterna till den åsyftade skattebefrielsen.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret. Jag vill tillägga att först sedan jag framställt min fråga har jag observerat att det har väckts en motion i samma ärende. Hade jag vetat det tidigare, skulle jag inte ha frågat. Jag har nämligen den uppfattningen att när en fråga är aktualiserad i riksdagen, skall man i princip inte aktualisera den på annat sätt. När nu motionen har behandlats i bevillningsutskottet och tillstyrkts av detta och

finansministern har lovat att så snart som möjligt undersöka möjligheterna att få en rättelse till stånd på den här punkten, så har jag enbart att vara tacksam.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande betänkande hemställt.

Om sänkt valbarhetsålder för nämndeman

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 11, i anledning av väckta motioner om sänkt valbarhetsålder för nämndeman.

Första lagutskottet hade behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 51 i första kammaren av herrar *Bengt Gustavsson* och *Lars Larsson* samt nr 61 i andra kammaren av herr *Carlsson* i Tyresö m. fl. I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om sådan ändring av 4 kap. 6 § i rättegångsbalken, att nämndemans valbarhetsålder inträdde efter fyllda 21 år.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner, I: 51 och II: 61, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s):

Herr talman! I motionen föreslås att nämndemans valbarhetsålder sänks till 21 år. Utskottet hänvisar till en utredning. Eftersom en utredning på denna punkt rimligen inte kan komma till annat resultat än att fyllda 21 år räcker för nämndemans behörighet om kompetens i övrigt föreligger, ger jag mig till tåls och avvaktar med tillförsikt domstolskommitténs förslag.

Det är inte länge sedan det betraktades som anmärkningsvärt när en yng-

re dam valdes till nämndeman. En dagsverspoet skaldade ungefär så här:

Förr till titlarna stora
man räkna' i fåfängans älv
att få kallas för nämndemansmora;
nu blir man nämndeman själv.

Jag hoppas att det inte skall dröja länge innan en och annan ungdom får ta nämndemans plats, inte för titelns utan för rätt och rimlighets skull.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 12, i anledning av väckta motioner om en förenklad aktiebolagslagstiftning för mindre företag; samt

nr 13, i anledning av väckta motioner angående kompetensfördelningen mellan administrativa domstolar och förvaltningsmyndigheter.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 22, i anledning av väckta motioner om juridiska garantier för utfästelser enligt lagen om allmän försäkring, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om sänkt pensionsålder, m. m.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av väckta motioner om utredning av frågan om sänkt pensionsålder m. m.

Till behandling hade andra lagutskottet förehaft nio inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 318 i första kammaren av herr *Carlsson*,

Om sänkt pensionsålder, m. m.
Eric, m. fl. och nr 385 i andra kammaren av herr *Gustavsson* i Alvesta *m. fl.* om sänkt pensionsålder;

2) de likalydande motionerna nr 508 i första kammaren av herr *Jacobson, Per, m. fl.* och nr 613 i andra kammaren av fröken *Elmén m. fl.*, om rätt till förtidspension till äldre frånskilda kvinnor;

3) de likalydande motionerna nr 526 i första kammaren av herrar *Skärman* och *Ernulf* samt nr 627 i andra kammaren av herr *Jönsson* i Ingemarsgården *m. fl.*, angående kompensation vid uppskov med ålderspension inom den allmänna försäkringen m. m.;

4) de likalydande motionerna nr 610 i första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Lager* samt nr 285 i andra kammaren av herr *Holmberg m. fl.*, om viss ändring av reglerna om förtida uttag av folkpension m. m.; ävensom

5) motionen nr 640 i andra kammaren av herr *Westberg*, om utredning av frågan om sänkt pensionsålder.

Motionen under 4 hade, såvitt avsåge förbättrad ställning för folkpensionärerna inom sjukförsäkringen, behandlats av utskottet i annat sammanhang.

I motionerna I: 318 och II: 385 hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om parlamentarisk utredning av frågan om sänkt folkpensionsålder.

I motionerna I: 526 och II: 627 hade föreslagits att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av frågan om ökad kompensation vid uppskov med ålderspension efter 67 års ålder i allmän försäkring ävensom utsträckning av kompensationen utöver 70 års ålder samt frågan om en lindrigare bedömning vid särskilt tunga yrken av villkoren för förtidspension i allmän försäkring.

I motionerna I: 610 och II: 285 hade, såvitt nu vore i fråga, anhängits, att

Om sänkt pensionsålder, m. m.

riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en skyndsamt utredning rörande i dessa motioner förordade ändringar i lag om förtida uttag av folkpension och att förslag till sådana lagändringar måtte föreläggas 1966 års riksdag.

I motionen II: 640 hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhänga om tillsättande av en parlamentariskt sammansatt utredningskommitté med uppgift att utreda frågan om sänkt pensionsålder.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

A. 1) att följande motioner, nämligen dels motionerna I: 318 och II: 385, dels motionen II: 640, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd,

2) att motionerna I: 610 och II: 285, såvitt de anginge folkpensionsförmåner vid förtida uttag av folkpension, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att motionerna I: 526 och II: 627, såvitt de avsåge förtidspension, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

C. att motionerna I: 508 och II: 613 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

D. att motionerna I: 526 och II: 627, såvitt de avsåge uppskjutet uttag, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits vid utskottets hemställan under A (avseende sänkt pensionsålder)

I. av herr *Thorsten Larsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

1) att riksdagen med bifall till följande motioner, nämligen dels motionerna I: 318 och II: 385, dels motionen

II: 640, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga, att frågan om en sänkt pensionsålder måtte utredas av en parlamentariskt sammansatt utredning,

2) att motionerna I: 610 och II: 285, såvitt de anginge folkpensionsförmåner vid förtida uttag av folkpension, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

vid utskottets hemställan under B (avseende förtidspension vid tunga yrken)

II. av fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Edström*, *Thorsten Larsson*, *Rimmerfors*, *Gustavsson* i Alvesta och *Jonsson*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med bifall till motionerna I: 526 och II: 627, såvitt de avsåge förtidspension, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om utredning av frågan om lindrigare villkor för förtidspension för försäkrade med särskilt tunga eller slitsamma yrken;

vid utskottets hemställan under C (avseende förtidspension till äldre frånskild kvinna)

III. av fru *Hamrin-Thorell*, som dock ej antytt sin mening;

vid utskottets hemställan under D (avseende kompensation vid uppskjutet uttag)

IV. av fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Edström*, *Rimmerfors* och *Jonsson*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del erhålla den avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet bort hemställa,

att riksdagen, med bifall till motionerna I: 526 och II: 627, såvitt de avsåge uppskjutet pensionsuttag, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av frågan om ökad kompensation vid uppskov med uttag av ålderspension efter 67 års ålder ävensom utsträckning av kompensationen utöver 70 års ålder; ävensom

V. av herr *Thorsten Larsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **CARLSSON, ERIC**, (cp):

Herr talman! Detta andra lagutskottets utlåtande nr 24 är föranlett av en rad motioner, dels angående sänkt pensionsålder, dels om delreformer på detta område. De motioner som här förekommer ger anledning till reflexionen att allt inte är välbeställt i vårt land på detta område. En rad angelägna reformer måste vidtagas för att vi skall kunna ge den sociala trygghet som vi önskar.

En av de mest angelägna reformerna avser en sänkning av pensionsåldern, vilket begärs bl. a. i motionerna nr 318 i denna kammare och nr 385 i andra kammaren, båda motionerna från centerpartiet. Såsom huvudmotionär skulle jag vilja anföra de synpunkter som ha varit vägledande för mig i dessa angelägenheter.

Vi lever i ett samhälle under en omvandling, som väl knappast någon generation har varit med om tidigare. En lång och lågt betald arbetsdag har ersatts av reglerad arbetstid och bättre löner. Fortfarande finns väl dock områden kvar, där mycket återstår att göra. Jag tänker dels på vissa yrkesområden, som är utpräglade låglöneområden, dels på ålderspensionärerna inom folkpensioneringens ram, vilka ännu femtio år efter folkpensioneringens införande har 67 år såsom pensionsålder. Jag skall gärna och villigt erkänna att det har skett stora förändringar i fråga om folkpensionens storlek, men åldersgränsen står kvar. För oss inom centerpartiet är det väsentligt att de förbättringar som har skett kommer att ske även framöver.

Att ha upplevat det gamla samhället, 1910- och 1920-talets fattig-Sverige och 1930-talets svåra år, då arbete ej fanns att få för många människor, medan andra människor trots övermänskliga arbetsinsatser fick gå ifrån allt de ägde, är upplevelser och minnen som man ej

Om sänkt pensionsålder, m. m.

glömmer. För mig är bilden av den gamla goda tiden minnet av fattig-Sverige såsom en hård och bitter tid, då den tidens makthavare varken tänkte på vardagsmänniskorna eller på att det skulle löna sig att arbeta.

Varför stanna inför dessa frågor nu? Jo, för att frågan om en sänkt pensionsålder närmast berör de människor som under 1920-talet gick ut i arbetslivet och som nu som någon sagt »nalkas aftonen på sin arbetsdag».

Frågan om en sänkt folkpensionsålder är en fråga om hur vi vill ta ut vår standardhöjning och vilka som främst skall ha del av den. Standardhöjning och ökade resurser — det är ett talesätt som ofta förekommer i den politiska debatten. Denna standardhöjning har man tagit ut på olika sätt. Ökade löner har väl varit det som främst varit med i bilden när det gäller standardstegringen. En kortare arbetstid har också haft en mycket stor betydelse. 48-timmarsveckan har ersatts med 45-timmarsveckan, och nu har vi en utredning på gång om ytterligare förkortning till 42, kanske 40 timmar när visaren pekar fram emot 1970.

Semestern är ett annat område. Där har tre dagars semester blivit fyra veckors semester, och till den sociala sidan i övrigt skall också läggas den grundtrygghet som 1962 års socialbalk innebär och som jag — det vill jag gärna upprepa — hälsade med stor tillfredsställelse.

Men det är givet att vi får sikta framåt också. Vilka reformer är då angelägna inför framtiden? En rad önskemål anmäler sig också här. För mig ter sig frågan om en sänkt pensionsålder som en av de mest angelägna reformerna jämsides med förbättringar i nu utgående folkpensioner. Skälen därtill är flera.

Hur ser vår arbetsmarknad ut i dag? Det råder efterfrågan på arbetskraft, men denna efterfrågan gäller den yngre arbetskraften. Stat och kommun anställer ej gärna den som är över 50 år

Om sänkt pensionsålder, m. m.

eller rättare sagt: anställer ogärna den som är över 50 år. En kvinna som är över 50 år och vill ha en ordinarie tjänst, i varje fall i lägre lönegrad, har mycket små möjligheter. Och är man över 60 år, vilka möjligheter finns då att få en ny anställning om så erfordras? Det finns t. o. m. exempel på fackförbund som ifrågasätter om den som har nått 45 år över huvud taget skall få komma in på ett nytt arbetsområde. Det finns också en annan aspekt på denna fråga. Dagens arbetsliv ställer stora krav på människorna, och många som blivit äldre frågar sig: Hur skall jag orka hålla på fram till 67 år? De känner efter dagens slut hur lederna domnar, hur tröttheten ökar och hur krafterna avtar. Denna känsla, denna fruktan för morgondagen fram till 67 år är inte alltid lätt att bära.

Det finns många exempel på att de sista årens arbete medför sådana påfrestningar på människorna att när pensionsåldern kommer krafterna inte räcker till för att få den behållning av pensioneringen som man hoppats på. Den psykiska påfrestningen blir heller inte lättare om man blir hänvisad till diverse arbeten under åren närmast de 67 med en känsla av att man nära nog är överflödig.

Jag vill nämna ett par artiklar i Metallarbetaren från ett företag i Mellansverige under förra året, vilka gav en bild av hur det kan se ut i arbetslivet. De visar att min iakttagelse är riktig på denna punkt.

Mot denna bakgrund av hur det är i arbetslivet i dag måste en sänkning av pensionsåldern betraktas som en av de mest angelägna reformer vi har att förverkliga. 67 år som pensionsålder har stått still sedan 1914. I raden av reformer som företagits har grupp efter grupp fått sina pensioner ordnade både till tidpunkt och belopp. Det är i stort sett endast »kroppsarbetarna», »blåblusarnas och de valkiga nävarnas folk», det stora flertalet kvinnor m. fl. som

står kvar vid en pensionsålder om 67 år.

Andra lagutskottet skriver i sitt utlåtande att med hänsyn till de stora åtaganden man gjort i fråga om höjning av pensionerna fram till 1968 har vi knappast råd att sänka pensionsåldern i dag. Vi har tidigare här i kammaren diskuterat vad som skall ske efter år 1968, och vi har lärt oss att Kungl. Maj:ts utredningskvarnar emellanåt mal långsamt. Från den utgångspunkten är det angeläget att en sådan här reform inte bara skjuts undan. Jag har här tidigare ställt frågan hur vi skall ta ut standardhöjningen. Det kan ske genom kortare arbetstid eller genom en lägre pensionsålder. Det finns anledning att välja och fråga sig: Skall vi sikta mot en 40-timmarsvecka men bibehålla 67 år som pensionsålder eller välja ett annat alternativ och säga att vi bibehåller 42-timmarsveckan tills vidare men satsar på 65 år som en blivande pensionsålder.

Om vi tar hänsyn till de arbetsinsatser som en människa gör under sin aktiva tid visar denna avvägning att man mycket väl kan välja 65 år som pensionsålder. Det innebär också att man underlättar tryggheten på ålderns dar för de människor det här är fråga om.

Det finns en arbetstidsutredning som arbetar i dag. Det skall komma en pensionsutredning. Det finns anledning att låta dessa båda utredningar — den som finns och den som skall komma — utreda dessa båda alternativ.

Ekonomiska, sociala, medicinska och mänskliga skäl talar för att man gör krafttag för en sänkt pensionsålder. Utskottet hänvisar visserligen till att möjligheter finns redan i dag för att göra ett förtida uttag. Det är för ingen av oss obekant, men låt mig då erinra om den kraftiga reducering som sker av utgående pensionsbelopp både i fråga om folkpension och ATP för den som gör förtida uttag. De nuvarande pensionerna är inte högre än att de behövs

Om sänkt pensionsålder, m. m.

för dagens pensionärer i de grupper varom här är fråga. Jag började, herr talman, med att säga något om hur vi som upplevde 1920-talet och 1930-talet ser på samhället, vilka minnen vi har med oss. Den fråga vi nu diskuterar, frågan om en sänkt pensionsålder, gäller hur livets afton skall te sig för de människor som då upplevde otryggheten och fattigdomen. En sänkt pensionsålder skulle för denna generation av människor ge ökad mening åt livet, ökade möjligheter att med hälsa och krafter nalkas ålderdomen. En sänkt pensionsålder skulle bli en värdig avslutning på ett arbetsliv som började i fattig-Sverige, en avslutning i välfärds-Sverige, där möjligheterna att göra pensionsåldern både aktiv och meningsfylld skulle öka. Visst kanske det är en djärv satsning för många att sänka folkpensionsåldern med ett par år. Men, ärade kammarledamöter, rösterna för en sänkning av pensionsåldern kommer att öka. Det är en angelägen reform, en reform som måste komma, som måste komma snart.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen nr I av herrar Thorsten Larsson och Gustavsson i Alvesta.

I herr Eric Carlssons yttrande instämde herrar *Ferdinand Nilsson* (cp), *Bengtsson* (cp), *Svanström* (cp), *Thorsten Andersson* (cp) och *Nils-Eric Gustafsson* (cp).

Herr ADOLFFSSON (k):

Herr talman! Den kommunistiska gruppen har vid många tillfällen här i riksdagen fört fram frågan om en sänkning av den generella pensionsåldern, men i rationalitetens intresse — och med hänsyn tagen till vad som redan sagts från talarstolen och som jag i någon mån kan instämma i — avstår jag från att upprepa de argument som anförts från vår sida, särskilt som tiden är framskriden. Jag vill ändå göra det

påpekandet att det inte är i många av de högutvecklade länderna som arbetstakten i produktionslivet är så starkt uppdriven som den är här och inte heller den generella pensionsåldern så hög som den är hos oss. Den starkare förslitning som en högt uppdriven arbetstakt medför borde ju motivera pensionering vid en lägre ålder och inte vid en högre, såsom förhållandet faktiskt är i vårt land. Arbetsintensiteten skapar ju eller borde väl skapa de ekonomiska förutsättningarna för en lägre pensionsålder. Såsom redan har påpekats från talarstolen har vi sedan 1914 haft denna höga pensionsålder, 67 år, utom för vissa grupper som har en lägre pensionsålder, däribland vi.

Vi i den kommunistiska riksdagsgruppen vidhåller vår åsikt att en sänkning av den generella pensionsåldern är angelägen, men i den motion av oss som delvis behandlas i detta utlåtande upprepas inte ånyo detta yrkande, utan det föreslås vissa dellösningar i avvaktan på en mera genomgripande reform, som måste komma och som vi hoppas skall komma mycket snabbt.

Vår motion gäller de hårda reglerna för förtida och uppskjutet pensionsuttag. Utskottet säger att våra yrkanden »får i sak anses innebära krav på sänkning av pensionsåldern». Så sade utskottet, om jag inte missminner mig, också i fjol, när en likartad motion från vår sida behandlades. Lika litet nu som i fjol vill jag för min del förneka riktigheten av vad utskottet här antyder. Det kan nämligen inte förnekas att ett bifall till dessa förslag skulle få verkningar i riktning mot en sänkt pensionsålder. Men eftersom så är fallet, måste jag lämna utskottet åt sidan för att i stället fråga reservanterna eller rättare sagt undertecknarna av reservation I: Vad är det för något som dessa ledamöter har funnit oacceptabelt i vår motion? Dessa reservanter säger att de måste i huvudsak ta avstånd från de tankegångar som ligger bakom vår motion. Kanske man kan få en förklaring

Om sänkt pensionsålder, m. m.

till vad det är som befunnits så vederstyggligt för dem?

Tankegångarna i vår motion är för det första att pensionsåldern generellt bör sänkas, men därvidlag har vi, såsom jag tidigare nämnt inte något konkret förslag i år. Det andra är att en dellösning bör åstadkommas i avvaktan på en mera samlande lösning. Det tredje är att den som tar ut förtida pension inte bör berövas rätten till hustrutillägg, barntillägg och kommunalt bostadstillägg o. s. v. och inte få sin pension reducerad även efter 67 års ålder. Det är våra krav och tankegångar. Finner verkligen reservanterna dessa krav och tankegångar så orimliga att de ovillkorligen måste skriva in det i sin reservation? I så fall bör det erinras om att i synnerhet folk med tunga yrken — skogsarbetare, byggnadsarbetare, gruvarbetare, transportarbetare och andra — mycket intensivt längtar efter en sådan uppmjukning av bestämmelserna att de kunde ta pension litet tidigare utan dessa allvarliga ekonomiska återverkningar, delvis för återstoden av livet. Den livsvariga efterräkningen består ju i att nära 29 procent av pensionen — eller pensionerna, eftersom det också kan gälla ATP — förloras, om förtida uttag sker från den stund rätt härtil inträder. Därtill kommer att pensionären intill 67 års ålder berövas rätten till hustrutillägg och de andra tillägg som jag nyss räknade upp. För personer med förtida uttag som inte har känt till dessa negativa saker i förväg har överraskningarna blivit mycket obehagliga. Detta är ytterligare en orsak till att vi motionerat i ämnet.

Bestämmelsernas ogynnsamma verkningar illustreras också av att så relativt få begagnat sig av den rätt till förtida eller uppskjutet uttag som successivt uppkommit och uppkommer.

Detta mitt anförande, som jag nu tänker avsluta, har icke ägnats enbart åt frågan om utskottets yrkande om avslag på vår motion, utan jag har också funnit det nödvändigt att tala något

emot de reservanters yttranden, som jag här förut nämnt och som icke ansett sig kunna ansluta sig till tankegångarna i vår motion.

Vi har alltså föreslagit en skyndsamt utredning om för pensionärerna förbättrade regler vid förtida uttag. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till motionsparet I: 610 och II: 285. Av detta följer, att vi inte kan ansluta oss till yrkandet i punkten 2 i den med I betecknade reservationen, men däremot till yrkandet i punkten 1 i reservationen.

I konsekvens med vad jag nu anför och i linje med tankegångarna i vår motion i detta ämne ger vi också vår anslutning till de med II och IV betecknade reservationerna.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Det biologiska åldrandet har förändrats och ofta framskjutits genom de ändrade levnadsförhållanden i vår tid, som beror på de framsteg vi haft inom teknik och vetenskap och som innebär väsentligt bättre skydd mot de människans besvärligheter som föreligger i form av sjukdomar, dålig hygien, dålig kost och dålig bostads- och arbetsmiljö, vilka saker främst är livsförkortande.

Människorna får alltså genomsnittligt fler levnadsår, men samtidigt har även de individuella variationerna i den enskilda människans åldrande blivit större. Detta senare är mycket viktigt. Det är även detta senare som praktiskt måste accepteras. Om vi så gör, måste även en rörligare pensionsålder accepteras än den vi nu har, och det är detta som motionerna I: 526 och II: 627 främst avser. Det är dessa motioners innehåll som jag här främst vill försvara och förklara och som föranlett reservationerna II och IV.

Den med II betecknade reservationen avser förtidspension för försäkrade med särskilt tunga yrken. Sedan länge har man på olika håll insett nödvändigheten

av att arbetstagare inom vissa särskilt tunga och slitsamma yrken i vissa fall borde ha möjlighet att komma i åtnjutande av oreducerad pension före 67 års ålder. Utskottet förordar att frågan löses utanför den allmänna pensioneringsram, lämpligast genom uppgörelser avtalsvägen. Detta synes vara riktigt, men det är nog inte en så framkomlig väg, och lösningen kommer nog att ta åtskillig tid. Under sådana förhållanden synes ett praktiskt sätt att lösa denna fråga vara att införa lindrigare regler för erhållande av förtidspension för försäkrade som har särskilt tunga eller slitsamma yrken. Därigenom skulle möjlighet ges att efter prövning av omständigheterna i det enskilda fallet tilldela arbetstagare i dessa yrken pension vid lägre ålder. Detta är motiveringen till att jag yrkar bifall till den med II betecknade reservationen.

Den med IV betecknade reservationen avser kompensation vid uppskov med uttag av ålderspension efter 67 års ålder. Den kompensation, som utgår till försäkrad som väntar att ta ut pension till efter 67 års ålder, utgör inte full ersättning för det uppskjutna uttaget enligt försäkringsmatematiska principer. Det synes angeläget att på olika sätt stimulera de människor, som så kan, att fortsätta att arbeta efter 67 års ålder. Ersättningen för det uppskjutna pensionsuttaget borde bestämmas på ett sådant sätt, att den önskade stimulationseffekten uppnås. Med nuvarande regler motsvarar ersättningen inte ens den korrektionsfaktor, som uppnås med försäkringsmatematiska beräkningar, och än mindre innebär den någon överkompensation, som alltså skulle innebära stimulans. Därtill synes önskvärt att försäkrade, som så vill, har tillfälle att uppskjuta pensionsuttaget även efter 70 års ålder genom att den övre gränsen för erhållande av kompensation för uppskjuten pension kan ytterligare något framskjutas. Just de stora individuella variationerna i det mänskliga åldrandet som mer och mer fram-

Om sänkt pensionsålder, m. m.

träder med åren och som helt enkelt står i samband med — som jag nämnde i början av mitt anförande — den tekniska och vetenskapliga utvecklingen måste här beaktas.

Med hänsyn till vad jag nu anfört ber jag att få yrka bifall till den med IV betecknade reservationen.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Även i detta ärende är de flesta förslagen gamla bekanta. Förslagen om en allmän sänkning av pensionsåldern och om en lägre pensionsålder än den nuvarande för vissa grupper — både för sådana med tungt och hälsovådligt arbete och för äldre fränskilda kvinnor — har varit uppe till behandling tidigare.

Jag vill erinra om att 1958 års socialförsäkringskommitté i sitt betänkande konstaterade, att en generell pensionsålder av 67 år eller en högre eller lägre sådan ålder inte kunde förutsättas vara en pensionsålder som passade alla. Men samtidigt konstaterades att försök att göra avvikelser som tillförsäkrade vissa personer en lägre pensionsålder och andra en högre icke kunde lösas inom ramen för en allmän pensionering, eftersom sådana avvikelser måste förutsätta en individuell kontroll av att sysselsättning inom branscher med en lägre pensionsålder hade pågått under så lång tid att en lägre pensionsålder i och för sig kunde vara motiverad. I den rörliga arbetsmarknad vi för närvarande har flyttar man ju från och till lättare och tyngre arbeten, och det är ytterst få som genomgående har sysselsättning inom ett sådant arbetsfält som i och för sig kunde motivera en lägre pensionsålder. Socialförsäkringskommittén föreslog därför i sitt betänkande att för de grupper där en lägre pensionsålder var särskilt trängande skulle man försöka lösa frågan genom särskilda förhandlingar med motparten på arbetsmarknaden. Härvidlag hade

Om sänkt pensionsålder, m. m.

naturligtvis socialförsäkringskommittén som förebild att tjänstemännen både inom det statliga området och på den enskilda arbetsmarknaden hade förhandlat sig till en pensionsålder som genomgående var lägre än inom den allmänna pensioneringen. För manliga tjänstemän gäller i allmänhet en högsta pensionsålder av 65 år, och för kvinnor är pensionsåldern mycket ofta 60 år. Detta gäller fortfarande, men kostnaderna för den lägre pensionsåldern bärs ju av de områden där det är aktuellt att upprätthålla en sådan pensionsålder.

Det är ju inte bara sysselsättningens art som i och för sig är anledning till behovet av en lägre pensionsålder än 67 år. Inom många yrken är det helt andra orsaker som gör att pensionsåldern fastställts till en lägre ålder än den generella 67-årsgränsen. Behovet sammanhänger ofta med rent individuella förhållanden. Alla människor åldras inte lika snabbt. Många har sin arbetsförmåga kvar vid högre ålder än 67 år, och detta har givit anledning till bestämmelserna om viss kompensation i form av högre pension åt dem som väntar med att ta ut den allmänna pensionen efter 67 års ålder.

Förslaget om en allmän sänkning av den generella pensionsåldern från 67 till 65 år har vi behandlat vid flerfaldiga tillfällen. Andra lagutskottet har i sina utlåtanden över liknande motioner tidigare konstaterat att så länge vi inte har nått en fullständig uppbyggnad av i första hand folkpensionen är det inte realistiskt att tänka sig en generell sänkning av denna ålder. En sådan sänkning måste ju ge utslag i ökade kostnader, vilket betyder att vi får sakta av på takten i den allmänna förbättringen av folkpensionsnivån.

För min del anser jag det inte vara något starkt argument att 67-årsgränsen har varit bestående sedan år 1914. Med hänsyn till utvecklingen därefter på arbetsmarknaden och till förändringarna av människornas levnadsvillkor var den pensionsåldern avsevärt mycket högre

1913 och 1914 än den är i dag. Arbetet var då tyngre, arbetstiden var längre och människorna hade inte samma levnadsstandard, vare sig man ser till den ekonomiska eller medicinska sidan, som i dag. Därför var alldeles säkert 67-årsåldern år 1914 en orimligt hög pensionsålder. Det är den däremot inte för flertalet människor i dag. Därmed är inte sagt att pensionsåldern inte kan vara för hög för många.

Man måste nog som sagt söka lösa detta problem genom förhandlingar mellan arbetsmarknadsparterna själva, ty det är inte möjligt att få en lösning inom den allmänna pensioneringen. Vi har dock försökt öppna vissa vägar för att göra det möjligt för vederbörande att ta ut pensionen tidigare, likväl tidigast från och med 63-årsåldern. För att kompensera den högre kostnaden för en sådan lägre pensionsålder blir då pensionen lägre. Det är riktigt, som här har sagts, att om man tar ut pensionen vid 63-årsåldern blir det i det närmaste fråga om 29 procents sänkning, d. v. s. en sänkning till 71 procent av pensionens fulla belopp. Nu kan man ju variera det förtida uttaget. Man kan vänta med att ta ut pensionen till 65-årsåldern. Då blir sänkningen något mindre än 15 procent, men den nivån blir sedan bestående under den återstående livstiden, och under tiden fram till 67 års ålder kan den lägre pensionen inte kompletteras med hustrutillägg, kommunalt bostadstillägg eller liknande förmåner. Dessa tilläggsförmåner kan nämligen utgå först vid uppnådda 67 års ålder.

Nu säger herr Adolfsson att han inte kan förstå varför reservanterna under reservation nr I inte har kunnat acceptera yrkandet i motionerna I: 610 och II: 285 eftersom de ju ändå accepterar en viss minskning av pensionsnivån att gälla intill 67-årsåldern. Det innebär visserligen att de som har behov av tillskott skall kunna få både hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg, men i övrigt kan han inte förstå att det

Om sänkt pensionsålder, m. m.

i och för sig skulle föreligga något hinder att tillämpa en sådan ordning. Är det någon som skulle avstå från att ta ut pensionen vid den lägre åldern med sådana bestämmelser? Vederbörande förklarar ju ingenting på att ta ut den reducerade pensionen under de fyra åren, eftersom han vid 67-årsåldern skulle vara berättigad till den fulla pensionen. Intet hindrar att man fortsätter sitt arbete och samtidigt lyfter pension, vilket man bör hålla i minnet när man talar om stimulans för att fortsätta arbetet efter 67-årsåldern. Folkpensionen utgår från 67-årsåldern oavsett om man fortsätter med arbetet till en högre ålder, och det gör också ATP-pensionen i de allra flesta fall. Det finns alltså i och för sig intet skäl att vänta med att ta ut pensionen på grund av kompensationsen eller att avstå från att ta ut den vid 63-årsåldern på grund av den lägre pensionsnivån under tiden fram till 67-årsåldern ty pensionen kan utgå jämsides med annan inkomst som mycket väl kan vara av anställning därast man vid 67 års ålder får fulla förmåner.

Det är endast några få som har samordning mellan arbetsinkomst och pension. Detta gäller för statstjänstemännen som, om de fortsätter i samma anställning, får en samordning av lönen och pensionen som i stort sett går ut på att de inte kan efter pensionsåldern, oavsett om den är 63, 65 eller 67 år, lyfta mer än vad de tidigare haft i lön.

Samma bestämmelser gäller för riksdagsmännen enligt den nya reglementet. Man kan visserligen lyfta pensionen, inte riksdagspension men ATP-pension och folkpension, från och med 67-årsåldern, men är man fortfarande kvar i riksdagen och lyfter riksdagsarvode så minskar riksdagsarvode med ett belopp motsvarande den utgående ATP-pensionen. I sådana fall finns det helt naturligt en stimulans att vänta att ta ut pensionsförmåner intill 70-årsåldern, ty om man gör det får man ingen minskning av riksdagsarvode.

Motionärerna har varit medvetna om detta när de föreslår rätt att ta ut pensionen, en rätt som redan föreligger men utan de konsekvenser som för närvarande gäller. De har varit medvetna om att det skulle kunna föranleda ett allmänt utnyttjande av denna förmån, ty de talar i alla fall i sin motivering om nödvändigheten av att bevilja dessa förmåner endast till dem som är i behov därav.

Jag förmodar att reservanterna under reservation I såväl som utskottet i övrigt inte har velat införa något slag av inkomst- eller behovsprövning för rätten till förtida uttag. Det finns för närvarande ingen sådan prövning, och vi har inte ansett att det har anförts några starkare motiv i motionerna för införandet av en sådan. Detta har varit motivet för utskottsmajoriteten, och eftersom reservanterna i detta avseende har samma hemställan så måste de ha varit av samma mening som utskottsmajoriteten.

Herr Adolfsson nämnde också att för de flesta som har ansökt om förtida uttag av ålderspension har reduceringen kommit som en överraskning. Den kan dock inte ha kommit som en överraskning efter det att ansökan bifallits eftersom pensionsorganet, som i regel har kontakterna genom de allmänna försäkringskassorna, har skyldighet att upplysa den som ansöker om förtida uttag om de konsekvenser som följer med ett sådant uttag. Det är därför möjligt att vederbörande har blivit överraskad när han fått del av dessa villkor, men han kan inte ha gått miste om någonting i samband med beviljandet av ansökan, ty vid den tidpunkten måste han ha varit medveten om konsekvenserna, och har haft rätt att ta tillbaka sin ansökan sedan han blivit upplyst om reduceringen.

I stort sett har jag väl också genom det jag anförtt bemött yrkandet i reservation nr IV, som ansluter sig till motionerna I: 526 och II: 627 beträffande kompensationsgraden vid uppskjutet ut-

Om sänkt pensionsålder, m. m.

tag av ålderspension, men också innefattar yrkande att man skulle kunna vänta med uttaget även efter det man har fyllt 70 år i syfte att stimulera vederbörande att kvarstanna i sitt arbete så länge som möjligt.

Utskottet har inte den uppfattningen att kompensationsgraden i och för sig utgör någon stimulans. Det är riktigt som herr Edström har anfört och som motionerna har tagit fasta på, nämligen att kompensationsgraden nog är i lägsta laget, varför man följaktligen borde göra en omräkning för att komma fram till ett riktigt resultat. Utskottet tror emellertid inte att detta har någon som helst betydelse i detta avseende. Det måste vara andra faktorer som medverkar till uppskovet.

En av dessa orsaker har jag nämnt. Uttaget kan uppskjutas när anställningsinkomsten reduceras med det man får ut i pension. Då finns det ingen anledning att ta ut pensionen, om man har möjlighet att uppskjuta uttaget. Sedan kan man ha så stora inkomster att den pension man erhåller reduceras genom hög marginalbeskattning. Då kan man också vänta med att ta ut pensionen till dess man lämnar anställningen, om det nu sker vid 68, 69 eller 70 års ålder. Till 70 år är det längsta man kan vänta, men man gör det om man tycker att behållningen av uttaget är så liten, att den blir större om man väntar tills man fyllt 70 år och får ut det högre pensionsbeloppet.

Om kompensationsgraden är 20 procent, 22 procent eller något högre, anser utskottet inte spelar någon roll. Vi kan mycket väl hålla samma procentuella beräkningsgrund som den vi har vid förtida uttag. I sådant fall föreligger förmodligen någon överkompensation, men eftersom det då är fråga om reduktion av pensionerna, kan man väl tolerera överkompensationen. De som väntar med att ta ut pensionen gör det därför att de har ett eget intresse av att vänta. Många människor

gör säkert den reflexionen, att om reduktionen är 7,2 procent om året vid för tidigt uttag, är det riktigt att samma procentuella tillägg erhålles om de väntar med uttaget.

Herr talman, jag yrkar bifall till utskottets hemställan i samtliga de här berörda punkterna.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp):

Herr talman! Låt mig först säga till herr Adolfsson att de problem som han tog upp till behandling här har vi anledning återkomma till när vi skall behandla proposition nr 45. Låt mig vidare säga att en sänkt pensionsålder, så som vi här har föreslagit, skulle lösa en rad av de problem som herr Adolfsson tog upp till behandling.

För det stora kunnande som utskottets ärade herr ordförande besitter har jag den allra största respekt, jag vill till och med säga aktning. Jag skulle emellertid vilja göra ett par kommentarer till herr Strands anförande.

Utskottets ärade herr ordförande säger här att det borde finnas möjligheter att via avtal mellan arbetsmarknadens parter erhålla lägre pensionsålder än 67 år för grupper som behöver det. Jag måste då fråga mig: Vilka möjligheter har då alla de grupper, inte minst på kvinnosidan, som står utanför organisationernas avtalsprövning? Jag kan inte tänka mig att det finns andra möjligheter än ett beslut i vanlig ordning i riksdagen på den punkten.

Vidare sades det att 67 år i dag inte är detsamma som 67 år 1914. Jag skall inte ta upp någon debatt på den punkten, men jag tror att vi gör en för stor affär av den ökade medellivslängden. Till stor del beror den ökade medellivslängd vi fått på att vi har en betydligt lägre barnadödlighet än tidigare, vilket självfallet påverkar statistiken över medellivslängden.

Med den höga takt och de påfrestningar dagens arbetsliv utsätter män-

Om sänkt pensionsålder, m. m.

niskorna för, anser jag att kroppsarbetarna har en mycket för hög pensionsålder. Av vilken anledning har man för övriga grupper — som i förhandlingar fått sin pensionsålder reglerad till 60, 63 eller 65 år — inte diskuterat förhöjning av pensionsåldern? Nog är det anmärkningsvärt att det endast är kroppsarbetarna som anses kunna stoppa till 67 år och eventuellt längre, innan de får sin pension.

Hur skall det bli efter 1968? Socialministern, som jag nyss såg i kammaren, har signalerat en utredning om folkpensionens utseende efter 1968. Jag har föreställt mig att det inte räcker med att enbart diskutera *storleken* av utgående folkpensioner i fortsättningen. *Pensionsåldern* spelar också en roll i det sammanhanget. I den framtidsplanering man gör, om var vi skall lägga standardhöjningarna i framtiden, tror jag det är angeläget att ge en sänkning av pensionsåldern prioritet för de grupper som i dag får vänta till 67 år på sin pension.

Det är också intressant att se hur man inom vissa områden av arbetslivet i dag på fullt allvar diskuterar att enligt amerikanskt föredöme samla ledighet för att få ett s. k. sabbatsår. Man har provat det systemet på vissa håll, och det diskuteras nu också i vårt land. Jag har då frågat mig, om det inte vore rimligt att människor som kommit tidigt in i arbetslivet, som haft en lång och tung arbetsdag och sammanlagt en lång arbetstid kunde få tillgodoräkna sig en samlad ledighet i form av sänkt pensionsålder.

Vi fick under valdebatten i höstas ibland höra att man satsar på »nya djärva mål». När det gäller frågan om en sänkt pensionsålder vågar man emellertid inte satsa på några förhoppningar efter den angivna tidpunkten år 1968. Det finns varken nya eller djärva mål när man säger, att vi i varje fall för folkpensionärernas vidkommande skall vänta och se tills de uppnått 67 års ålder.

Jag tror, herr talman, att det finns anledning att från riksdagen ge en anvisning till socialministern om att vi måste få denna utredning om folkpensionens framtida utseende ganska snart och att vid den utredningen också pensionsåldern måste tas med i bilden.

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s):

I och för sig är det ganska naturligt, herr Carlsson, att de som stått utanför pensionsförsäkringen eller över huvud taget saknat ålderstrygghet utöver den som folkpensionen har givit, inte har tagit upp frågan om en lägre pensionsålder. De har varit tvingade att arbeta så länge de över huvud taget orkat, eftersom ingen kunde leva på folkpensionen, som ju var ytterst liten ända fram till 1948 och väl har varit otillräcklig även efter den tiden. Statstjänare, kommunalanställd och vissa — kanske flertalet — tjänstemän på den enskilda arbetsmarknaden har tidigare tagit ställning till pensionsfrågorna och i sina förhandlingar kommit ner till en pensionsålder som har legat och fortfarande ligger under folkpensionsåldern.

Vi har ännu inget utbyggt allmänt pensionssystem. Jag tror att flertalet av dem som nu omfattas av den allmänna pensioneringen såvitt det avser tilläggspension fortfarande har så små pensioner, att de är glada om de orkar arbeta intill dess de kan lyfta vad som i dag motsvarar full pension — 4 000 kronor i folkpension efter den 1 juli och 25 procent av full tilläggspension.

Fortfarande är pensionerna för låga för att vi skall kunna diskutera en generell sänkning av pensionsåldern under den tid vi håller på att bygga upp pensionssystemet. Vi ligger fortfarande gott och väl 1 000 kronor under den nivå för folkpensionen som vi strävar efter och hoppas ha nått 1968 för att därefter, om det är möjligt, fortsätta.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att

Om sänkt pensionsålder, m. m.

med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan, varjämte vid punkten A propositioner komme att framställas momentvis.

I fråga om punkten A mom. 1, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels bifall till vad utskottet hemställt, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Thorsten Larsson och herr Gustavsson i Alvesta vid utlåtandet avgivna reservationen i förevarande del.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Carlsson, Eric*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 24 punkten A mom. 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Thorsten Larsson och herr Gustavsson i Alvesta vid utlåtandet avgivna reservationen i förevarande del.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Carlsson, Eric*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 101;

Nej — 14.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera gjordes enligt de rörande punkten A mom. 2 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till motionerna I: 610 och II: 285, såvitt nu vore i fråga; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vidare gjorde herr talmannen i enlighet med de avseende punkten B framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av fru Hamrin-Thorell m. fl. vid utlåtandet avgivna, med II betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Edström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 24 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av fru Hamrin-Thorell m. fl. vid utlåtandet avgivna, med II betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Edström* begärde rösträkning, verkställdes nu votering

medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 80;
Nej — 36.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Därpå bifölls på gjord proposition vad utskottet i punkten C hemställt.

Ytterligare gjorde herr talmannen enligt de angående punkten D förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den av fru Hamrin-Thorell m. fl. vid utlåtandet avgivna, med IV betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Edström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 24 punkten D, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av fru Hamrin-Thorell m. fl. vid utlåtandet avgivna, med IV betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Edström* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Om sänkt pensionsålder, m. m.

Ja — 87;
Nej — 25.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 26, i anledning av väckta motioner om dispens från lagen om arbetsförmedling för skrivbyråernas serviceverksamhet;

nr 27, i anledning av väckta motioner angående bostads sanitära utrustning;

nr 28, i anledning av väckt motion angående kostnaderna för transport av avliden från sjukhus till hemorten; samt

nr 29, i anledning av väckta motioner om ett förenklat förfarande vid utgivande av ersättning för läkarvård och tandläkarvård.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 11, i anledning av väckta motioner angående införseln av dödade, i Sverige fridlysta djur;

nr 12, i anledning av väckta motioner om fastighetsombud för dödsbon som äger jordbruks- och skogsfastigheter; samt

nr 13, i anledning av väckta motioner angående fridlysning av större rovdjur.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 10, i anledning av väckta motioner angående de ensamstående problem; och

nr 11, i anledning av väckta motioner om ökat samhällsstöd åt kvinnor i abortsituation.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om ett miljöpolitiskt handlingsprogram

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 12, i anledning av väckta motioner om ett miljöpolitiskt handlingsprogram.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 585, av fru *Olsson*, och II: 701, av herr *Larsson* i Borrby, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga, att ett miljöpolitiskt handlingsprogram i enlighet med i motionerna anförda riktlinjer måtte utarbetas och att förslag, som därav föranleddes, snarast måtte föreläggas riksdagen.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att de likalydande motionerna I: 585 och II: 701, i den mån de icke kunde anses besvarade med vad i utlåtandet anförts, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av fru *Hamrin-Thorell*, fru *Olsson* samt herrar *Rimås*, *Larsson* i Borrby och *Johansson* i Växjö, vilka ansett, att utskottet bort på anförda skäl hemställa, att riksdagen, med bifall till de likalydande motionerna I: 585 och II: 701, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga, att ett miljöpolitiskt handlingsprogram i enlighet med i motionerna anförda riktlinjer måtte utarbetas så snart ske kunde och att förslag, som därav föranleddes, skyndsamt måtte föreläggas riksdagen.

Herr **SVANSTRÖM** (cp):

Herr talman! Jag är ganska övertygad om att miljön inte är så särskilt välvilig till några längre anföranden, och jag tänker inte heller hålla något sådant.

Jag har ganska klart för mig att utskottets skrivning innebär ett visst tillmötesgående i fråga om de synpunkter som motionärerna har anført. Att det ändå inte har kunnat bli ett enhälligt

utlåtande beror på att reservanterna i högre grad än utskottet har velat tillmötesgå motionärernas förslag.

Utskottets avslagsyrkande måste emellertid, även med den mycket välvilliga skrivningen, betraktas som mindre tillfredsställande. Det skulle finnas anledning att gå djupare in på hela det frågekomplex, som här behandlas, men med vetskap om att dessa motioner är gamla bekanta, som tidigare behandlats av riksdagen — även om debatterna inte varit så omfattande i denna kammar — tänker jag som sagt inte gå in på någon mera utförlig sakbehandling.

Jag vill nöja mig med att hänvisa till de synpunkter som motionen innehåller beträffande det allvarliga i den fråga som gäller en anpassning till det nya som rör sig i tiden. Att man skulle vinna mycket på att upprätta ett formellt miljöpolitiskt handlingsprogram torde vara uppenbart för dem som närmare satt sig in i frågan.

Den hänvisning som utskottsmajoriteten gör till diverse åtgärder, som vidtagits, är i och för sig tillfredsställande men täcker inte helt motionärernas och reservanternas önskemål.

Utan att närmare gå in på de synpunkter som framförts i motionerna och reservationen ber jag att med hänvisning till motiveringarna i motionerna och reservationen få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen av fru *Hamrin-Thorell* m. fl.

Herr **MÖLLER** (s):

Herr talman! Jag skall fatta mig om möjligt ännu kortare än talesmannen för reservationen.

Riksdagen har behandlat och diskuterat denna motion — som varje år återkommer i praktiskt taget oförändrat skick — 1962, 1963 och 1964 och funnit att motionen icke bör bifallas. Remissinstanserna har också uttryckt sin synnerliga tveksamhet om det är lämpligt att upprätta ett miljöpolitiskt program av den enorma omfattning som motionärerna tänker sig.

Interpellation om ökat antal fria resor till hemorten för vissa värnpliktiga, m. m.

Vi har vid årets utskottsbehandling icke blivit mer övertygade än tidigare, och därför ber jag att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 13, i anledning av väckta motioner om inrättande av en särskild sjöpolisorganisation, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Herr KAIJSER (h) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Med hänsyn till omfattningen av de ärenden, som behandlas i Kungl. Maj:ts propositioner nr 75, angående vissa frågor rörande vård och undervisning av rörelsehindrade barn m. m., och nr 76, med förslag till lag om elevhem för vissa rörelsehindrade barn m. fl., hemställer jag att motions tiden i anledning av nämnda propositioner utsträcker till det sammanträde som infaller näst efter 15 dagar från det propositionerna kom kammaren till handa.

Denna hemställan bifölls.

Interpellation om ökat antal fria resor till hemorten för vissa värnpliktiga, m. m.

Ordet lämnades på begäran till herr DAHLBERG (s), som yttrade:

Herr talman! Utflyttningen från övre Norrland har medfört att försvaret inte längre kan fylla de fredsförband som

finns inom VI milo med värnpliktiga från Norr- och Västerbotten. Ett drygt 1 000-tal värnpliktiga huvudsakligen från mellersta Sverige får årligen fullgöra sin första tjänstgöring vid förband i Boden, Luleå, Kiruna och Umeå. Detta förhållande medför att de värnpliktiga på grund av höga kostnader och långa reseavstånd inte kan utnyttja sin fritid i form av hemresor. Under sommarhalvåret har de värnpliktiga fria lördagar, som de i stor utsträckning måste tillbringa på garnisonsorten.

De personalvårdande myndigheterna vid förbanden söker efter bästa förmåga ordna en meningsfull fritidssysselsättning för de inkallade. Genom anslag från Bodens stad och Överluleå kommun har 6 000 kronor ställts till förfogande för resor och utflykter inom Norrbotten. Denna verksamhet har livligt uppskattats från de värnpliktigas sida, då ända upp till 250 man per gång deltagit i resorna. De inkallade får på så sätt lära känna övre Norrland och komma i kontakt med människorna. Även på garnisonsorterna ordnas fritidsverksamhet i form av föreläsningar, musikaftnar, studiecirkel och idrottstävlingar.

Det är angeläget att denna verksamhet kan fortsätta och ytterligare utvecklas. För närvarande begränsas verksamheten med hänsyn till medelstilldelningen. Bodens garnison åtnjuter för närvarande cirka 19 000 kronor i form av anslag för kursverksamhet och föreläsningar. Därtill kommer 6 000 kronor i kommunala anslag till fritidsverksamhet utanför förbanden.

Med stöd av vad som här anförts ber jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få ställa följande frågor:

Är statsrådet beredd att medverka till en utökning av antalet fria hemresor för de värnpliktiga företrädesvis inom II och VI milo?

Är statsrådet villig att föreslå en höjning av anslaget till de värnpliktigas fritidsverksamhet, och därigenom bere-

Interpellation om ökat antal fria resor till hemorten för vissa värnpliktiga, m. m.
da dem en meningsfull fritid inom garnisonsområdet?

Det sålunda begärda tillståndet lämnades av kammaren.

Anmälades och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 654, av herr *Hansson, Nils*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 41, med förslag till jordförvärvslag m. m.;

nr 655, av herr *Hilding* och herr *Olsson, Johan*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 43, angående kommunal skatteutjämning, m. m.; samt

nr 656, av herr *Ernulf m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 48, med förslag till lag angående ändring i lagen den 9 juni 1950 (nr 272) om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket, m. m.

Herr TALMANNEN anförde:

Kungl. Teatern anordnar tisdagen den 6 april 1965 en föreställning av baletten Svansjön för riksdagens ledamöter m. fl. inbjudna. Föreställningen börjar kl. 20.00. Under pauserna inbjudes samtliga deltagare att intaga förfriskningar i teaterns olika publika utrymmen.

De som så önskar är välkomna att medföra en gäst.

Teckningslistor, som indrages tisdagen den 30 mars, finnes utlagda i kapprummet.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 22.26.

In fidem

K.-G. Lindelöw